

1
220662

ZILELE
VIETII
TALE

ION PAS

ZILELE
VIETII TALE

VOLUMUL IV



ES

EDITURA DE STAT

1950

6435 - 1.

L 1236/2



Regele nu se îndura să se despartă de Brătianu iar acesta se împăca greu cu gândul de-a părăsi puterea. Prin Berthelot, trecând dela făgăduieli la amenințări, aliații exercitau presiuni pentruca România să nu încheie pacea. În serviciul lor se angajase regina care își certa bărbatul că-i șovăelnic și îl implora pe primul-ministru să nu cedeze. Generalii se împărțiră în două tabere: unii cu Prezan, alții cu Averescu. Oamenii politici dezertau din vechile partide și declarau că țara are nevoie de oameni noi. Oameni noi erau Averescu, Marghiloman — și ei.

Un colonel arțăgos, care nu făcea parte din niciuna dintre taberele celor doi comandanți, răcni într-o zi la cofetăria Tuffli și duse mâna la sabie de parcă ar fi vrut să-i treacă prin ea pe toți cei dinăuntru:

— De s'ar sfârși odată cu tratativele astea, cu țigănia asta! Să îngropăm mortul care zace în casă și începe să pută...

Plictisit de așteptare, kaiserul bătu la Berlin cu pumnul în masă. Mackensen bătu la București din picior. Sosi un nou ultimatum la Iași. Ca urmare, guvernul Averescu se alcătui în grabă cu doi generali bătrâni, cu doi magistrați, cu negustorul Luca P. Niculescu, cu

un podgorean, Garoffid, cu un om al palatului, Mișu, cu moșierul Argetoianu, cu un fost liberal, cooperatistul Fotin Enescu. În afară de acesta din urmă, ceilalți erau bătrâni și niciunul nu era nou.

Fuseseră expediați, în vremea aceasta, la București, Kühlmann și Czernin, pentru a-l îmboldi pe Mackensen să se miște mai repede și să fie mai aspru. Mareșalul era cam anchilozat — socotea cabinetul dela Berlin care avea aceeași părere despre toți comandanții de armată ai Reichului.

La rândul-le, aceștia aveau păreri proaste despre politicianii și diplomații care se pricep numai să încurce sforile și să tragă pentru ei beneficiile. Una e să te plimbi cu creionul roșu pe-o hartă, să muți cu el frontierele și tranșeele și alta e să te bați în tranșee ori să aperi un teritoriu pe care l-ai ocupat. Un teritoriu a cărui populație te privește cu ură, care își strânge pumnii, se împotrivește, fățiș uneori, într'ascuns totdeauna, ordonanțelor tale. Își ascunde hrana să nu i-o iei. Ridici pătura și plapoma și cearșaful de pe patul invinsului; îi smulgi din spinare, cămașa. Desvelești casele acoperite cu zinc, lași ușile fără încuietori, confiști cratițele și lingurile și furculițele.

Cum să nu te dușmănească populația? Cum să nu te blesteme, să nu aștepte și să nu pregătească momentul răzbunării?

Un soldat german a fost găsit mort într'un șant la Jilava. Întâmplarea dă de gândit. De gândit dă și faptul că mereu se răspândesc în București și în alte orașe, manifeste prin care e slăvită revoluția rusă. E primejdios când ele cad în mâinile românilor și în mâna ostașilor germani.

Despre toate acestea ce știu, ce vor să știe miniștrii, politicianii și diplomații dela Berlin? Ei se lăfăesc în

cabinete și palavresc. În Reichstag fac intrigi, iar când votează credite de război au aerul că dau de pomână, armatei. Stau în mijlocul familiilor lor, fac mereu serbări, nu mai desbracă fracul sau redingota. Cele mai multe decorații, împăratul le împarte civililor. Dacă ei ar fi cel puțin în stare să păstreze moralul populației! Scrisorile pe care le primesc soldații arată că lumea din patrie este la capătul răbdării. Nu mai vrea război. Nu mai poate îndura lipsurile. Cum să reziste frontul militar dacă frontul civil stă gata să se rupă? Ofițerii fac tot ce pot pentru a stăvili influența revoluției și, uite, scrisorile care vin din Germania arată că populația începe să fie molipsită de ea. Câte scrisori nu au fost confiscate pentru că în ele se vorbea despre Liebknecht!

Cine duce greul războiului? Armata! Cine răspunde? Ea! Pentru ce se amestecă oamenii politici în situația de pe fronturi și din țările ocupate? Pentru ce îi dojenesc pe generali când aceștia procedează cu mână tare sau, împinși de nevoie, mai slăbesc frâna? Ei le dictează când să pornească o ofensivă, când s'o oprească. Ei hotărăsc și în privința păcii — în loc să-și spună cuvântul, militarii.

Așa au hotărât și cu privire la România, amenințând-o că-i ocupă și restul teritoriului. Dar l-au întrebat pe Mackensen dacă întradevăr el ar putea să ajungă în patruzeci și opt de ore la Iași? Dacă soldații ruși și români se împotrivesc încă odată cum s'au împotrivit la Mărășești în August? Prestigiul mareșalului nu iese încă odată mototolit? Și apoi este bine ca soldatul german să fie pus din nou în contact cu soldatul rus bolșevizat? Trebuiau să-i lase timp mareșalului să chibzuiască — nu să-l oblige să trimită în doi timpi o nouă somație la Iași, nu să-i vină pe cap, fără să-l vestească, doi înfumurați, Kühlmann și Czernin.

Czernin făcu vizite prietenilor vechi. Se organiza, în cinstea lui, recepții. Il înconjurau doamnele care îl vedeau tot înalt, tot blond, tot elegant. Se mai îngrășase puțin. Era, ca și altădată, om de salon cu ele. Cu bărbații politici se arăta însă îngâmfat, le vorbea cam de sus fiindcă nu mai avea nevoie să-i cultive ca în anii neutralității. Se înapoiase învingător.

Kühlmann se lăsă și el invitat în societate, dar se plictisi curând printre cucoanele ofilite și printre politicienii pe care nu-i cunoscuse până atunci decât din auzite. Bătrâni cu monoclu ca Petre Carp avea și în guvern. Generalii veterani dela 1870 și moșierii semănau ca două picături cu moșneagul acesta. Ținuta de snob, cu aere de englez, a lui Marghiloman îi displăcu.

Venise, de altfel, la București cu alte gânduri : să bage pe gâtul românilor tratatul și să se distreze între două ședințe. Discuții multe nu concepea. Voia ca ședințele să fie foarte scurte, iar în răstimpul dintre ele să cunoască viața de restaurant, de teatru, de varieteu a acestui oraș balcanic despre care i se spusese că e un mic Paris. Nu-l interesa nici Mackensen, nici suita acestuia de generali care voiau să se aple în treabă și să-și spună și ei punctul de vedere la tratative.

Poziția politică și răspunderile de familie îi interziceau, la Berlin, aventurile pe care le trăise în tinerețe. Aici își dădu drumul, uitând și de constrângerile pe care, ani de zile, i le impuseseră medicii. Bău șampanie multă, înghiți, noapte după noapte, porții de icre negre. Ii cântară lăutarii cântece românești. A dansat în fața lui, pe parchet și pe masă, o tânără actriță de operetă și i-a cântat ariile duioase din „Dunărea Albastră”. De această actriță se îndrăgosti la toartă spre disperarea lui Mackensen și a celorlalți generali moraliști. Grăbit la început să accelereze discuțiile și să smulgă semnătura delegației române, își prelungea șederea,

inventa pretexte pentru a face pauze cât mai mari. În ședință venea totdeauna cu ochii înroșiți de nesomn, cu fața obosită. Era distrat; uneori se arăta foarte nervos, alteori amabil, conciliant, după dispozițiile pe care i le crea blonda, capricioasă, mică. „Nădejdea ne e la Marilena!” spunea Argetoianu la urechea lui Averescu și a celorlalți delegați când se aflau cu Kühlmann. Averescu se îmbujora, pudic, și își mângâia ciocul.

Când s'a înapoiat acasă, Kühlmann a avut de suferit câteva crize hepatice și deasemenea scenele nevestei care aflase întretimp, dela binevoitori personali și politici, infidelitățile soțului. Mai târziu, în preajma înfrângerii, ziarele germane și opoziția din Reichstag îl trecură prin toate apele și îl debarcară din guvern.

La Buftea, în casa lui Știrbei, avu loc mai întâi întâlnirea dintre Mackensen și Averescu. Nu se mai văzuseră de peste patruzeci de ani. Au vrut să se arate amândoi, demni. Unul își pregătise o atitudine încrunțată, altul o figură pe care căuta să fie zugrăvită tristețea, mândria și totodată degajarea celui obligat de împrejurări să scoată pentru alții, cu mâna sa, castanele din foc.

„Nu eu am cerut războiul”, ar fi vrut Averescu să se citească pe chipul lui. „Și nu eu l-am condus. Știi cine l-a vrut și cine l-a făcut”.

Se măsurară din ochi gândind că vremea n'a trecut în zadar peste ei. Păstra fiecare imaginea celui alt din urmă cu patruzeci de ani. „E lung ca o prăjină și uscat. Il fluieră vântul”, își spuse Mackensen. „E bondoc și urit ca o maimuță”, își spuse Averescu.

Au uitat să se mai țină țepeni când rămaseră singuri. S'au pomenit zâmbindu-și. Li se aduse câte o ceașcă cu ceai și băgară de seamă, ducând-o la gură,

că le tremurau mâinile. Molfăiră în gingiile de moșnegi câteva amintiri, pe urmă, isprăvind ceaiul, tăcură, își neteziră tunica, se încruntară. Nu pentru a-și aduce aminte de tinerețea lor s'au întâlnit acolo. Ochii lui Mackensen se rostogoliră ca două bile albe sub scobitura frunții. Fălciile lui late clefăiră. Ochii lui Averescu clipiră cu șiretenie, ciocul îl tremură ușor, trădând emoția. Un lup bătrân și o vulpe bătrână stăteau față în față.

Mareșalul aduse lui Ferdinand învinuirea că a fost ingrat cu Germania și că și-a călcat îndatoririle pe care le avea. Dacă trăia Carol I, el ar fi mers alături de Puterile Centrale. Carol I era un adevărat german. România trebuie să plătească acum.

Dela chestiunile militare, trecu în domeniul politicii.

— Domnul mareșal are mandat să trateze problemele politice? îl întrebă cu voce blajină, perfidă, Averescu. Eu îl am fiindcă sunt și general și conducător de guvern.

— Ce vorbă e aceasta? se burzului mareșalul. Mandatul meu? Poftim! Și arată cu mâna sabia dela sold.

— Eu sunt bucuros să tratez cu domnul mareșal fiindcă militarii se înțeleg mai ușor între ei, glăsu Averescu, dar mi s'a spus că în București au sosit domnii von Kühlmann și Czernin. Dumnealor...

În răstimpul unei jumătăți de minut, mareșalul avu răgazul să arunce priviri iritate, să vadă în cel din față sa pe dușmanul care trebuia făcut să simtă că vorbește cu un învingător. În acelaș răstimp recunoscă că rolul său era numai protocolar, limitându-se la prima luare de contact cu șeful delegației românești care era totodată și militar. Dreptul de a dicta condițiile păcii revenea celor doi miniștri, care veniseră cu genți pline

de documente și cu o armată de consilieri. Rolul său se sfârșise.

Pufni pe nări, se necăji cu o decorație dintre multele pe care le avea și care le încălecăse pe celelalte, se mai uită odată, cu supărare, la Averescu, vrând să-și dea seama dacă figura acestuia exprima ironia. Nu! Figura acestuia era calmă și chiar respectuoasă.

— Aveți dreptate! spuse Mackensen și cuvintele lui nu mai păstrau nimic din tonul tăios de adineauri; șira spinării i se încovoia, umerii îi căzură, poate sub greutatea epoleților, sub a vârstei ori a mâhnirii; peste ochi se lăsară sprâncenele; peste buze, mustățile. În fond, aveți dreptate! recunosc. Domnii aceștia civili...

Se opri, întrebându-se dacă e bine să desvăluie ce gândește, ce simte, față de un general inamic. Acesta clătina din cap și îl încuraja, arătând că de aceeași părere este și el. Mackensen își dădu drumul, ne mai văzând alături decât un coleg vechi de școală, un camarad de arme.

— Domnii aceștia civili... Hm! Pișicherii aceștia care trag sforile și le încurcă și-i pun apoi pe militari să le descurce. După ce militarii se bat și smulg victoria, domnii aceștia îi dau la o parte, laudându-se că războiul a fost câștigat prin meritul lor. Dacă războiul se pierde, e vina militarilor. Domnul von Kühlmann și domnul Czernin sunt iscusiți în combinații politice. Ei pot să facă un guvern și să răstoarne altul. Dar n'ar fi în stare să comande nici măcar o companie. Pfui! Nu dau un plutonier pe un ministru. Acum vin dumnealor să incheie pacea. Ei s'au bătut cu armata română? Ei au învins-o? Partea ocupată din România, ei au administrat-o?

Amărăciunea lui găsea aprobarea lui Averescu. Mareșalul își dădu seama.

— Și dumneavoastră, domnule general, vă găsiți

in aceeași situație. Oamenii noștri politici îl înconjură pe împărat și-i arată și îl conving că, dacă n'ar fi ei, împăratul n'ar avea pe cine să se rezime. Domnul Brătianu, la dumneavoastră, și prietenii lui, stau în jurul regelui și-i spun și ei la fel. Domnule general, veți discuta cu domnii Kühlmann și Czernin chestiunile care vă privesc. Intre noi fie zis, țineți-vă tare. Eu nu v'aș fi făcut concesii decât cu privire la Dobrogea fiindcă nu-l pot suferi pe Ferdinand al bulgarilor. E un nelegiuit. Ii murise nevasta și a doua zi după înmormântarea ei, a dat un bal. Aș vrea să faceți greutăți domnilor diplomați. Intre noi fie zis, ați putea să obțineți concesii pe seama austriacilor, fiindcă domnul Kühlmann nu-l poate mistui pe domnul Czernin. Mie îmi sunt și unul și altul nesuferiți. Să vadă și ei, să vadă și Berlinul că, atunci când înlătură un mareșal care a făcut patriei câteva servicii, treaba merge mai greu. Încă un lucru, domnule general. Aveam și eu mandat din partea împăratului să pun în discuție problema dinastiei. O va pune și domnul Kühlmann. Sfatul meu este să nu vă împotriviți aci. Știu că, personal, nu v'ați avut niciodată bine cu ea. Știu că vi s'a dat ordin s'o apărați. Mai știu că, pentru țară, ea a fost totdeauna o pacoste. Folișiți-vă de prilejul că noi vă obligăm la schimbarea ei, ca să scăpați de ea.

Peste câteva zile, Averescu și Argetoianu se întâlniră, tot la Buftea, cu Kühlmann și cu Czernin. Dela discuțiile preliminare, se pătrunse în adâncul problemei. Când Kühlmann despături harta pe masă și țara se înfățișă mutilată dela un capăt la altul, dela Severin la mare, fără mare și fără munți; când scoase din mapă documentele celelalte care, economicește, robeau țara pe 99 de ani, delegații români îngălbeniră. Lui Argetoianu îi scăpă trabucul din gură; bărbuța lui Averescu se strâmbă într'o parte.

Dar împotrivirea lor se tâlmăci în forme care stârniră ironia ministrului german.

— Domnule ministru, dacă accept aceste condiții, îmi pierd popularitatea! se tângui generalul. Și aceasta nu pot s'o fac.

— Dacă îmi pun semnătura pe tratatul acesta, n'am să mai pot fi niciodată ministru! spuse Argetoianu. Și aceasta nu vreau.

— Argumentele dumneavoastră sunt departe de a ne convinge! obiectă Kühlmann care în ziua aceea era bine dispus, ceea ce dovedea că petrecuse după placul inimii cu-o seară înainte. Chiar dacă ar fi fost de-o cu totul altă natură — continuă el, mușcător — nu puteau să schimbe hotărîrea noastră. Noi vă opunem un singur argument: suntem învingători.

O concesie le făcu totuși: anume de a nu-i obliga să discute chestiunea dinastică.

— Înțeleg, e foarte delicată pentru dumneavoastră, binevoi să recunoască el. Nu vreți să vă periclitați cariera politică. Pentru noi nu e — astfel că se va deranja domnul conte să vină în Moldova și să-i notifice regelui hotărîrea împăratului nostru. Domnul conte e de acord?

Czernin era, firește, de acord căci avea prilejul să plătească regelui și reginei pentru audiențele care, în timpul neutralității, îi fuseseră refuzate. Va plăti pentru neinvitarea la unele recepții și pentru faptul că, atunci când protocolul nu putea să treacă peste reprezentantul Austro-Ungariei, i se dădea la tribună, în lojă sau la masă, locul în fund.

Pe rege îl văzu în gara Răcăciuni. Pe regină o văzu la Bacău în locuința lui Averescu. Se purtă cu amândoi în așa fel încât Ferdinand rămase abătut câteva ore, iar regina plânse o zi întreagă.

Gazeta Marelui Cartier și gazetele liberale au făcut mai puțin caz de amputarea țării și de înrobirea ei economică. Dar, pe toate paginile sfârtecate acum de cenzura lui Averescu, ele țineau să-și afirme solidaritatea cu soarta dinastiei, declarând că poporul nu ar putea să trăiască fără de ea. Fiindcă deasemenea inamicul ceruse guvernului expedierea grabnică din Moldova a misiunii franceze, gazetele închinau imnuri acesteia.

Scene cu imputări și lacrimi au avut loc între rege, regină și prințul Carol cu două ceasuri înainte de începerea consiliului de coroană în care avea să se hotărască acceptarea sau respingerea tratatului de pace. Cu un curaj pe care nu-l avusese niciodată, Ferdinand o învinui pe Maria că amestecul ei a creat familiei regale situația grea de acum. Ii spusese și Czernin. Wilhelm nu putea să-i ierte cu deosebire ei că a alimentat campania antigermană. Tot ea era de vină — susținea Ferdinand — că și-a apropiat pe unii oameni politici și i-a depărtat și i-a jignit pe alții. În armată, la fel. Toată vremea a fost de partea lui Prezan împotriva lui Averescu. Pe oamenii dela București i-a atacat personal prin articolele pe care le-a scris. Averescu le este ad-

versar. Marghiloman își așteaptă momentul. Fără tact se comportase, înainte de război, cu von dem Busche și cu Czernin.

— L-ai auzit pe Czernin ?

Ea îl asculta și nu-și putea reveni din uimire. Pentru întâia oară, Ferdinand îi vorbea tare, bătea în masă. Dădu drumul lacrimilor, încercă să ridice și ea tonul. Nu izbuti să-l înduioșeze, nici să-l intimideze. Între ei, Carol încerca să intervină, dar îl repezeau amândoi, astfel că, pe urmă, acesta se trase la o parte și fumă, plictisit, o țigară.

— Bine, ești nedrept cu mine, toată lumea este nedreaptă, dar ce facem ? îl întrebă Maria învinsă, după ce el, ușurat, se apropie de fiu-său și-și aprinse trabucul.

— Ce vrei să fac ? Semnez.

— Și noi ?

— Nu știu !

— Dă-mi voie să iau parte la consiliu și eu. E un consiliu în care se hotărăște și soarta noastră. Sunt regina țării.

— Asta ar mai trebui pentruca Averescu să-și dea demisia !

— Lasă-l cel puțin pe Carol. Este moștenitor.

Ferdinand pufăi, își privi fiul de jos în sus, o privi bănuitor pe ea.

— Bine ! încuviință la urmă. Dar să tacă din gură. Să nu spună vreo prostie.

Consiliul nu ținu mult. În timp ce Averescu vorbea cu glas uscat, cerând celor de față să hotărască, Brătianu se uita în podea, regele se uita în tavan. Când isprăvi expunerea, Averescu clipi din ochi și, fără să-i învrednicească pe ceilalți cu o privire, se adresă lui Brătianu :

— Domnul președinte are de spus ceva ?

Cel întebat își desprinsc anevoice privirea din locul unde o ațintise :

— Numai atât, răspunse el. Dacă domnul general crede că a epuizat toate mijloacele pe lângă împutericicii Puterilor Centrale.

— Toate ! rosti apăsat Averescu.

— In cazul acesta rămâne la voia majestății sale să hotărască.

— Semnez ! declară Ferdinand cu voce răstită și grăbită.

Intinse o mână tremurândă spre călimară, trase cu cealaltă un document pe care primul-ministru i-l pusese alături. Dar, din congestionat cum era, obrazul lui deveni palid. Il văzu pe Carol sculându-se dela colțul mesei și îngăimând :

— Vă rog să-mi dați voie ca în...

— Ce poțtești ? il întrerupse regele cu tonul sever și disprețuitor pe care il avea totdeauna față de fiul său. Stai jos !

Carol se încurcă, vru să se așeze și iar se ridică.

— Să auzim pe alteța sa ! glăsui Brătianu cu aer protector presimțind că se va întâmpla ceva care-i va fi pe plac.

— In numele mamei mele, spuse repede Carol (Ferdinand tuși, gândind că nevastă-sa il păcălise totuși) țin să vă aduc la cunoștință că ea și femeile române sunt împotriva păcii... Că ea cere ca majestatea sa regele să abdice și...

— Stai jos ! strigă, răgușit, Ferdinand a cărui figură era iar stacojie.

Carol lunecă pe scaun, dar in clipa aceea se sculă, deșirat, Averescu :

— Rog pe majestatea voastră să-mi primească demisia. Incidentul acesta...

In liniștea de moarte care se așternu fu auzit peste

o clipă scârțâitul ușor al ușii. Carol se strecurase tiptil pe lângă zid și ieșise.

Cu mulțumire lăuntrică dar și cu experiența lui veche de om politic, Brătianu se grăbi să intervină. Era bine că incidentul se produsese, dar era necesar ca el să rămână fără urmări.

— A fost — spuse el — ieșirea unui tânăr care cu siguranță că a vorbit in numele său propriu. A folosit numele mamei sale, dar a spus ce a gândit numai el. Domnul general are o sarcină grea și nu se poate da in lături dela îndeplinirea ei.

Scăpat din încurcătură, Ferdinand se sculă, strânse mâna lui Brătianu, strânse mâna lui Averescu, il bătu pe general pe umăr, il rugă cu voce răgușită, umilă :

— Da, da, treci peste incident... Te asigur că își va primi pedeapsa.

Pe când se îmbrăca la garderobă, Argetoianu îi spuse lui Prezan mestecând din țigara de foi :

— Dumneata îmi comunicaseși — nu e așa ? — vorbele regelui că mai bine își taie o mână decât să iscălească... Uite c'a iscălit...

Prezan se aplecă să-și bage cismele în galoși prețicându-se că n'aude.

În locul ceaiului sălcu, bolnavii capătă în dimineața aceasta lapte, cornuri, unt și magiun. Unul din salon a aflat că la prânz li se va da supă și mâncare cu prune. Li s'au schimbat cămășile, cearșafurile și fețele de pernă.

Se miră și se întrebă.

— Măi, ce să fie astăzi? Dacă am fi pe front, am zice că s'a pregătit un atac. Vor să murim sătui... Și curați, căci ne dădură alte cămăși... Dar așa? Te pome-nești că s'o fi încheiat pacea, ori că vine regele cu regina aici... Uite-le pe cucoane că s'au gătit și ele... Intră și ies, ies și intră și-și vorbesc la ureche. Mare lucru de nu ne-om învărti astăzi și de țigări!

Se învărtiră mai curând decât se așteptau, fiindcă nu au isprăvit de băut laptele, de mâncat pâinea, untul, magiunul, când sanitarii le aruncară câte un pachet de „Meseriaș” pe pat.

Oamenii erau la întâia țigară și se minunau încă de chilipirul care căzuse pe capul lor. Stăteau de vorbă, unii despre mâncarea care îi aștepta la prânz. Incepeau să se arate mofturoși.

— De ce supă? Mai bun ar fi fost un borș — un borș cu perișoare și cu un ardei iute. Și prune.. Scârț! Mâncare pentru copii.

— Un pilaf, neică, un pilaf ar fi mers. Ori un ghi-veci.

— Dar, ce zici, dacă se îndurau să facă niște sarmale?

— Cum să le facă, leat? La alea ar fi trebuit să puie carne de porc. Prunele merg și cu carne de cal.

— Taci, măi, nu mă scârbi!

Ca împinsă de o furtună, sări în lături ușa salonului. În pragul ei s'au ivit doctorii și cucoanele care, ca să facă loc altora dela spatele lor, înaintară câțiva pași.

Bolnavii văzură întregul personal al spitalului, dela doamna Maruca, prietena reginei, până la surorile care cărau ploștile de sub paturi, și dela colonelul-medic până la sanitari.

În afară de colonel, îmbrăcat în dolmanul cu trese, și de doamna Maruca, înfășurată în blană, ceilalți și celelalte se înfățișau în halatele albe, dar, spre deosebire de celelalte zile, halatele erau purtate acum peste paltoane și peste mantale. Ca nealțădată, la pieptul tuturor era o cocardă tricoloră.

I se făcu semn unui sanitar și acesta înaintă din coridor în sală cu un steag.

O doamnă, Runcu, prietenă la rându-i cu doamna Maruca, puse o mână pe lemnul steagului și începu să vorbească. Era mărunță, agitată întotdeauna și certăreață. Li certa pe bolnavi și făcea observații personalului de serviciu. Emoția se citea pe figura ei și se desprinse și din tremurul glasului.

— Soldați... Eroism... Oituz și Mărășești... Ștefan cel Mare... Majestatea sa regele... Regina noastră... Franța... Berthe'ot... Pace rușinoasă... Recunoștință...

Bolnavii nu pricepură la început nimic fiindcă glasul doamnei Runcu era foarte pripit și supărat. Ii uluise năvala doctorilor și a cucoanelor, steagul pe

care doamna îl luase din mâna sanitarului, și cuvântarea ei. Dar s'au dumirit, unii mai curând, alții abia când apriga vorbire luă sfârșit.

Cuvântătoarea le spusese că s'a încheiat pacea rușinoasă din cauză că trădătorii au silit mâna regelui să semneze. Insa eroii dela Oituz și Mărășești, cei care au murit și cei care sunt răniți, se împotrivesc. Ei sunt urmașii lui Ștefan cel Mare care, din mormânt, le cere să ducă mai departe războiul. „Trebue — striga ea — să ieșim în Piața Unirii, să mergem la palat și să încredințăm pe majestatea sa regele și pe buna noastră regină că suntem lângă ei. Nemții vor să-i alunge, și să aducă pe un alt prinț al lor, dar noi ne împotrivim. Dacă alții nu vor să se mai bată, se vor bate răniții până la înfrângerea inamicului. Nemții au silit misiunea franceză să plece. Azi e o zi de doliu căci pleacă aliații noștri. Le datorăm recunoștință, astfel că, dela palat, ne vom duce cu flori la gară unde vom striga: Trăiască Franța! Trăiască Berthelot!”

Mai emoționată și mai supărată decât când începuse, doamna Runcu săltă steagul și-l flutură, apoi îl trecu sanitarului.

Toată lumea grămădită în ușă se retrase și porni mai departe prin saloanele celelalte.

Supraveghetoarea de aci, rămăsese.

— Haide, băieți, repede! le spuse ea zorită. Vi se aduc îndată efectele să vă îmbrăcați și să mergem.

După ce supraveghetoarea ieși pentru a se duce la magazie, răniții s'au uitat unul la altul, încă neștiind ce să creadă și ce să spună. Vreo doi, mai ageri la minte, mai cu piper pe limbă, dădură drumul vorbii:

— Iaca, fraților, că se lămuri chestia cu laptele, cu untul și magiunul... Cu țigările... Cu prunele cu carne... Hăhă... și cu primenelile... Hăhă...

— Eu ziceam că plecăm acasă și, când colo, cucoana îi trăgea cu Ștefan cel Mare și cu franțujii...

— Dacă nu vor ai teferi să se mai bată, să ne batem noiăștia, schilozii...

— Mă, șchiopule, tu ai să-l arzi la moacă pe neamț cu cârja...

— Și ciungul, hăhă, cu boanta lui...

Tăcură când au intrat sanitarii cu nădragii, mantalele, bocancii și capelele, pe care le aruncară pe podea.

— Zor, vitejilor, zor! spuseră ei în glumă și plecară să care alte bulendre pentru răniți din saloanele celelalte.

Bolnavii de aci începură să se scarpine pe după ureche.

— Ce facem, fraților? întrebă unul.

— Păi să mergem, răspunse altul. Ordinul e ordin.

— Ordinul mă-si! răbufni al treilea.

— Leagă cățeaua, mă! se înfuriă al patrulea. Dece înjuri? Te-ai dat și tu cu nemții? Trebuie să mergem, că de-aia suntem români. Bolșevicule!

— Ai sictir!

— Are dreptate ăla. Mai bine mergem încă odată pe front decât să trăim cu pacea lui Averesou și a lui Marghiloman.

— Cine vorbește! Dece nu te duci la regiment, că nu mai ai nici pe dracu?

Cearta se întinse în tot salonul. Soldații își aruncau vorbe aspre. Ajunseră la înjurături și la amenințări. Din vreo patruzeci câți erau, zece doisprezece se repeziră la efectele trântite lângă ușă. Se îmbrăcară. Încă vreo cinci se urniră și ei din paturi.

— Noi ne ducem așa de-ai dracului. Să mai vedem ce este în oraș.

— Aiurea! Vă e frică.

În timp ce aceștia și cei dintâi își trăgeau pantalonii, se încălțau, își puneau mantalele, ceilalți rămași în paturi își băteau joc de ei.

Se înapoie supraveghetoria. Veni după ea doamna Runcu.

— Haide, băieți! Gata? Celelalte spitale au pornit.

Când văzu că numai o parte erau îmbrăcați și că mai mult de jumătate stăteau lungiți, cu păturile trase peste bărbie, vorba îi rămase în gură. Și aci, prin urmare, se întâmplase ca și'n alte saloane. Erau și aci soldați care dovedeau că nu sunt patrioți.

— Voi nu vă ridicați? Voi nu sunteți români?

Cei cărora li se adresa, enervată, o priveau posaci. Nu-i răspunse niciunul.

Ea izbucni:

— Rușine! Vreți să rămâneți cu dușmanul, să vă pună la jug ca pe lei. Boilor!

Năvăliseră în dimineața aceea, în toate spitalele din Iași, doamnele însoțite de doctori, și tot astfel li s'a vorbit răniților: să iasă în Piața Unirii, să meargă la palat, să pornească apoi la gară pentru a striga „ura” la plecarea misiunii franceze. Dar, ca și la spitalul doamnei Maruca, soldații s'au împărțit în două tabere: unii care n'au vrut să meargă, alții care, din convingere, frică sau pentru a se învăța prin oraș, au dat ascultare îndemnului. Pretutindeni, oamenii se luară la harță, se înjurară și se batjocoriră.

Conyoaietele au pornit după ce doamnele își șterseră lacrimile de pe obraz. Le scosese din fire lipsa de patriotism a răniților care, nici măcar la spitalul condus de Marioara Ventura, nu răspunseseră cu unanimitate îndemnului, deși ea le spusese o poezie și, înafară de tricolorul românesc, îl fluturase și pe cel

francez. Se temea fiecare că alte doamne vor fi mobilizat mai mulți soldați. Se consolau în același timp cu gândul că altele vor fi putut să scoată mai puțini.

Se pierduse timp cu certurile, așa că acum se dădea zor. Când mai ajung în centru, când se țin cuvântările, când manifestează la palat și la gară?

— Mai repede! Mai repede! li se spunea răniților.

Ei voiau să meargă mai repede, însă drumul era lung, ulițele erau înzăpezite, șchiopii se împiedicau în cărji.

În capul fiecărui convoi, un sanitar purta un steag mare. Urmau doamnele și doctorii, cu bonete pe cap, cu cocarde pe pieptul halatelor îmbrăcate peste paltoane, blănuri, dolmane.

— Mai repede! Mai repede!

Pricepută în căutarea și găsirea de efecte spectaculoase, Marioara Ventura scosese și câțiva răniți pe brancarde.

Invalizii în cărji obosiră cei dintâi, șontocăind pe drumurile cu gropi și cu omăt. Obosiră și alții. Le părea acum rău că n'au făcut ca tovarășii lor care rămăseseră la căldură.

Piața Unirii începu să se umple. Când sosea un convoi, celelalte care ajunseseră mai înainte erau îndemnate să bată din palme și să strige „ura”. Semnalul îl dădeau doamnele care, cu necaz sau bucurie, vedeau dintr'o ochire că prietenele lor au avut mai mult sau mai puțin noroc decât ele și au venit cu o coloană mai mare sau mai mică. Se entuziasmară în chip deosebit când, cu un cortegiu, sosi și prințesa Elisabeta.

A vorbit de pe soclul statuii un ofițer. A vorbit și o cucoană. Cu aprindere, dar scurt, căci nu era timp.

— La palat! La palat! se auziră strigăte ascuțite de femei. Repede! Repede!

Coloanele fură înșiruite la repezeală, răniților li se dădu ghes, astfel că multora dintre ei le sări țandăra :

— Mai domol, doamnă ! Mai încet, cucoană ! Nu mă împinge, domnule doctor. Uite, mi-a căzut pansamentul.

În graba de a trece pe sub ferestrele palatului, convoaiele se amestecară. Șchiopii erau izbiți, rămăneau în urmă, se necăjeau și dădeau drumul injurăturilor.

— Ura ! Ura !

Mulți strigau „ura“ fără să știe pentru ce. Se dumireau pe urmă când, întorcând capul, vedeau într'un balcon un ofițer cu barbă și o cucoană.

— Il văzuși pe rege ? O văzuși pe regină ?

— Ei erau ?

La gară ajunseră mai puțini de jumătate dintre invalizii care au fost în Piața Unirii și au trecut apoi pe strada Lăpușeanu. Ceilalți rămăseseră de căruță, unii întradins, alții pentrucă erau la capătul puterilor. I se rupseseră unuia cărja și sălta într'un singur picior. Li se deslegaseră altora, pansamentele. Cei cu răni mai ușoare și mai voinici gândiră că au prilejul să mai hoinărească prin centru. Dar între mulți dintre ei se iscară vorbe. Ajunseră la ceartă.

— Așa ne trebuia !

— Ce ne trebuia, mă ?

— Păi, ce căutarăm aici ? Nu ne-am săturat de război ?

— Adevărat.

— Cum adevărat, frate-miu ? Adică tu ești cu nemții ?

— Sunt cu mă-ta și tat-tu ! Faci pe grozavul căci ești sigur că te reformează. Da eu nu mai am poftă de regiment.

— Huideo, bolșevicule!

— Care bolșevic, mă ? Ceara lui tat-tu mare!

Când regele și regina au trecut în mașină prin Piața Unirii, ducându-se și ei la gară pentru a fi de față la plecarea misiunii străine, văzură lângă statue grupuri de invalizi încăierați. Sburau cârjile și bastoanele. Auziră înjurături.

Muncitorii socialiști rămași în București se întâlneau la unii și la alții, în grupuri mici. Erau puțini. Între cei din teritoriul ocupat și cei din Moldova se întindeau rețelele de sârmă ghimpată dela Siret. Printre ele se putea face în vreo două rânduri legătura cu ajutorul unor soldați germani, socialiști și ei. Schimb de informații. Schimb de vederi. Vederile erau la fel cu privire la schimbările din Rusia. Revoluția rusă va veni încă odată în ajutorul muncitorimii din România, o va însufleți, îi va dărui învățăminte pe care muncitorii ruși le-au plătit cu ani de lupte grele. Trebuie salutată!

Autoritățile din Moldova și cele germane din Muntenia constatară că manifestele care s'au împrăștiat, unele bătute la mașină, altele tipărite, aveau aproape acelaș conținut. Nici nu se putea altfel dacă redactorii lor se aflau pe aceeași poziție.

Grija autorităților era ca manifestele să nu ajungă în mâinile soldaților. Nu numai că ajunseră, dar se făcu alarmanta constatare că unele erau răspândite de ei. Gazetele din Iași au făcut tămbălău într'un rând că, în gara Cuza-Vodă, trei soldați români și unul rus trecuseră prin toate vagoanele unui tren militar și lăsa-

seră manifeste. Mai grav era că soldații din tren le-au ascuns când ofițerii au vrut să le confiște.

În București, poliția română și cea nemțească se străduiau să-i descopere pe cei ce scriseseră manifestele care, în mai multe rânduri, au ajuns chiar pe front. În ele se protesta în contra rechizițiilor; erau puși în aceeași oală și conducătorii poporului român și ai celui german; erau îndemnate femeile să iasă în stradă pentru a cere pâine și lemne; când izbucni revoluția din Februarie 1917, exprimară bucuria poporului muncitor: în Octombrie din acelaș an, bucuria exprimată de ele a fost și mai mare. La 1 Mai, anul trecut, socialiștii ceruseră autorităților ocupante învoirea să organizeze o serbare și să scoată un ziar festiv. Cererea fu respinsă, dar ei se adunară în două grădini: în cea a lui Topală dela Bucureștii-Noi și în grădina de zarzavaturi pe care o luase Frimu cu chirie la Cotroceni. Tipăriră și un manifest pentru care Frimu fu ținut trei zile la poliție. Un manifest a fost răspândit și în preajma Întâului Mai din 1918. Era atacat imperialismul german, erau atacate burgheziile de pretutindeni, era slăvită încă odată revoluția muncitorilor și țăranilor.

Pentru multe motive, comandamentul german socoti nimerit să procedeze acum cu strășnicie: pentru faptul că mulțimile se mișcau știind că, dacă s'a încheiat pacea, trupele ocupante își vor lua într'o zi tălpășița; pentru faptul că se simțea în aer apropierea încetării războiului prin înfrângerea Puterilor Centrale; pentru împotrivirea tot mai dărză față de rechiziții; pentru tot mai îngrijorătorii fermenți de descompunere în rândurile armatei.

S'au produs și alte fapte care au pus în încurcătură comandatura.

Veneau din Moldova demobilizații care aveau față de autorități o atitudine recalcitrantă. Ofițerii de re-

zervă erau în uniformă și li se făceau pe stradă, în restaurante, la teatru, manifestații de simpatie. Soldații purtau și ei — care o capelă, care un veston. Reîncepând să lucreze în ateliere, în întreprinderile mai mari, arătară că mai veneau din Moldova și cu voința de nu se mai lăsa exploatați și de a nu mai primi să trăiască existență de rob. Luptaseră în tranșee. Pentru ce au luptat? Ca, acum, să umble tot cu grumazul încovoiat? Au trăit în apropierea și chiar în mijlocul soldaților ruși care, dimpreună cu întregul lor popor, deveniseră liberi. Nici ocupanții, nici stăpânii care se vor întoarce în curând înapoi, nu pot, nu vor putea să-i mai sperie și să-i împiedice de a-și făuri alt destin.

Socialiștii se adunau aproape fățiș sub nasul comandaturii și, tot sub nasul ei, în câteva ateliere muncitorii făcură greve.

O lecție trebuia dată. După răspândirea manifestului au fost arestați conducătorii muncitorilor iar Alecu Constantinescu fu condamnat la moarte. Alecu avusese însă grijă să se ascundă.

Cam în aceeași vreme au făcut grevă ceferiștii din Iași. Un memoriu al lor, prin care arătau că nu mai pot trăi cu salarii de foame, că nu mai vor să lucreze sub regimul militarizării, că ajunge de când sunt mobilizați, fu respins de autorități. Aceluiaș memoriu cenzura nu-i îngădui să fie publicat. Muncitorii încrușișară brațele. Veni între ei prefectul cu vorbă ademenitoare după ce își dădu seama că nu putea nici să-i aresteze cu ghioțura, nici să folosească armata în contra lor. Le ținu un discurs patriotic, dar muncitorii i-l rețezară:

— Suntem sătui, domnule prefect, de vorbe mari și late. Nu mai merge. Vrem fapte. Salarii. Pâine. Tot noi și tot noi să răbdăm, să facem sacrificii? Mai făceți-le și dumneavoastră.

Cei cu trecere mai mare printre ceferiști au fost demobilizați și trimiși în teritoriul ocupat, să-i frece ocupantul sau să-i facă acestuia zile amare. Celorlalți li se dădu un spor de salarii.

Dar, peste vreo două săptămâni, făcură grevă lucrătorii dela Atelierele militare. Cereau și ei ușurarea condițiilor de viață și demobilizarea. Tovarășul Mitică era în elementul lui. Mai mult decât alții el contribuise la trezirea conștiinței croitorilor și cismarilor care, din toamna lui 1916 și până în primăvara lui 1918, își scosese ochii în clădirea întunecoasă a Palatului Administrativ. Vorbi cu inflăcărare, ieși cu ei în stradă unde se ciocniră cu jandarmii. Mâncară bătaie, dar nici jandarmii nu scăpară nevătămați. În lotul arestaților se găsea și Mitică. Deși a mai primit o porție de pumni la prefectură și la comenduire, el era fericit că se putuse în sfârșit manifesta din nou. Ce puteau să-i facă? Să-l demobilizeze și să-l evacueze la București.

— Unde e sergentul care lua mereu apărarea croitorului acela zănatec? întrebasese căpitanul când lucrătorii se înapoiară la lucru.

Sergentul, meșterul lui Mitică, era și el printre arestați.

— Văzuși, domnule căpitan — îi spuse căpitanului cu ton dojenitor, maiorul — îl luai pe garanție pe nebunul acela... Ii dădeai zor că nu este periculos.

— Maiorule, maiorule — se adresă colonelul, maiorului, după ce lucrurile reintrară în matcă — am avut eu dreptate când nu vedeam în croitorul dumneavoastră un om într'o ureche? Bine că s'a terminat și așa.

La brutării pentru pâine și la prăvălii pentru zahăr, coada începea de cu seară. Familiile își împărțeau rolurile: bărbatul la ușa brutăriei, nevasta acolo unde se scrisese că va fi zahăr. Dacă aveau copii, copiii ședeau

până aproape de miezul nopții, apoi veneau părinții care așteptau până a doua zi, iar copiii, cu ochii cârpiți de somn, se duceau la culcare. Oamenii încingeau vorba, pe urmă osteneau și moțâiau de-a'n picioarele, pe urmă se trezeau și luau vorba de unde o lăsaseră. Băga de seamă unul că vecinul era altul decât cel pe care îl cunoscuse mai adineauri. Cât ațipise el, alții îi trecuseră înaintea. Se iscau certuri din pricina aceasta. Când își pierdeau răbdarea, băteau cu pumnii în oblonul brutarului sau al băcanului:

— Hai, fraților, sculați-vă, că nu sunteți boieri!

Oblonul se ridica spre ziuă și începea atunci învâlmășeala, fiecare vrând s'o ia înaintea celuilalt.

— La rând! La rând! Nu te înghesui, femeie! Hei, șefule, dormiși toată noaptea și acum te înfigi? La urmă!

Un sfert dintre cei din fața brutăriilor rămâneau fără pâine. Mai mult de jumătate din lumea dela băcănii n'apuca zahăr.

— Nu mai este, s'a isprăvit! spuneau brutarii, spuneau băieții de prăvălie și lăsau obloanele în jos.

Așa dar, bărbații, femeile așteptaseră o noapte întreagă pentruca acum să plece cu mâna goală — fir-ar rânduirea boierească în pușcărie... Era' desmăț și astăzi, cu mașini, pe străzile Iașului și la Copou, mai cu seamă că plimbăreților nu le mai era frică de soldații ruși. Erau chiolhanuri în restaurante și sindrofii la Tuffli și prin case. Vorbea lumea că fete din familii bogate se lăsaseră răpite pentru o noapte. Tuna profesorul Iorga, în gazeta lui, că anumite boli au năvălit în „societatea bună”. Societatea bună trăia în belșug și-și îngăduia toate plăcerile. În locul francezilor veniseră ofițerii nemți strănși ca în corset, cu cisme de lac până peste genunchi, cu mustăți blonde și cu monoclu. Foarte manierați și nemții. Se putea petrece și cu ei.

Era aruncată o piatră în oblonul dughenii. Câteva brutării, câteva prăvălii au fost devastate pe urmă.

Într'o dimineață, săracii porniră spre locuința generalului Leonte, răspunzătorul Intendenței, și-i bombardară casa cu bolovani. Făcură tot astfel, altădată, la colonelul Barca, directorul Manutanței.

Pentru a împiedica atari manifestații, o ordonanță interzise circulația în grupuri mai mari de cinci persoane.

Se iviseră cazuri de scorbut în armată.

Într'o zi, o coloană de vreo două sute de bărbați și femei se duse la prefectură, la comenduire, la primărie și manifestă sgomotos. Dar — lucru care nu mai fusese văzut până atunci — în capul coloanei doi soldați purtau un cazan iar alt soldat, cu șorț și tichie de bucătar, vâra un linguroi în cazan și arăta lumii de pe trotoare ce mănâncă armata.

— Uite, striga el, ne țin cu arpacaș și cu carne de cal, să ne îmbolnăvim! Să ne dea drumul acasă!

Din prefectură ieșiră năvalnic vreo zece jandarmi care au pus mâna pe cazan și pe soldați și au fugit apoi cu prada înăuntru.

Secetă grea. N'a plouat nici în Moldova, nici dincoace în Muntenia și Oltenia. Va fi cu adevărat un an de flămânzire. Iar atâta cât va putea să dea pământul arat și semănat numai pe alocuri și neudat nicăieri, pământ crăpat și aspru ca mâinile și picioarele țăranilor, vor lua moșierii și vor lua ocupanții.

Mackensen știa că mult nu va mai rămâne în România. Că războiul lua o întorsătură grea pentru Germania. Promise de altfel ordin să trimită în patrie cât mai multe grâne și vite și ce va putea să mai smulgă. Trebuia ajutată și Austria unde era foamete cumplită și descurajare. Austria trebuia ținută alături de Germania.

Înăspri rechizițiile și-și întinse cererile și asupra Moldovei. Din Muntenia jefui o altă cantitate de aramă și cositor. Dădu ordin să se desvelească acoperișurile caselor mari și ale instituțiilor, înlocuindu-se zincul cu carton gudronat. Expedie în vagoane vacile pe care țăranii n'apucaseră să le taie sau să le ascundă iarăși în păduri. Declară sechestrată întreaga recoltă din teritoriul ocupat, lăsând pentru fiecare cap de locuitor numai câte cinci sute de grame de păpușoi pe zi. Diferența până la o anume cantitate de grâu și porumb,

gubernul trebuia să i-o dea din Moldova. Tot astfel și în ce privește vitele.

Dar oamenii lui Mackensen prădau și pe cont propriu. Luau obiecte de prin case și le vindeau, ori le trimiteau în Germania. Confiscau pentru ei boi, vaci, porci, pasări din bățatură pe care, în parte, le vindeau, în parte le mâncau.

Desgustat, mareșalul spuse în gura mare:

— Am venit cu o armată de soldați și am să plec cu o bandă de tâlhari.

Drumurile Moldovei erau colbuite, pustii. Nu le mai bătătoreau regimentele care lăsaseră pe marginea șanțurilor stârvuri de cai. Nu se învrednicise nimeni să îngroape animalele, și ele zăceau, unele înfățișând numai schelete albe, altele, moarte mai de curând, cu pielea plesnită, cu carnea putrezită, cu boturi rânjite. Colcăiau pe stârvuri roiuri de muște mari. Trăgeau, pe alocuri, de ele, câini flămânzi.

Câmpurile erau îngălbenite sau roșcate de parcă le părjolise focul. Ici colo, trudeau pâlcuri de bărbați și femei cu trupuri costelive, cu obraji pământii. Când se întindeau să-și îndrepte șalele, scuturau țărâna de pe mâini și priveau cu dușmănie cerul. Nicio umbră de nor. Priveau cu dușmănie soarele. Dogorea. Nicio adiere de vânt. Oftau femeile; mârâiau și injurau bărbații. Iși făceau treaba lor și o făceau și pe-a vitelor, trăgând la plug, înhămându-se la căruțe. Vitele aveau și ele guri ce trebuiau hrănite. Le-au tăiat și le-au mâncat. Le-au vândut pe preț de nimic. Le-au dat și de pomană.

Până o ieși ce-o ieși din pământ, s'au dus la curte și au cerșit o mână de grâu, o mână de porumb. În unele locuri au căpătat, în altele au fost alungați. Se înfuriară, sparseră magaziile, îi ciomăgiră pe vechili, îi puseră pe fugă pe arendași.

În partea dinspre munte, unde erau mulți fără pământ, cerură să li se dea petece în arendă. Unde au întâmpinat uși lăcătuite și urechi surde, intrară cu plugul în moșia boierului. Să poftescă și să-i scoată boierul de acolo pe cei care au făcut șase ani de concentrare și aproape doi ani de război! Cu cine să-i scoată? Cu jandarmii? În aceștia intrase frica morții, cu toate că stăpânirea îi mutase dintr'o comună într'alta, dintr'un județ într'altul ca să nu se răzbune pe ei demobilizații pentru câte făcuseră în lipsa acestora. Se plângeau jandarmii:

— Greu și amar! N'o să ne mai putem atinge de acum încolo de nimeni... Cum facem o mișcare, ne răsar înainte unul — ba că e mutilat, ba că e decorat...

Li se dădu țăranilor în unele locuri și pământ cu chirie. Cu chirie mai omenească dar și cu chirie care lua oamenilor șapte piei din spinare. De nevoie bărbații au iscălit, însă atunci le săriră femeile în cap. Dece au primit? Dece au iscălit? Dece sunt proști? Să-l rupă cu bătaia pe boier, pe arendaș! Au stat în tranșee atâta vreme și tot niște nevolnici au rămas.

Ele, femeile, rupseră învoielile. Tot ele s'au năpustit la primăria Ibăneștilor din Dorohoi, cu bețe în mână, și și-au bătut bărbații care primiseră să plătească o arendă mai mare pentru o falce.

Luna Septembrie a fost bogată în evenimente. Trosneau pozițiile Puterilor Centrale. Frontul dela Salonic se puse în mișcare. Bulgaria fu bătută. Oamenii politici de acolo îl înlocuiră pe Ferdinand cu Boris. Cerură pace. Cavaleria franceză înainta spre Sofia. Turcia era de multă vreme pentru Germania „aliatul bolnav“, cum era și Austria ale cărei unități dezertau în massă. Noul cancelar al Reichului, prințul Max de Baden, se adresă președintelui Wilson cu propuneri de armistițiu și de începere a tratativelor de pace pe baza cunoscutelor 14 puncte ale acestuia.

Se întinse în Moldova, în mai toate orașele, o epidemie de gripă. Apăru tifosul. Încă odată mii de făpturi omenești plătiră tribut morții. Mărturisi cu prilejul acesta un preot din Târgul-Frumos că, în iarna trecută, când băntuise exantematicul, el îngropase, în trei luni de zile, patru mii de soldați.

S'a mai întâmplat în această lună, ceva: fuga moștenitorului.

Cât ținuse războiul, el se plimbase pe la diferite comandamente. N'a avut sub comanda sa o unitate, nu a luat asupra-și nicio răspundere. Când Bucureștii erau în ajun de a cădea, făcuse un chef strașnic la Ploiești. În ziua când în Capitală intra dușmanul, făcea altă petrecere la Buzău. În iarna cu lipsuri și cu exan-

tematic, prezența lui era semnalată la statele-majore ale diviziilor unde se puneau la cale, imediat, banchete. La Regimentul 6 Vânători avea încă din anii neutralității prieteni puși la proba devotamentului și a orgiilor. Pe atunci era, dimpreună cu ei, filo-german, spre disperarea mamei. La postul de comandă al unității erau descărcate din mașini sticle cu șampanie și țavi cu fripturi. Erau uneori descărcate din mașini și femei. Ca să se simtă mai la larg plecau, din când în când, cu toți la Bacău. În vara înțeleșărilor grele a fost văzut odată la Mărășești, departe de poziții, și atunci victoria repurtată acolo de ostași s'a pus în seama lui și a căpătat decorația cea mai mare. Spre disperarea tatălui său, a trecut de partea mamei și a făcut o boboacă într'un consiliu.

Nu s'a știut decât într'un cerc restrâns că, în vremea aceasta, el se îndrăgostise. Ferdinand nu bănuia nimic. Maria fusese informată dar i-a dăruit complicitatea ei. O aventură. Trece. Avusese băiatul ei atâtea întâmplări cu femei tarifate, cu femei din înalta societate și chiar din anturajul ei. Avusese și cu fete de demnitari. Mersese mai greu cu acestea din urmă, dar mama a izbutit să innăbușe, totdeauna, scandalul.

Părintelui îi ajungeau câte odată la cunoștință isprăvile moștenitorului, îl urechea pe el, se certa cu nevasta. Ea îi amintea atunci că nici el, în tinerețe, nu fusese mai breaz.

De data aceasta întâmplarea luă proporții de catastrofă. Complicii prințului își pierdură capul. O informară pe regină care își pierdu și ea capul. Plânse la pieptul prietenelor sale gândindu-se: ce va spune Nando când va afla? Când acesta află, își smulse barbișonul, își împroșcă nevasta cu insulte, se întrebă și-o întrebă pe ea: ce va spune lumea când scandalul va să devină public?

Asta le mai lipsea când nu știau dacă și cât timp vor mai putea să rămână în țară.

Carol se incurcase cu o domnișoară care, ascultând într'o măsură de sentimente proprii și în altă măsură de îndemnurile familiei, nu mai vru să-l descurce. Aventura îmbrăca alt caracter. Dece să fie ea una dintre multele fete cu care prințul avusese legături pe care grija mamei le întrerupsese la timp? Dece să nu devină principesă cu drepturi legale — eventual să ajungă regină?

Cu un cec de 200.000 de franci în buzunar, dat de administratorul Domeniilor, Carol își luă tălpășița cu fata. În momentul când Maria și Ferdinand se certau și se temeau de ce va gândi lumea, de ce vor scrie gazetele, de ce va vorbi Parlamentul, fericirii își puneau capul sub un patrafir de popă la Odesa.

Acolo veniră apoi curierii palatului aducând prințului implorările mamei și amenințările părintelui. Fiu ingrat și victima perfidiilor unei femei — îi spunea ea — întoarce-te. Increde-te în mine. Voi ști, ca în atâtea alte împrejurări, să aranjez lucrurile. Dă-i femeii cecul și să plece în lume. Dacă nu este mulțumită, îi voi dărui din bijuteriile mele. — Ești un dezertor! i se comunica din partea regelui. În calitatea mea de șef al familiei și de comandant al armatei, îți ordon să te constituï prizonier. Ți-am dat un arest de două luni și jumătate. Dacă nu — te desmoștenesc.

Prințul își făcu luna de miere și reveni în țară. Dar reveni cu ea.

În vremea aceasta, lumea vorbise, gazetele scriaseră, câțiva deputați, amatori de reclamă, au pus întrebări guvernului și s'au exprimat fără ocoluri la adresa coroanei. Regina apelase la prietenii ei cei mai buni. Plânse:

— Ce nenorocire ! Ajutați-mă ! Liniștiți-l pe rege. Căutați o soluție.

Regele consultase și el pe oamenii politici. O învinuia pe regină că a tănuit și a încurajat legătura odraslei. Declară că este hotărît să-l excludă pe prinț din familie. Când vreo doi dintre sfetnici îl aprobară, fiind de părere că prințul nu era la întâia greșeală, regele se posomorî.

— Credeam că veți fi pentru soluția împăcării, le spuse el. E tânăr. N'are experiență. Dacă am încerca să-l smulgem de sub influența acelei femei ? Să-i acordăm ei o despăgubire și s'o trimitem în străinătate ? Să anulăm căsătoria ? I-am dat prințului un arest de șaptezeci și cinci de zile. Nu e' destul ? I-am poruncit să vină și să-și facă pedeapsa.

Pentru ochii lumii, i se fixă lui Carol arestul la Bicaz. Dar nu era un secret pentru nimeni că acolo el se afla cu femeia lui și cu un cerc de ofițeri. Făceau excursii, mâncau bine, beau și dansau.

Nădejdea părinților era că el se va plictisi de nevesta care rămăsese gravidă, ale cărei forme se rotunjeau, al cărei obraz se urîșea. Maria încerca să-i atragă lui Carol luarea aminte asupra altor femei. Tot ea începu să cugete unde anume ar putea să-i găsească o femeie dintr'o casă regală. Regele fusese sfătuit de Brătianu să-și trimită fiul într'o călătorie în jurul lumii, dar ideea prezenta neajunsul de-a nu putea să fie folosită decât după terminarea războiului. Până atunci, femeia care provocase atâtea complicații va fi mamă.

Tot țănoși se urcau în mașini și coborau din ele ofițerii germani. Ordonanțele afișate pe garduri și pe ziduri erau redactate în aceeași formă arogantă. Patrurile continuau să circule pe străzi. Dar lumea din București băgă de seamă că ofițerii se rarisera pe trotoarul căii Victoriei și prin localuri. Avuseseră loc incidente între ei și populație. Unii au fost apostrofați de cetățeni spătoși care pe urmă s'au pierdut în mulțime : „Haide-hai, făceți-vă bagajul că ați feștelit-o și voi !”. Intr'un restaurant, un locotenent român demobilizat s'a suit pe un scaun, a ținut un discurs și apoi, cu gesturi de dirijor, a indemnât publicul să intoneze cântece patriotice. Ofițerii germani din local se grăbiră să facă plata.

Locul lor de întâlnire continua să fie hotelul de lângă Ateneu. Acolo, mâncau, beau șvarțuri și citeau reviste. Organizau ca și mai înainte serate dansante în hall, dar femeile din societate și chiar cele adunate de pe trotoare, care altădată roiau în mijlocul lor, se împuținară. Nu le mai interesau nemții și chiar le era frică să fie văzute acum cu inamicul.

Ei între ei, ofițerii lui Mackensen formară grupuri deosebite. Austriacii se izolară de germani. Germanii

avuseseră totdeauna o părere proastă despre capacitatea de luptă a aliaților austriaci, amatori de femei, cu zorzoane la uniforme ca eroii din operete. Se bătușeră prost pe fronturi iar acum se grăbeau să dea bir cu fugiții.

Ordonanțele comandaturii cereau populației respect și supunere față de autoritatea ocupantă, dar de ele nu se mai temea nimeni. Erau rupte.

Circulau patrule care acum erau înarmate până în dinți. Se băgă însă de seamă că soldații călcau numai prin mijlocul drumului, că privirile lor erau încruntate și temătoare.

Oricât căutau comunicatele de război să tănuiască adevărul, lumii nu-i era greu să vadă printre rânduri că germanilor le mergea rău. În Austria — revoluție. Ungaria se declarase republică. Turcia ceruse armistițiul.

Câteva aeroplane sburară într-o zi deasupra orașului. Autoritățile spuseră că erau germane. Însă au știut și copiii că aeroplanele erau franceze.

Peste câteva zile, într-o duminică, se răspândi un șvon în tot orașul : a venit Berthelot să trateze cu Mackensen capitularea armatei germane din România. Este la Athenée-Palace.

Lumea din mahalale se grămădi înaintea hotelului lungindu-și găturile spre ușa dela intrare.

— Uite-l ! exclamă cineva. E colo la fereastră.

Avusese o nălucire ori voia să facă o glumă.

— Unde ? Unde ? întrebară glasuri nenumărate.

Oamenii se înălțară în vârfulurile picioarelor, apoi îl căutară cu necaz pe cel care strigase.

Inchipuirea înfierbântată a mulțimii îl vedea pe Berthelot la o masă cu Mackensen. „Iscălește !” spunea francezul și se vâra cu burta în mareșal. „Nu vreau !” se împotriva neamțul. Se certau. Ba nu ! Erau la o cafea și la un trabuc. Stăteau la taifas, căci generalii

se înțeleg între ei. Numai soldații sunt proști și se omoară unul pe altul. Ei, și acum ce-o să fie ? Ce să fie ? Mackensen iscălește, își ia armata și calabalâcul și pleacă. Până diseară nu mai este picior de neamț în București. Măine intră francezii.

Santinelele din fața hotelului pieriseră când lumea începuse să se adune.

— Uite — spuneau oamenii — au ridicat și paza. Gata ! Scăparăm, fraților ! Nu se mai vede nicăeri picior de neamț.

Dar, pe când vorbeau astfel, ieși dinăuntru un lanț de soldați cu puști în cumpănire și se înșiruiră pe treptele hotelului. Câțiva ofițeri se proptiseră în fața lor, cu câte un revolver în fiecare mână.

— Oho ! se auzi în gloată. Uite-i că se belesc la noi. Să știi că s'a stricat treaba cu Berthelot. Pleacă francezul și, după ce o ajunge în Bulgaria, trimite avioane să arunce bombe peste oraș. Ne face mămăligă.

— Nu mai pleacă ; e prizonierul lui Mackensen.

— Apoi, de ! Cine-l puse să vie de unul singur ? Nemții sunt încă tari.

— Uite colo, la fereastră, o mitralieră.

— Ți se pare de frică. Nu se vede nimic.

— Eu zic să ne vedem de treabă că, așa cum sunt nemții acum de turbați, te pomenești că trag.

— Haha, fricosul ! Pleacă tu. Nu-i mai lua și pe alții.

Două mașini își făcură loc prin mulțime. Înăuntru lor, erau ofițeri în picioare. Pe scările lor erau soldați cu căști. Și unii și alții cu revolvere în mâini. Lumea se dădu, intimidată, în lături. Ofițerii intrară în hotel după ce, de pe scări, unul dintre ei își roti un moment privirea asupra pieții care era o mare de capete.

— Cine o fi fost ăsta ? se întrebară unii.

— E generalul Koch, comandantul militar, lămură cei care îi cunoșteau figura din gazete.

— Să știi că a venit să-l ridice pe Berthelot

— Ori o fi venit să-i predea burtosului, orașul.

— Ura !

Uraiele se întinseră. Ele se schimbă deodată în huiduieli căci în grădina Ateneului intrase, nu se știa pe unde, fanfara germană care cânta în fiecare duminică, acolo. N'apucaseră trompetiștii și toboșarii să-și încerce instrumentele — că lumea din jurul lor începuse să strige înfuriată : Huo ! Muzicanții au încercat să acopere șgomotul dând drumul unui marș, dar strigătele se întetiră, mulțimea îi înghesu. Cineva izbi cu bastonul în toba mare și o sparse în hohotirile de râs ale unora și în bătăile din palme ale altora. Soldații se încolonară și-și făcură loc printre rânduri, apărându-și cum puteau instrumentele.

Atunci, din susul și din josul căii Victoriei, și de pe străzile dinspre bulevard, veniră în marș forțat, soldați cu armele în mâini. La ordinele ofițerilor, începură să lovească în dreapta și în stânga cu paturile puștilor. S'au auzit țipete de femei și copii. Ca să nu se piardă în învălmășeală, soldații înaintau în front larg, izbind și cu pumnii și cu vârful cismelor. Bărbații răcneau, unii fugeau pe lângă ziduri, se ascundeau prin ganguri ; alții, neputând sau nevrând să fugă, se apărau. Loveau și ei.

În partea dinspre palat, fu văzut deasupra capetelor un steag tricolor. Acolo se produse o învălmășeală mai mare. Steagul dispăru și flutură peste câteva minute în dreptul Ateneului. Soldații își făcură drum din mai multe locuri în direcția aceea. În aceeași direcție porniră mașinile care se opriseră mai înainte lângă scara hotelului. În mașina din față se afla generalul

Koch care scosese sabia și o învărtea pe deasupra capului într'un chip caraghios.

De unde au găsit manifestații, pietre ? Una din ele îl lovi pe general în spate. Un ciomag sparse geamul automobilului său. Răsunară împușcături în aer, trase de undeva de către soldați sau ofițeri. Cu strigăte de spaimă, lumea se împrășteie încotro vedea cu ochii. Urmăritorii, prinzând curaj, fugiră după ea.

Câteva zeci de inși, împunși de baionete și stâlciți de paturile armelor, au fost internați în spitale. Câteva sute au fost duși la poliție. Toată ziua nu mai circulară pe străzi decât patrule.

În momentul când Wilhelm abdică, trupele franceze treceau Dunărea pe la Giurgiu, iar guvernul din Iași decreta din nou mobilizarea. Cu patru zile mai înainte, Marghiloman fusese revocat. Regele dădu mandat generalului Coandă să alcătuiască un guvern până când Brătianu va pune oarecare regulă în partid. Venise iarăși apă la moara șefului liberalilor care avea socoteli nu numai cu tabăra germanofilă, dar și cu aceia din jurul său — șovăelnici în ceasuri grele, iar unii dezertori. Redevenise vizir și sfinx. Iși privea partizanii ca în trecut, pe sub genele ce irizau trufia. Picioarele se ștergeau cu grijă și respect înainte de a-i pași pragul. În antecameră cuvintele se transformau în șoapte. Cu spinarea încovoiată intra în cabinet devotatul care altădată îl judeca pe șef.

Lumea din București asculta cu suflarea tăiată bubuitul tunurilor care răsunară, vreo două zile, foarte departe. Svonurile se băteau cap în cap, unele susținând că germanii nu opuneau nicio împotrivire francezilor și că fugeau, altele declarând că artileria lor izgonise inamicul înapoi peste Dunăre.

Nu se vedea încă nicio mișcare acolo unde se aflau

autoritățile ocupante. Santinelele se schimbau la aceleași ore la locuința lui Mackensen și deasemenea la Cercul Militar. Prefectul Tzigara-Samurcaș împânzi orașul cu ordonanțe prin care, la început, îi amenința pe răspânditorii de știri false. Nu sunt lupte — mințea el — nu s'a schimbat nimic. Cetățenii sunt datori să-și vadă în liniște de treburi și să arate același respect, aceeași supunere, autorităților imperiale. Alte ordonanțe le acoperiră pe cele dintâi. Tonul era schimbat, prefectul făcând de data aceasta apel la cumințenia populației care era datoare să-l ajute a păstra ordinea. Domnul comandant militar al orașului i-a pus în vedere că va reprimă sângeros orice încercare de răzvrătire.

Dar într-o după amiază tunurile bubuiră foarte aproape. Bubuiră noaptea întregă. Nu dormi nimeni. Cu ochii cârpiți, oamenii ieșiră în zori din case și căutară pe garduri un nou comunicat. Nu fusese lipit nici-unul. Dar vânzătorii de ziare începuseră să gonească pe străzi strigând „Lumina” care publica la loc de frunte, cu litere mari de afiș, această informație.

...trupele aliate au trecut după mari lupte Argeșul. În momentul când scriem aceste rânduri, ariergardele germane sunt în luptă cu avangardele aliate. O divizie jumătate de cavalerie germană se află în partea de Sud a Bucureștilor, în direcția Văcăreștilor. Prefectul orașului înștiințează publicul să se retragă spre a se evita o vărsare de sânge inutilă. Aproximarea trupelor aliate și intrarea lor în București va fi anunțată prin tragerea clopotului cel mare al Mitropoliei.

Strigătul „Pieacă nemții” trecu dintr-o stradă într'alta, dintr-o uliță în cealaltă, goli casele de bărbați, de femei, de copii. Mahalalele se îndreptară spre centru, la început tăcute căci observară în unele locuri patrurile germane care își făcuseră ca de obicei servi-

ciul de noapte. Când văzu însă că soldații se trăgeau pe lângă ziduri, cu armele lipite de umăr cașicând s'ar fi temut să nu le fie luate, lumea prinse curaj. Vorbi mai tare. Se porni să râdă. Unii cântau. Dar au avut simțământul unei străneri de inimă când, la Cercul Militar, văzură garda germană cu o mitralieră în fața ei.

Cei cu suflet de iepure au făcut stânga împrejur spre bulevard. Alții, deși au continuat să rămână pe trotuarul de peste drum, își domoliră vocea.

Deodată, la Cercul Militar, se întâmplă un lucru care, întâi, reteză sgomotul, apoi deslănțui strigăte și aplauze : soldații germani fuseseră înlocuiți cu soldați români. Mulțimea dădu buzna pe treptele platformei, îmbrâncindu-se, mai înainte ca garda germană să fi avut vreme să intre în clădire, mai înainte ca garda românească să fi luat poziție. Doi elevi de liceu capturară din mâna soldaților germani mitraliera și o purtară câteva minute, triumfali, vrând să coboare cu ea pe calea Victoriei, dar un soldat român le-o smulse. Pe piepturile multora se iviră cocarde tricolore. Fluturară câteva steaguri. Se improvizară coruri.

Nelipsiții cuvântători ai împrejurărilor de acest fel săltară pe umerii altora, se cățară pe treptele unei prăvălii și pe un felinar, vorbind la repezeală, bătându-se cu pumnul în piept. După mai bine de doi ani, chipul de bronz al lui Mihai Viteazul văzu iarăși în juru-i mii de inși care izbeau din palme și auzi un șir de cuvântări al căror cuprins îi era cunoscut. Plecau unii și veneau alții. Tăcea un vorbitor și se avânta pe statue altul care striga mai tare.

Hărmălaia bucuriei de pe bulevard și de pe calea Victoriei acoperi bubuiturile de tun și împușcăturile care încă răsuna la barierele orașului. Ariergărzile germane se retrăgeau ocolind capitala, urmărite indeaproape de avantgărzile aliate. Impușcăturile tros-

niră chiar în raza orașului ; pichetele dela unele depozite, neprimind ordin să se retragă, traseră în mulțimea care le înconjurase.

Multă lume nu mai venise până în centru. Ori venise și, sătulă să strige, să cânte, să audă la rându-i cântece, strigăte, cuvântări, porni în alte locuri. Era în gara Obor un depozit imens încărcat cu făină, cu fasole, cu orz și cu tutun. Era marmeladă la Brașov. Era încălțăminte la Mandrea. Și mai erau atâtea magazine cu pături, cu saltele, cu fierărie. Se îndemneau oamenii : „Repede, repede, să nu le ia nemții...” Intr'un loc, într'altul, garda fugise. Intr'altel se împotrivi, făcu victime, dar fu dezarmată și călcată în picioare. În diferite părți ale orașului se ridicară în văzduh limbi de flacări. Nemții incendiaseră Manutanța făcând scrum zeci de mii de saci cu grâu și făină, sute de mii de pâini. Incendiaseră hangarele dela Cotroceni și grajdurile unei cazărmi din Dealul Spirei.

Dar acolo unde mulțimea apucă să pună stăpânire, ea rămase un timp descumpănită. Iși aminti că bogățiile din depozite erau strânse din sărăcia ei : așternuturile, îmbrăcămintea, alama, arama, cositorul. Că dusesese lipsă de altele : făină, fasole, marmeladă, tutun. Dacă puneau mâna pe ele, nemții, nu rămâneau magazinele goale ? Dacă le lasă pe loc, nu vor intra în mâna speculanților și apoi în a celor cu bunăstare ? Tros ! Au sărit lacătele și barele de fier. Pereții de lemn au fost smulși. E și zahăr aici. Sunt și conserve. Dincolo, uite, sunt ciorapi și flanele. Oamenii se năpustesc, se înghiontesc, nu știu ce să apuce mai întâi. Iși umplu buzunarele, sâniile, fug la casele lor și se înapoiază cu saci, căldări, cazane. Iși aduc nevestele, părinții și copiii. Unii aveau o căruță, o roabă. Dacă au avut și un cal, au înhamat repede calul ; dacă nu — au împins căruța ei, cu întreaga familie.

Toată ziua și toată noaptea au continuat prădăcturile. Continuară și'n ziua următoare.

În două mașini, comandantul militar al orașului și statul lui major porniseră dela Cercul Militar prin mulțime. Generalul Koch și ofițerii săi stăteau în picioare cu câte un revolver în fiecare mână. Figuri firoase tănuiau frica pe care o simțeau. Lumea îi hui-duia, însă revolverele o țineau la distanță. Li se alăturară ofițerii dela Athénée-Palace în alte mașini. Alți ofițeri — aceștia austriaci, unguri, cehi și poloni — lepădară uniforme. Imbrăcară haine civile cumpărate cu câteva zile mai înainte, și rămaseră. Mackensen fugise în timpul nopții, în secret, cu un tren care în momentul acela își făcea loc, anevoie, prin Transilvania.

Ninse în întreaga țară, zile și nopți în șir. Era bine, fiindcă zăpada acoperea murdăria orașelor. Abia acum se vedea starea jalnică a oamenilor, a caselor, a străzilor. Oamenii erau trâși la față și jerpeliți; casele, jupuite, cu geamuri peticite; curțile ca maidanele, fără împrejmuiri sau cu gardurile într'o rână; drumurile pline cu gunoaie, cu trotoarele sparte, cu gurile de canal defundate.

Însă zăpada înaltă până peste genunchi împiedica mersul tramvaielor, astfel că populația dela marginea Bucureștilor își blestema zilele înnotând prin troieni pentru a se duce după nevoi. Țăranii nu mai veniră, din pricina aceasta, cu lemne și cu de-ale mâncării. Trenurile se opinteau pe liniile infundate, plecând și sosind cu mari întârzieri, îngreuind și ele problema aprovizionării, a înapoierii refugiaților, a depășării trupelor.

Pe urmă se așternu un ger de crăpau pietrele. Pe urmă viscolii aprig. Ca acum doi ani, în iarna flămânzirii, a bolilor și a morții. Ca acum doi ani degerau oamenii săraci și înțepeneau făcând coadă pentru o pâine. Erau, ca și acum doi ani, zile când brutăriile rămâneau cu obloanele coborite.

Nu se mai putea spune că eram în război, că țara fusese tăiată în două și nici că inamicul făcea rechiziții. Nu se putea spune deasemenea că el, când a fugit, a avut timp să transporte în țara lui, ceva. Dimpotrivă, îi capturasem noi sute de vagoane încărcate cu grâne. Li capturasem locomotive. Dece tot materialul zăcea pe linii și nu era pus în mișcare să aprovizioneze populația cu lemne și cu hrană — căci se găsea și hrană? Atâta numai că ea nu se lua de unde, de bine, de rău, prisosea, și nu se aducea unde lipsa era mai mare. Dece nu erau cotrobăite podurile, beciurile, cămărilor înstăriților, ghițuiților, și dece nu se tăia din unghii speculanților? Pe de altă parte, dece nu se îngrijeau instituțiile mari, cu mii de salariați — Calea Ferată, Arsenalul, Regia, Poșta — de traiul muncitorilor? Dece nu era obligat patronatul să facă economie, să înființeze cantine? Dimpotrivă, măcar că se isprăvise războiul, muncitorii erau ținuți sub regimul militarizării, cu salariul de foame, împiedicați să se organizeze, amenințați când își îngăduiau să formuleze revendicări.

Venise Brătianu iarăși la cârmă și pe el îl cunoșteau țărani de la 907, îl cunoșteau muncitorii de la orașe. Nu el descărcase tunurile asupra satelor, nu el prigonise mișcarea muncitorilor? Din ordinul lui au fost sindicatele devastate și zăvorite, grevele înnăbușite, beciurile polițiilor umplute? Nu el a înecat în sânge, în preajma războiului, o manifestație la Galați?

Brătianu voia să guverneze și acum tot cu jandarmi și temnițe. Să vedem dacă va mai putea după ce oamenii de la câmp, din ateliere și fabrici au dus greul războiului și au pățit atâta, de pe urma nechibzuinții boierești. Să vedem dacă, în „România Mare“, poporul se va mai lăsa purtat din urmă cu biciul și cu patul puștii ca în „România Mică“. Multe suferiseră dar și multe învățaseră oamenii în război, mai cu seamă

după ce au văzut că undeva, aproape de ei, un popor mare a smuls din mâna stăpânilor cnutul și a început să le măsoare spinările cu el.

Când mobilizarea fu hotărâtă, rezerviștii spuseră :

— Ce? Iarăși?

Li se răspunse :

— Iarăși! Inșă acum merge mai ușor. Ne ducem să ocupăm Transilvania, să-i liberăm pe frați.

— Păi, frații s'au liberat. Ce nevoie mai avem să pornim cu armată?

— Trebuie să păstrăm ordinea acolo. Cam bate vântul revoluției și la ei. Poate că vom merge până la Budapesta.

— Ce căutăm la unguri?

— La ei bate vântul revoluției și mai tare.

Umblau cu binișorul jandarmii pe la sate fiindcă nu mai cutezau să se sborșească.

— Neică, îți veni ordinul de chemare, spuneau cu glas blajin.

— D'apoi să se mai ducă la război și ai care nu-l făcură pe ăstăalt.

— Dă, leat, ce să zic, eu îți fac datoria.

— Mai duceți-vă și voi jandarmii.

— Ne-om duce dacă ne-o chema. Până atunci îți veni dumitale chemarea.

— Eu nu plec. Zicea regele pe front, zicea guvernul când era la ananghie, că ne dă pământ. Ni l-a dat? Nu.

— Biine, bade... Eu ce poci ca să fac? Ți-am adus ordinul și foaia de drum. Treaba dumitale.

Cam la fel stătura de vorbă rezerviștii de la oraș cu subcomisarul și comisarii. Erau și aceștia cu gura mică fiindcă o avuseseră mare cât au fost slugi la nemți.

— Mi-au luat, domnule comisar, două plăpomi în loc de una.

— Așa era porunca.

— Dar să-mi înjuri nevasta, să-mi sperii copiii, să-l scoți pe socru-meu la zăpadă, aveai poruncă ?

— Nu e adevărat.

— Domnule comisar, odată și odată altfel o să vorbim.

— Cum s'ar zice, m'ameninți ? Ești în contra autorității... Nu știam că ești socialist.

— Ce sunt, mă privește pe mine. Dumneata ce poștești ?

— Ți-am adus ordinul dela Cercul de Recrutare. Ești iar mobilizat.

— Dacă v'ați mai duce și dumneavoastră ?

— Eu fac serviciu unde mă pune țara.

— Dacă vrei, lasă-l ; dacă nu, trimite-l înapoi.

— Nu te prezinți la cerc ?

— Asta e treaba mea. Văd că ordinul spune să mă prezint cu hrana pe cinci zile. De unde când, la brutării, de trei zile nu este pâine ?

— Ordinul nu se discută.

— Domnule comisar, vrei să ne stricăm de pe-acum ?

Greu tănuiră autoritățile înfrângerea pe care au încercat-o cu mobilizarea cea nouă. Oamenii n'au vrut să se prezinte decât într'un număr care însemna batjocură curată : șapte inși în loc de patru sute la o unitate ; cinci inși în loc de trei sute, la alta.

Un sublocotenent trimis cu douăzeci și cinci de oameni, din Galați la o tabără de instrucție din Roman, rămase pe lă jumătatea drumului numai cu unul. După alte două stații se făcu nevăzut și acesta.

Regimentele trecură în Ardeal cu efective alcătuite mai mult din soldați în termen.

Se întâmplau, în zilele acelea, în lume, fapte pe care cenzura, neputându-le ascunde cu totul, le trunchia. Sublinierea înțelesului lor adevărat nu era îngăduită. Apărau muncitorii cu dinții, în Rusia, cuceririle lor împotriva burgheziei, a socialiștilor revoluționari, a menșevicilor, a imperialiștilor. Din balconul imperial anunțase Liebknecht, la Berlin, republica sovietelor bavareze. Luptă poporul muncitor în Ungaria să-și ia în mâini destinele. Se răsvrătea, la semnalul lui André Marty, flota franceză în Marea Neagră, nevoind să innăbușe revoluția bolșevică. Valuri de greve frământau dela un capăt la celălalt Italia.

Se întâmplau și la noi fapte a căror dare în vileag fu interzisă cu strășnicie — ca, de exemplu, refuzul unor companii franceze de-a se încolona în ziua când regele și regina își făceau intrarea în Capitală. Berthelot porunci ca soldații să fie arestați, însă ei își puseră cocarde roșii la piept și veniră la clubul muncitorilor.

Cenzura nu îngăduia deasemenea gazetelor să desvăluie haosul și abuzurile din a căror pricină populația îndura foamea, frigul. Rația de pâine fusese redusă din nou, și nu se găsea nici aceea. Lipsea carnea, lipseau cartofii, lemnele. Gospodinele se înapoiau acasă

cu mâna goală după ce făcuseră coadă o jumătate de zi la Obor și în piața Sfântul Anton.

Să zicem însă că, printr'o năstrușnică împrejurare, galantarele și tarabele ar fi înfățișat dintrodată belșug de mărfuri. Pâine și lemne tot pe sponci ar fi fost pe masa și'n soba muncitorului fiindcă atâta cât câștiga el pe zi, acoperea abia a treia parte din nevoile traiului. Și încă... Unde mai pui că nu toți muncitorii găsiseră de lucru îndată ce au scăpat de haina militară... Că în atelierile mai mici lucrul era pe apucate: câte trei, patru zile pe săptămână.

Dar și alte necazuri mai aveau muncitorii fiindcă Brătianu continua să guverneze cu stare de asediu, iar întreprinderile mari erau militarizate. Conducătorii acestora purtau uniforme de colonei, ajutoarele lor erau și ei maiori și căpitani. Pretindeau muncitorilor să ia poziție ca la cazarmă, le băgau pumnul în gură când aceștia încercau să crâcnească și-i amenințau ca pe front că-i impușcă sau că-i trimit la Curtea Martială. Se înșelau însă și tartorii mai mari și tartorii mai mici închipuindu-și că muncitorii vor mai suferi exploatarea și umilința. Aceștia știau acum că tăria lor stă în unirea lor, că pot să se adune în sindicate, că au o mișcare. În țara asta ei trebuie să aibă și drepturi, nu numai datorii, iar drepturile se câștigă prin luptă, nu cu fruntea plecată, și cu mâna întinsă ca milogii.

Clubul muncitorilor era încă dinainte de război la răspântia străzilor Câmpineanu și Sf. Ionică. Jos erau prăvălii. Peste drum, într'o parte se afla un hotel și dincolo o cârciumă. Pe strada care se deschidea în față se vedea Muntele de Pietate iar la capătul ei, în Brezoianu, palatul „Universului”. In jos, pe Câmpineanu, în rând cu sediul, era o berărie și, în fața acesteia, Teatrul Național unde se isprăvea linia tramvaiului care venea dinspre Gară.

Clădire cu ziduri vechi.

Sediul era la etaj și urcai acolo pe o scară de lemn care scârțâia sub picioare așa cum scârțâiau și podelele încăperilor. N'ai fi zis că scara și podelele pot să fie bătătorite, neîncetat, de mii și mii de picioare în fiecare zi. Că pereții și ferestrele pot să reziste cuvântărilor aprige și bătăilor din palme, viforoase.

De dimineață și până după miezul nopții, mișcarea și sgomotul nu conteneau o clipă. Acolo erau birourile partidului, comitetele sindicatelor, redacția și administrația ziarului. Era acolo și sala de întrunire.

Veneau din cele mai depărtate colțuri ale orașului, din uzine, fabrici, atelier, muncitori îmbrăcați, unii cu vestoane, alții cu bluze albastre: ceferiști ne-

gricioși, metalurgiști cu palme grele, mari ca niște lopeți, cu veșmintele îmbăcșite de ulei și cărbune, brutari albi de făină, cu ȱari și picioare desculțe, tipografi cu guler și manșete, funcționari din birouri și magazine, setebiști, birjari, femei dela Pirotehnie și dela R. M. S., unele cu tulpan și basmale, altele cu flori roșii în coc. Se înghesuiau în sala principală, se împrăștiau prin odăile întunecoase, mici, își așteptau rândul pe trepte iar cei care nu mai încăpeau — rămăneau în stradă.

Printre ei se învârtea, cu figura năpădită de ferire, tovarășul Mitică, reprezentant al Comisiei Locale. Era el nelipsit și altă dată dela club, când mișcarea era mică și când nu avea nicio însărcinare. Cum să nu fie prezent în permanență astăzi, aici, unde muncitorii de pretutindeni dau năvală să se înscrie în sindicate, unde nu mai poți să arunci un ac de cât popor vine, strigă, vorbește, cântă ; unde lui i s'a încredințat un rol oficial?

Ii incuraja, îi îndruma pe muncitori ; îi întreba de unde sunt ; le arăta unde să se ducă pentru a căpăta cartea de membru ; dacă făceau parte dintr'o întreprindere mică și erau puțini la număr, îi lua în grija sa, făcându-le loc într'o cămăruță, cercetându-le memoriul, rostindu-le o cuvântare, plecând apoi cu ei la patron și susținându-le revendicările. Era cu luare aminte ca, după ce se mântuiau cuvântările, să-i evacueze cu vorbă bună și cu o glumă, din sala principală, pe tâmplari și să-i bage pe tăbăcari.

— Tovule, tovule, e rândul nostru !

— Cine sunteți dumneavoastră, tovarăși ?

— Arsenalul.

— Numai decăt. Să isprăvim cu tovarășii tăbăcari.

Muncitorilor dela Arsenal le va vorbi și el fiindcă aceștia sunt mulți la număr și au o conștiință de clasă mai dezvoltată. Ei vin la club în coloane disciplinate, cântând, cu bicicliști în frunte și duc o bătălie cura-

joasă împotriva comandantului militar care nu le-a îngăduit să-și numească delegații pe secții.

Le vorbește cu însuflețire, cum se pricepe, despre jugul burgheziei și despre datoria clasei muncitoare care trebuie să fie conștientă. Nu uită în încheiere să-i îndemne să se aboneze la ziar și să-și achite cotele la tovarășul casier.

Ar trebui să fie o regulă — și nu e. Mereu își bagă capul pe ușă alți muncitori care fac parte din alte sindicate, din alte întreprinderi. Intră buluc în sală, peste croitori, setebiștii, peste aceștia femeile dela Regie. Nu se mai înțelege atunci ce vorbește oratorul și nu mai știe nici el pentru cine vorbește. Știa, când s'a urcat la tribună, că-i avea în fața lui pe muncitorii dela Wolff și, indignându-se împotriva patronului de acolo, muncitorii din sală l-au întrerupt :

— Au plecat cei dela Wolff, tovarășe. Noi suntem dela Uzinele Comunale.

Intr'o odăiță se sfătuesc tipografii. În alta, călcătorii. Lângă scară se citește funcționarilor unui magazin, un memoriu. Calcă greu pe trepte, ceferiștii a căror coloană se întinde pe Câmpineanu până dincolo de Ministerul de Război. Dinspre Teatrul Național au coborât metalurgiștii dela Ciriak și Voina din Obor. Pe Sfântul Ionică a urcat Pirotehnia.

Astăzi este o zi care-i dă și tovarășului Mitică multe bătăi de cap. Trece dela o coloană la alta și îi roagă pe muncitori să trimită sus numai o delegație căci clubul este plin. Delegația e prea mare și el se tocmește cu ei : „Mai puțini, tovarăși, mai puțini. Vă rog. Nu este loc”. Muncitorii din stradă parlamentează. Vor să intre în sală și să țină o întrunire. Au un memoriu pe care trebuie să-l discute și să-l înainteze la minister. Dacă nu le sunt primite cererile, se pun mâine în grevă.

Țin întrunirea acolo unde s'au oprit, sub cerul liber și nu se mai pot mișca vagoanele de tramvai. Coloanele celelalte încep să cânte, nu însă în același timp și nu același cântec.

Greu se mai înțelege, jos, ce se vorbește și ce se cântă. Greu se mai poate vorbi și lucra sus. Redactorii ziarului, de exemplu, fac sforțări să se concentreze în camera niciodată luminată îndeajuns și să scrie cu condeie boante pe crâmpoie de hârtie sgrunțuroasă. Dar ușa biroului lor se deschide mereu și se închide și de fiecare dată răbufnește gălăgia din sala mare, de pe scară, din stradă.

Prin colțuri, la mese de lemn nelustruit, cu registre pătate, morfolite, copleșiți de muncitorii din jurul lor, secretarii primesc înscrisuri noi, răspund întrebărilor puse de zece înși deodată și, prididiți, se scoală din scaun, ridică brațele desnădăjduite, imploră scoși din fire: „Pe rând tovarăși, pe rând, că nu putem lucra!” Ceilalți sunt de acord, își fac unii altora observații că prea se imbulzesc și dau iarăși năvală.

Mai muiți tineri s'au apucat să cânte.

„Internaționala“ pornește pe șapte voci deodată, susținută cu brio și părăsită apoi în seama câtorva.

Din sala de întrunire se ivește un cap:

— Tăcere, tovarăși, că nu se aude!

Cineva dela birou exclamă:

— Tăcere, tovarăși, că nu putem lucra!

În anii ocupației, sediul muncitorilor fusese sigilat. Cea dintâi întrunire a lor în zilele care au premers venirii autorităților din Moldova a fost ținută, din cauza aceasta, în Cișmigiu și din primul ceas, cefești, tipografii, metalurgiștii întocmiseră memorii. În întâiele zile au făcut grevă lucrătorii din atelierelor mărunt și lucrătoarele dela Regie. Apoi grevele se înmulțiră. Se stingeau unele, izbucneau altele. Se întinseră și în țară. La Iași, lucrătorii dela Calea Ferată manifestară tumultuoși în fața primăriei iar primarul se făcu luntre și punte pentru a le procura alimente. Regele, guvernul și toată suita lor fuseseră în pericol să nu aibă vagoane care să-i aducă la parada din București.

Uluite și indignate, autoritățile constatară că, în memoriile și în întrunirile lor, muncitorii exprimau cereri legate nu numai de o mai dreaptă răsplătire a muncii. Ei pretindeau să le fie recunoscut dreptul de a avea delegați care să le susțină față de conducere, interesele. Puneau pe tapet respectarea demnității umane și traduceau în faptă spiritul de solidaritate. La Brăila fusese pămuit delegatul unei echipe din port, și trei zile portul încremenise. Direcția tramvaielor din București concediase câțiva muncitori, sub cuvântul că erau

agitatori, dar în urma unei greve a tovarășilor lor, fu nevoită să-i reprimească. Metalurgiștii din Ploiești cerură un spor de salariu de un leu pe zi și, nefiindu-le acceptată majorarea, au oprit lucrul. Se declarară solidari muncitorii din petrol din regiunea Prahovei care, în momentul acela, nu pretindeau pentru dâșii nimic.

Guvernul îndemnă presa reacționară să-i atace pe sindicaliști. Insuși el, prin glasul ministrului de Război, invinui pe față muncitorimea că ascultă de „idei rătăcite” și pe conducătorii ei că sunt deopotrivă agenți ai nemților și ai bolșevismului. Jocul era ca înseși zierele opoziției să dojenească guvernul că nu este destul de tare în apărarea ordinii.

Două zile rămăsese orașul fără pâine. A treia zi, unele brutării scoaseră o cantitate redusă, altele împărțiră mălai.

Era într'un loc, pe șoseaua Filantropiei, o coadă lungă de bărbați și femei care se înșiruiseră de-a-latul străzii așteptându-și rândul în dreptul unei brutării. După ce au fost vândute vreo două sute de pâini, a început să se dea mălai. Dar coada era încă lungă fiindcă alți nevoiași veniseră din cartierul acela și de prin alte locuri.

Deodată se auzi dela unul la altul că brutăria a isprăvit mălaiul. Figurile se innegurară. Înarmuririi din întâia clipă îi urmară tânguiri de femei și vorbe aspre rostite de bărbați. Atunci, în dreptul mulțimii își frână viteza un automobil lustruit și mare cât o casă. Pe botul mașinii era stema casei regale. La volan stătea un ofițer blond, buzat, cu ochii bulbucați. Lângă el, un lacheu în livrea. Ofițerul dela volan clacsona energic iar omul cu galoane făcea semne furioase celor ce tăiau drumul — să se dea la parte.

Dela unul la altul, în gloată, se șopti:

— Prințul Carol!

Câteva femei, câțiva bărbați se feriră. Altele și alții erau împărțiți între simțimântul că trebuie să facă loc harabalei pe roți și temerea că își vor pierde rândul. S'ar putea ca brutarul să mai scoată niscai pâini din cuptor, niscai saci cu mălai aduși cine știe de unde.

Mașina înaintă, prinsă de nerăbdare, gata, gata să dea peste lumea din stradă. Cătorva bărbați le sări muștarul, înai cu seamă că prințul continua să apese pe clacson iar valetul își scosese capul și un braț prin fereastră făcând semne disperate, porunci-toare:

— La o parte! Loc! Loc!

Vreo doi duseră mâna la șepci, alți vreo doi nu se osteniră să facă nici atâta. Dar, apropiindu-se de mașină înspre partea volanului, spuseră, luându-și unul altuia vorba din gură:

— Alteță... uite... vedeți și dumneavoastră... Lumea n'are pâine... Femeile, copiii, muncitorii...

Cel căruia se adresau, părea că nu aude. Fuma. Intoarse capul, șopti valetului ceva. Apoi, cu o mișcare, trase mașina înapoi, o săltă pe un trotoar, o suci și fugi.

Din gura oamenilor care vorbiseră adineauri, din gura tuturor, porniră huiduieli.

Erau ca la o sută de femei care, după ce așteptaseră zadarnic la vreo două brutării din mahala, au pornit — nici ele nu știau la început unde.

— Haidem la sindicaliști! spuseră câteva.

— Ce să căutăm acolo? se împotriviră altele. De unde să ne dea sindicatul?

— Să mergem la jurnale ca să scrie și să vază guvernul.

— Mai bine la primărie!

— Da, să-i facem una bună primarului.

Au fost la primărie și au strigat: „Pâine! Dați-ne pâine!“ Dela ferestre s'au sgâit la ele câțiva slujbași, unii în batjocură parcă.

Până în Brezoianu și în Sărindar unde știau că sunt gazetele au strigat iarăși: „Pâine! Vrem pâine!“ dar fără vlagă, cu teamă de gardiști, rușinate de privirile trecătorilor. În fața redacțiilor, după ce au strigat din nou, ieșiră niște băiețandri cu hârtie și creion în mână, le întrebară din ce mahala sunt, de când nu mai este pâine la brutării și le sfătuiră să citească a doua zi gazetele.

— Unde mai mergem, soro? se întrebară după aceea.

— La naiba! Hai înapoi, că rupserăm papucii pe degeaba.

Erau ostenite și mai necăjite și mai descurajate decât când porniseră din fața brutăriilor. Călcau, unele pe trotuar, altele pe delături, fără să mai păstreze șirul, cu grijă numai să nu dea peste ele mașinile sau vagoanele de tramvai. Fiindcă pe bulevard, era circulație mare, se strânseseră din nou unele într'altele și meraseră numai pe lângă ziduri. După iureșul din fața cafenelei Prințiar unde se încrucișau tramvaie cu mașini și trăsuri și unde ele se zăpăciseră de clopote, de măcăiturile automobilelor, de țigănelul gardistului așezat la răspântie, mai aveau un hop de trecut la răspântia căii Victoriei și încă unul în Academiilor.

Să fi fost pe la ceasurile două după amiază. Era cerul sur, aerul umed și, pe jos, leorcăială. Era o vreme potrivită cu tristețea din sufletul femeilor.

La hotelul Bulevard, din colț cu calea Victoriei, în sala de jos, se vedeau prin ferestrele mari, mese înșirate la rând. Se vedea bine din bulevard și lumea de-

la mese, fiindcă înăuntru fuseseră aprinse luminile electrice. Avea loc în ziua aceea, acolo, un banchet.

Femeile ostenite și necăjite se uitară și se opriră. Priveau și alți trecători prin ferestre la domni și cucoanele care mâncau și vorbeau și râdeau cu multă bunăvoie. Dar trecătorii își vedeau, după două, trei minute, mai departe de drum. Femeile care umblaseră și la primărie și la gazete, strigând pe străzi: „Pâine! Dați-ne pâine!“, rămaseră țintuite pe loc, fiindcă pentru întâia oară vedeau un banchet boieresc. Vedeau mese lungi, încărcate cu mâncăruri și băuturi, chelneri care veneau cu tăvi, domni și doamne cu șervete albe sub bărbie, mânuind furculițele și cuțitele. Cu deosebire, privirile lor se opriră asupra movilelor mici de pâinișoare albe din dreptul celor care se ospătau.

Deodată femeile văzură că lumea dinăuntru se oprește din mâncat, că bate ușor cu furculițele și cuțitele pe marginea farfuriilor și că toate capetele se îndreaptă într'o singură parte. La locul acela se ridicase de pe scaun un domn uscățiv, înalt, cu guler scrobit, cu redingotă neagră. Domnul își pusese jos șervetul dela gât și rotise o privire deasupra tuturor. Din întâmplare privirea lui se oprise un moment, parcă nedumerită, asupra unor capete de femei cu broboade și tulpăne, care se uitau prin ferestrele dela stradă. Pe urmă, domnul, cu un pahar în mână, începu să vorbească, iar la scurtă vreme după aceea toți dela mese bătură din palme și strigară ceva. Cuvântăforul așteptă să se facă liniște și vorbi iarăși, dar din nou privirile lui întârziară cu mirare și supărare asupra chipurilor care parcă se lipiseră de ferestrele de afară.

Femeile din stradă nu auzeau ce spune și nu auzeau nici sgomotul bățăilor din palme ale comesenilor care, din când în când, mușcau dintr'un măr sau duceau la gură un pahar. Ochii nu se depărtau dela pâini-

șoarele pe care nu le mai atingeau nimeni. Erau multe, albe, rotunde.

Nu se poate ști cu siguranță ce anume gânduri s'au frământat în mintea lor. Dar domnul înalt, gulerat, cu ținută neagră, își rostea mai departe vorbirea și tocmai întinsese paharul în semn de închinare când figurile bărbaților și doamnelor care îl ascultau se schimonosiră și capetele tuturor se îndreptară spre bulevard. Dinapoia ferestrelor, în stradă, erau niște figuri care strigau ceva. Figuri de femei furioase. Iar mâinile femeilor arătau amenințătoare spre lumea dinăuntru. Câteva mâini lovira cu putere în geamuri.

Oratorul înmărmurise. El și toți comensii priveau plini de nedumerire și supărare. Văzură apoi câțiva gardiști venind în fugă și luptându-se cu femeile pe care voiau să le împrăștie. Ele se împotriveau și țipau și aruncau priviri pline de ură în sala cu mese lungi, cu resturi de mâncare în farfurii, cu pâinișoare multe, rotunde, albe.

Înainte o coloană lungă de muncitori. În frunte, un grup de bicicliști. După bicicliști, un steag roșu purtat de un om mărunt de statură, însă vânjos.

Erau dela Calea Ferată. Purtau șepci, căciuli și capele cazone. Purtau, unii, paltoane rupte, alții aveau vestoane sau bluzele de lucru și, sub bluze, un cojoc sau o haină.

Străbătuseră, câte patru în rând, calea Griviței, strada Popa Tatu și acum apucau pe strada Știrbei Vodă spre sediul din Sfântul Ionică. Pe tot drumul cântaseră. Continuau să cânte.

Se vedea, gonind în viteză, spre ei, o mașină care opri la doi pași de garda bicicliștilor. Din spatele mașinei răbufni o motocicletă pe care călărea un inspector de poliție.

— Loc! Loc! strigă polițistul cu voce răstită, speriată.

Mașina avea în față pavilionul regal iar la volan se afla cineva în uniformă, cu barbișon roșcat, cu un trabuc în gură.

Cei din primele rânduri ale coloanei se opriseră, cei din urmă continuau să înainteze. Capetele de pe margini se întindeau să vadă ce s'a întâmplat. Unii tăcuseră, alții cântau mai departe „Internaționala“.

Clacsonul mașinii mârâi.

— Loc, domnilor, să treacă majestatea sa regele! strigă cu voce și mai speriată, dar de data aceasta rugătoare, inspectorul.

Muncitorul bondoc, purtător al steagului, strigă la rândul-i cu o voce care se auzi până la jumătatea coloanei:

— Să treacă mai întâi Majestatea Sa Poporul!

Cuvintele lui fură purtate într-o clipă din gură în gură până la cei din ultimele rânduri, și întreaga coloană izbucni în urale.

— Bravo! Bravo! răcniră unii.

✓ — Trăiască republica! strigă un muncitor cu mâinile făcute pâlme, sărind pe trotoar și înălțându-se în vârful picioarelor.

— Ura! i se răspunse.

Mașina svăcni, mușcată parcă, merse de-a'ndaratele vreo douăzeci de pași și pătrunse pe-o stradă laterală. În urma ei gonia motocicletă. De pe ea polițistul întorcea mereu capul spre coloana care se pusese în mișcare.

Cer de plumb și lume necăjită. Plumb în suflete și în priviri. Sunt ceasuri din zi când străzile par moarte. Stârvul unui cal zace lângă o bordură de trotuar. Se apleacă un om sgribulit, ridică un chiostec de țigară și privește apoi înlături dacă l-a văzut cineva.

Este curent puțin la uzină, astfel că luminile cli-pocesc pe străzile din centru și prin localuri. Clienții — să-i numeri pe degete — sunt nemulțumiți că în restaurante fripturile sunt proaste. Caută să se înveselească, dar vinul e acru și lăutarii cântă ca după mort. Mai multă voieșie este când intră și se așează la o masă ofițeri francezi în societatea unor femei vopsite. După ce au golit o sticlă cu șampanie pe stomacul gol, intonează și ei și ele „La Madelon“, iar consumatorii ceilalți închină în cinstea aliaților și strigă, ca să arate că știu franțuzește, „Vive la France“!

Sălile de spectacol sunt neîncălzite și, deaceea, aproape goale. Nu izbutesc să înduioșeze la cinematograf nici Lida Borelli, nici Francesca Bertini. Nici Marioara Cinski, în rolul ei din „Di Granda“, nu mai stârnește entuziasmul dela Iași când cânta: „Iubitul meu nu este prinț“, și nici Tănase ale cărui cuplete au fost sporite cu aluzii de actualitate.

Pe străzi, în locul patrulelor nemțești de până nu demult, umblă soldați francezi. Ei însă mai intră prin caienele și cârciumi, își pun armele jos și se cinstesc dimpreună cu mușteriii. De nedisciplina pe care o arată sunt îngrijorați și ofițerii lor și autoritățile românești. Mulți sunt văzuți la clubul din Sfântul Ionică. Bat din palme, de pe trotoare, când trece o manifestație de greviști. În vreo două împrejurări, polițiștii au observat printre oratorii unor întruniri scurte, improvizate sub cerul liber, soldați francezi. Unul își încheiase astfel cuvântarea înflăcărată pe care i-a tradus-o pe urmă un student:

— Nu strig trăiască Franța, ci trăiască Internaționala muncitorească!

Gazetele atacau guvernul din cauza excesului cenzurii și-l amenințau că-și vor suspenda apariția. Li aduceau învinuirea că, în timp ce el este vitreg cu presa, tolerează grevele muncitorilor deși, în momentul acela, nu mai erau în grevă decât tipografi de la „Sfetea” și de la „Minerva”. Se aplanase conflictul metalurgiștilor din Ploiești, al lucrătoarelor de la Regie și al tâmplarilor din Capitală. Nu era lămurită împotrivirea dărză a patronilor tipografi îndemnați, pare-se, din umbră să nu cedeze.

Avu loc în ziua de 12 Decembrie un consiliu de miniștri, bătător la ochi prin discreția lui. Fusesse convocat fără publicitatea obișnuită, iar după terminarea lui, reporterilor le fu cu neputință să afle din gura miniștrilor ceva. Deobicei aceștia, amatori de reclamă, se întreceau în a face indiscreții ziaristilor care-și alimentau astfel, cu baliverne, cronica.

Avu loc și la clubul muncitorilor o ședință, dar aci nu au fost uși închise. Conducătorii erau neliniștiți de îndărătnicia suspectă a patronilor tipografi care nu mai voiau să stea de vorbă cu sindicatul. Ce este de făcut? Merge o delegație mai mare a greviștilor, mâine, la minister. Dăm cuvânt, mâine, tuturor muncitorilor din oraș să lase lucrul mai devreme și să vină

la club unde vom ține o întrunire. Dacă e cazul, organizăm, în semn de solidaritate cu tipografi, o manifestație de stradă pentru ca guvernul să-i silească pe patroni să cedeze. Să fim însă în gardă: s'ar părea că Brătianu și Mărzescu pun la cale ceva. Nu avem încă știri din țară. În țară este liniște. Numai la Iași prefectul și-a îngăduit să-i amenințe pe muncitori.

Din București, Frimu plecase de vreo trei săptămâni în Moldova pentru a lua contact cu muncitorii din orașele mai mari, pentru a vedea cum trăiesc ei și a le da îndrumări în privința organizării. În vârtejul întâmplărilor din ultima vreme, lipsa lui fusese mult simțită. „N'ar fi trebuit să-l lăsăm să plece” — vorbeau între ei ceilalți conducători. „Putea să se ducă mai târziu în Moldova. Și nu ne-a scris nimic. Nici nu știm măcar unde o fi acum”.

Alaltăieri, tovarășii lui se pomeniseră cu el la club, mai tras la față decât deobicei și încovoiat din spate așa cum nu-l văzuseră niciodată până atunci. Îl știau chinuit de o boală de stomac.

— Te-au apucat crizele pe drum, îi spusese cineva, muștrător. Nu trebuia să te ostenești.

— A fost altceva, a răspuns Frimu.

Gazeta sindicatelor și-a partidului publica a doua zi această informație:

Tov. I. C. Frimu, membru al Comitetului Executiv al Partidului, a fost adus ieri în capitală, la „urma” lui, de doi jandarmi, dus la Siguranța de unde a fost pus în libertate.

La ședința de ieri a Secțiunii, tovarășul Frimu a descris tratamentul neuman la care a fost expus pe timpul încarcerării lui la Roman și faptul că a fost purtat pe jos vreo 30 km.

La 12 Decembrie se hotări, pe lângă măsurile în legătură cu greva tipografilor, redactarea unui comunicat privitor la cazul Frimu. Comunicatul apăru în gazetă :

Comitetul Executiv, luând cunoștință de faptul că țovarășul I. C. Frimu, membru al comitetului, a fost ținut arestat 22 zile în închisoarea din Roman, fără mandat de arestare și fără vreo altă formă legală;

că, în închisoarea din Roman, țov. I. C. Frimu a fost bătut de procurorul Gavrilescu;

că, la liberare, în loc să fie pus în libertate, a fost trimis la „urma lui” sub escorta a doi jandarmi și silit să facă aproape 30 km. pe jos;

denunță în fața întregii clase muncitoare arbitrariul arestării, menținerea în închisoare a țov. I. C. Frimu și fapta bestială a procurorului care și-a permis a lovi un membru al Comitetului Executiv.

Comitetul Executiv cere guvernului imediata destituire a numitului procuror și darea lui în judecată.

(cei.zurat)

Regula era, la ministere, ca directorii să vină pe la 10 dimineața, secretarii generali pe la 11 și miniștrii pe la amiază. Reputația celui mai leneș dintre oamenii de stat o avea Brătianu care venea la 1 după amiază și pleca la 1 și jumătate. Zile în șir însă nu dădea deloc pe la Preziidenție, treburile partidului și ale țării rezolvându-le în halat, acasă, lungit pe un divan. Miniștrii și partizanii făceau antecameră lungă, intrau pe rând, strângeau respectuoși un deget al șefului care nu dăruia decât celor mai intimi mâna întregă. Nu tuturora le întindea un scaun, încât cei mai mulți îi făceau comunicările și-i prezentau rapoartele, stând în picioare.

Vizirul asculta cu o mână sub cap, cu ochii în tavan. Când prezentatorul isprăvea, buzele șopteau ceva nelămurit, degetul se întindea. Audiența la Sfinx se terminase. Dacă trebuia totuși să iscălească o decizie,

un decret, un comunicat, șeful se ridica agale într'un cot, i se puneă pe o mapă sau pe un ghiozdan hârtia, i se oferea tocul. S'a făcut! Șeful a aprobat!

Reporterii aflară cu uimire că, în ziua aceea de joi, Brătianu venise la Ministerul de Interne la 8 dimineața. Sbârânăiră telefoanele prin redacții și pe la casele multor oameni politici. Ei, drace! Ieri, consiliu cu sever consemn pentru miniștri să-și țină gura — azi... Clienții dela Capșa aflară dela ziaristi, care la rândul-le îi trăseseră de limbă pe ușierii ministerului, că într'adevăr „primul” sosise la 8 fix acolo și că se încuise cu Mărzescu în cabinetul acestuia.

— Și ce-au făcut acolo?

— Au vorbit tot timpul la telefon cu prefectul, cu comandantul Pieții.

— Ei drace!

— Coborîse din mașină cu gulerul blănii peste urechi. Portarul, mai mult mort decât viu de mirare.

— Cred și eu. Când s'a mai sculat el așa de vreme? Trebuie să fie ceva¹⁾.

Mai târziu s'a aflat că se făcuse în guvern o re-manieră, trecând Duca la Domenii și d-rul Anghelescu la Instrucția Publică.

— Pentru atâta lucru — comentară cluburile, cafeneaua, redacțiile — nu era nevoie de un consiliu, ieri, cu ușile închise și nu se deranja Brătianu, astăzi, să vină cu noaptea în cap la minister. Trebuie să fie altceva.

Un bătrânel cu aer de pensionar urcase, temător, scara la club și se oprise, incurcat, la jumătatea treptele.

¹⁾ Greva tipografilor. Trebuia ca situația să fie gravă pentruca Ionel Brătianu cel indolent să meargă la Ministerul Internelor la 8 dim. (Al. Marghiloman. Memorii — 13 Dec.).

telor. Il ochise tovarășul Mitică și-l întrebă pe cine caută.

— Vreau să vorbesc cu domnul Frimu.

Tovarășul Mitică îl măsurase pe cetățean, se scărpinase la ceafă, încercase să-l tragă de limbă: cine este? îl cunoaște pe tovarășul Frimu?

— Nu-l cunosc personal, dar aș vrea să-i comunc ceva, stăruie cetățeanul. Numele meu i-l voi spune domniei-sale.

Mitică nu avea nicio cădere să-i oprească pe cetățenii care voiau să-i spună lui tov. Frimu ceva, cu atât mai mult cu cât burjuul acesta bătrâior nu părea un individ suspect. Arăta numai emoționat — poate pentru că se temuse că l-a văzut poliția, poate pentru că citise în unele gazete că aici e cuibar bolșevic.

Printre muncitorii tipografi și printre cei din alte întreprinderi adunați cu noaptea în cap la sediu, bătrânul înaintă, respectuos, cu pălăria în mână, grijuliu să nu se rătăcească de omul care îl cercetase și care acum îi era călăuză.

După ce îl prezentă tovarășului Frimu, Mitică ieși discret, dar rămase dinapoia ușii pentru că apoi să-l conducă pe cetățean la scară. Se pomeni însă chemat peste câteva minute înăuntru unde îl văzu pe bătrân stând la colțul biroului, pe o jumătate de scaun, cu pălăria pe genunchi. Frimu își freca vârful nasului și părea mohorât.

— Vino mai aproape, îi spuse el. Uite ce mi-a adus la cunoștință domnul...

— Ionescu, se grăbi cetățeanul să adauge politicos.

— Domnul Ionescu. Dumnealui locuiește aici, pe Brezoianu, și a văzut azi noapte niște soldați punând • mitralieră deasupra unei cârciumi, lângă Ministerul

de Război, și una la „Universul“. Du-te dumneata — dar nu mai vorbi cu nimeni despre asta — de vezi ce este și vino să-mi spui. Aștia au înnebunit mi se pare... („Aștia“ — înțeleg Mitică — erau guvernul și militarul). Vă mulțumesc, domnule. Însoțește-l pe domnul până jos.

Bătrânelul se ridică, strânse mâna pe care i-o întindea Frimu și spuse:

— Am onoare!

După vreo jumătate de ceas, Mitică își făcu loc anevoie printre muncitorii care, în vremea aceasta, se înmulțiseră la club. Intră în odaia tovarășului Frimu și, turburat, îi raportă de cele ce văzuse. Da, erau mitraliere ascunse și peste drum de Ministerul de Război și în balcon la „Universul“. Dar a ochit o mitralieră și aici, în Câmpineanu, peste drum de Pasajul Român unde e „Tipografia Profesională“ și una la Teatrul Național, sus unde e direcția. Pe Sfântul Ionică, pe Câmpineanu și pe Luterană se invârtesc comisari.

Frimu îl ascultă cu scăpărări în luminile ochilor, bombăni: „Bine, bine“, și îi porunci, aspru, să nu bată cumva toba pe-afară.

Aștepta o delegație a greviștilor însoțită de un reprezentant al Comisiei Generale a Sindicatelor la Ministerul Industriei. Vreun ceas o împiedicase portarul să pătrundă în minister spunând că avea ordin să n'o lase să intre.

— Avem audiență! protestaseră muncitorii.

Portarul zăvorîse ușa, umblase pe sus pe la mai-mari, pe urmă căpătase învoirea să dea drumul delegației. Dar ea fu ținută încă vreun ceas la ușa șefului de cabinet, spunându-i-se că n'a venit domnul ministru. Va mai aștepta, cu atât mai mult cu cât nu sosiseră încă nici reprezentanții patronilor.

Aceștia sosiră după câțva timp, intrară fără să fie opriți, la șeful de cabinet, ieșiră peste vreo zece minute și plecară aruncând priviri sfidătoare greviștilor. Muncitorii îl dădură atunci la o parte pe ușier și pătruseră, supărați, la șeful de cabinet, care, cu nasul în hârtii, îi informă că nu știe dacă domnul ministru va mai veni căci urmează să aibă după amiază o consfătuire cu directorii ziarelor în chestia cenzurii. Domnul ministru lucrează acasă, ori poate este la domnul Președinte.

— Noi nu plecăm! îi spuseră muncitorii cu voce apăsată. Dumnealui ne-a chemat. Il așteptăm.

— Domnilor — încercă să-i convingă șeful de cabinet — ați văzut, au fost și domnii reprezentanți ai patronilor și au plecat. Dumnealor au înțeles.

— Dumnealor n'au interes să se termine conflictul. Noi avem.

— Mă rog, treaba dumneavoastră.

— E și a dumneavoastră. Autoritatea e datoare să...

Funcționarul își băgă în bufnat nasul în hârtii, ne mai învrednicindu-i cu un răspuns. Vorbi la telefon în chestiuni de serviciu cu cineva din interior. Pe urmă vorbi cu cineva din afară — cu o femeie care era desigur foarte drăguță căci lui i se luminase obrazul pudrat și repeta la două trei cuvinte: „Da, desigur, îți sărut mânușitele”. Era vorba de o întâlnire după amiază, el propunându-i să meargă la „Scrisoarea pierdută”, ea preferând pare-se un film, el acceptând la urmă cu un „De acord, s'a făcut, îți sărut mânușitele”.

Lăsând receptorul, deveni iarăși preocupat. Cu o strămbătură a nasului vru să dea de înțeles muncitorilor că prezența lor și, mai cu seamă, faptul că fumau în cabinetul lui, îl deranjează.

Sbârnâi soneria de pe birou. Săltă de pe scaun și-i scăpară cuvintele:

— Domnul ministru.

— Ei, vedeți? îi spuse cineva din delegație cu înțelesul că totuși au făcut bine că n'au plecat.

Tânărul își strânse în grabă hârtiile în mapă, își potrivi cravata, își încuie sertarul și, cu mapa la subțioară, intră printr'o ușă îngustă, capitonată, în cabinetul alăturat.

După un sfert de ceas reveni, spunând cu o licărire de satisfacție în ochi, cu o nuanță de răutate în glas:

— Domnul ministru nu vă poate primi.

Cu gura mare vorbeau doi setebiști în capul scării clubului, înconjurați de un grup de muncitori:

— Fraților, așa e cum vă spunem. Noi stăm cu casa la mama dracului, la Băneasa. Știam că de trei zile venise acolo un batalion din 9 Vânători și că făcea instrucție. Să facă! ne-am zis noi! S'a mai văzut să fie scoase regimentele din oraș și să mărșăluiască și să-i tragă cu stânga-împrejur. Inșă azi de dimineață îi văzurăm pe ofițeri și pe soldați cu echipament ca de război, cu căștile pe cap, cu mitraliere și cu muniție. Când am trecut să mergem la Depou îi adunase pe soldați și le vorbea un ofițer. Soldaților li s'a dat să bea țuică. Atâta am auzit: bolșevici, jidani și revoluție — căci pe urmă ne-a făcut răvașul un plutonier. Să știți că pun ăștia la cale ceva. De-aia nici nu ne-am mai dus la servicii și am venit încoa.

Setebiștii fură băgați și ei în odaia lui Frimu să repete cele ce spuseseră înainte.

Soldații se întrebau și ei de ce au fost scoși la Băneasa și ținuți de trei zile pe câmp. Treaba de aci

de mântuială — stâng-drept, stâng-drept — puteau s'o facă și la cazarmă. Mai cu seamă erau nedumeriți astăzi când li se dădu ordinul să-și pună căștile, când primiră muniție, când îi văzură pe ofițeri forțotind de colo până colo. Curieri pe motocicletele veneau din oraș și plecau.

— Măi, ce-o fi? se întrebau.

Ii desmorțise ceaiul de dimineață, dar din nou îi pătrunse mai târziu umezeala și frigul.

O căruță cu un butoi își făcu loc în rândurile lor.

Cătorva le ajunse la nas mirosul.

— Măi să fie, ne-a adus țuică! se bucurară toți, însă după aceea își aruncară, unii altora, priviri și mai întrebătoare.

Butoiul a fost coborât din căruță, băutura a fost turnată în cazane, cazanele au fost așezate pe foc.

— Ne-o și fierbe! se minunară oamenii. Așa ceva nici pe front nu ni se dădea când era să fie un atac.

Plutonierii și bucătarii strigară:

— Paharele! Bidoanele!

S'au grămădit, unii cu paharele de tablă, cei mai mulți cu bidoanele.

Sorbeau și luneca țuica în ei și-i încălzea. Așa, da! Așa se mai poate sta la câmp în luna lui Decembrie fără să simți frigul în oase.

Răsunară deodată fluierături și strigăte. Fluierau din țigle plutonierii, strigau sergenții:

— Toată lumea la adunare!

Soldații nu știau la început ce să facă: să lase jos paharele și bidoanele, ori să plece cu ele? Nu se îndurau să renunțe la băutura. Se hotărîră să nu o dea din mână, ba trecură încă odată pe la bucătari și mai luară o porție.

Un ofițer se urcase pe-o ladă de campanie în jurul căreia erau strânși ofițerii ceilalți. Cel de pe ladă făcu

un semn cu mâna să nu mai miște nimeni, își trase cozorocul pe frunte și începu să vorbească:

— Băieți! Măria sa regele v'a făgăduit că vă va da pământ. Vorba măriei-sale e sfântă și ea se va împlini. Oșteni! Voi care ați luptat la Mărăști, la Oituz și Mărășești, mai aveți o datorie mare de împlinit.

Ostașii din întâiele rânduri simțeau cu părere de rău că paharele și bidoanele se răcesc, dar nu cutezau să bea sub ochii ofițerilor. Cei de pe delături și dela coadă trăgeau însă câte o dușcă, deși gradații le aruncău priviri strâmbe. Aveau mai mult curaj. Mai multă voie bună. Unul își izbi vecinul cu cotul:

— Ne-a luat dracu, vericule! Auzi ce spune. Cu cine ne mai batem?

— Ssst! sâsâi un major.

Ofițerul vorbitor spintecă aerul cu un braț:

— Trebuie să răzbunați sângele fraților voștri, vărsat pentru patrie. Socialiștii vor să facă în București revoluție și s'o întindă în toată țara. Ei sunt dezertori și bolșevici. Voi ați văzut ce este bolșevismul care taie pe bătrâni și copii. Vor să facă revoluție și, pentru ca revoluția să le reușească, vor să facă din nou război. Voi nu mai vreți război, nu e așa?

— Nuu! răcniră din mai multe locuri soldații. Ne ajunge! Să-l mai facă și alții.

De necaz traseră băutura pe gât și cei care se aflau în preajma ofițerilor. Se așternuse pe ochii unora o negură și-și simțeau moi picioarele. Se propertiră mai tare și se înfuriară auzindu-l pe ofițer că sunt unii care vor să-i arunce iar în război.

— Nuu! urlară toți și băură acum fără să le mai fie rușine și frică de gradați.

— Ssst! sâsâiră aceștia.

Ofițerii cerură și ei prin semne cu mâna să se facă tăcere.

— Băieți — continuă vorbitorul — străinii care au fost cu nemții, se împotrivesc să vi se dea pământ.

— Huo! strigară soldații.

— Oșteni, țara vă chiamă azi la datorie să omoriți balaurul cu șapte capete. Voi care la Mărășești și la Oituz... Voi care sunteți regimentul altetei sale principele Carol, moștenitorul tronului...

Izbeau tare în caldarâm cu talpa. Fuseseră aduși în marș forțat de-a-lungul șoselei Kiseleff, apoi pe Buzzești și pe urmă pe calea Griviței. Pe delături ofițerii comandau apăsat:

— Stâng—drept, stâng—drept...

Se topise plumbul din picioare. Aburul băuturii stăruia însă ca o pânză pe creieri. În mintea lor se cuibărise paraponul pe cei care, cum vorbea ofițerul, vor revoluție și vor iarăși război; care sunt contra ca să aibă și țărani pământ.

— Un cordon — aici între Teatru și berărie. Un cordon — coala, mai sus pe Câmpineanu. Unul care să taie Sfântul Ionică. Voi dincoace, măi — în fața Pasajului, răcnește un maior. Voi, peste drum. Băgați-l pe ceilalți — dă el ordine căpitanilor, locotenenților și sublocotenenților — prin ganguri și în curtea Naționalului.

După ce a împărțit trupa cum trebuia, strigă comanda:

— Pe loc repauz!

— Domnule căpitan, mă întrebă plutonierii și sublocotenenții ce să facă cu cine mai vine?

— Cum adică?

— Cu muncitorii care mai vin la club.

— Nu știu; să-l întreb pe maior.

Statul major era la secția de poliție din Pasaj. Se aflau acolo comandantul garnizoanei, prefectul, comandantul jandarmilor, comisarul regal, maiorul care avea conducerea operațiilor. Erau inspectori de poliție și alți ofițeri și civili.

— Domnule general, ce facem cu muncitorii dela club?

— Lasă-i acolo. Ba, mai mult, împiedică-i să plece.

— E vorba de cei care mai vin de-acum încolo.

— Aha! Să-l întreb pe prefect... Domnule general, mă întreabă maiorul: ce face cu bolșevicii care mai vin? Li împrăștie? Li lasă să se ducă la club?

— Să ascultăm și părerea dumnealor... Domnilor, domnule general întreabă ce facem cu...

Părerea statului-major este că, dacă vin coloane mari, să le oprească; dacă vin grupuri mici, să le lase să urce.

Un colonel, bine dispus, glumește:

— Să urce cine vrea, să iasă cine poate.

A avut voie să urce, în urma acestei hotăriri, și delegația care fusese la minister. Lucrătorilor greviști, ea le făcu raportul. Dacă nu se încredințaseră până atunci că patronii sunt încurajați de guvern să reziste, dovada o aveau și în afrontul pe care l-au suferit reprezentanții lor, dar mai cu seamă în mișcările de trupe din stradă. Însă mișcările de trupe nu ținteau să-i lovească numai pe ei, ci pe toți tovarășii din oraș și din țară. Cauza lor devenea cauza tuturor muncitorilor.

Continuau să vină muncitori, unul câte unul sau în grupuri. Când ajungeau în dreptul cordoanelor, se opreau nedumeriți, dar cordoanele se desfăceau în grabă și un plutonier sau un ofițer glăsuiău cu bunăvoință ironică:

— Pofțiți! Pofțiți!

În vreo două locuri, au vrut să dea înapoi, dar au fost băgați cu de-a-sila în cercul liber și îndemnați să se urce la club.

— Dacă ați venit până aici, nu e frumos să vă întoarceți! li s'a spus în batjocură.

Conducătorii mișcării priveau și dela geam, însă erau și informați în fiecare moment de alți și de alți muncitori. Guvernul pusese la cale o capcană, dar se făcea de râs fiindcă se va renunța la manifestația de stradă. Muncitorii din toată Capitala au primit cuvântul să lase lucrul la prânz și să vină încoace. De bună seamă că mulți au și pornit. Li se va vorbi dela balcon, în nasul autorităților, în auzul soldaților, despre provocările lui Brătianu și ale lui Mărzescu; despre datoria de a fi solidari cu tipografia; despre scumpirea traiului și starea de asediu. Pentru mâine seară, așa cum s'a anunțat și în ziar, sunt convocate comitetele tuturor sindicatelor. Asupra altor hotăriri se va discuta mâine seară.

— Au înnebunit! repeta Frimu vorbele pe care le rostea supărat de astăzi dimineață când un bătrânel îi adusese vestea că au fost așezate mitraliere.

El era convins că guvernul, militarii și toată burghezia și-au pierdut capul din moment ce le-a cășunat peste noapte să facă mascarada pe care o făceau. Reteza, mânios, vorbăria necugetată a unora din juru-i și frica altora:

— Nu vă prostiți și voi!

Cuvântul de ordine n'a ajuns în întreprinderi în acelaș minut sau în aceeași oră. În unele locuri muncitorii nu lăsaseră încă lucrul, în altele tocmai mâncău, în altele isprăviseră prânzul și se apucau iar de treabă. Orașul e mare, fabricile sunt la margine, oamenii de legătură ai Comisiei Locale — puțini la număr — o întind cu tramvaiul sau cu piciorul. Acolo unde instituția e militarizată se află gărzi la poartă și ei sunt nevoiți să se urce pe zid pentru a trimite vorba celor dinăuntru să pornească spre Sfântul Ionică.

Oamenii dela Vulcan se pregăteau să prânzească. Iși strânseseră la loc sufertașele și legăturile cu merinde, spunându-și: „Mâncăm acasă, după manifestație“. Doi dintre ai lor le ținură cuvântări scurte, se încolonară, îi puseră pe ucenici în față ca să vadă burghezii de pe stradă cum sunt exploatați nu numai muncitorii vârstnici, dar și copiii.

Porniră spre celelalte fabrici din Filaret pentru a se uni cu frații de acolo și a forma o singură coloană. Se uniră cu cei dela Wolff, dela Brandwein, Rosen și Budich.

Coloana era intradevăr frumoasă: metalurgiștii din Filaret se arătau înc'odată la înălțime. Aveau și un cor bun. Cântau. Luară la coadă și pe lucrătorii și lucrătoarele dela fabrica Bragadiru, în frunte cu tovarășul Marin Niculescu, electrician, care-i organizase pe toți berarii.

Au străbătut calea Rahovei, au apucat pe Carol și au dat în calea Victoriei. Au avut timp să cânte de două ori „Internaționala“ pe urmă „Sub steagul roșu“, pe urmă alte imnuri. Drumul era lung — cât să cânte oricât de mult și chiar să înceapă să-și simtă ostenite picioarele.

De pe lângă tribunal și pe toată porțiunea străzii Carol, apoi pe calea Victoriei, văzură pe trotoare gar-

diști și comisari. Ei, și? Ca să facă în ciudă unora dintre aceștia, strigară în dreptul Prefecturii: Jos cenzura!

Sus la club, frunțașii din sindicate se uită încă odată pe geam. Chiar peste drum de ei în dreptul cârciumii „La Albanezu“, într'un spațiu liber, păzit de soldați, văzură pe generalul Mărgineanu, pe generalul Ștefănescu, pe colonelul Călătorescu, pe judecătorul Niculescu-Bolintin. Aceștia, dimpreună cu alți ofițeri și inspectori de poliție, fumau, discutau și râdeau, fără să-și ridice privirile spre balconul și ferestrele sediului. Un ofițer, un comisar veneau din când în când în fugă, luau poziție, raportau ceva, li se spuneau ceva, salutau din nou și dispăreau.

Frunțașii băgară abia atunci de seamă că toate obloanele prăvăliilor de pe Câmpineanu erau, cât puteau ei să cuprindă cu ochii, lăsate în jos. Negustorii primiseră ordin dela secția din Pasaj să stea astăzi acasă.

— Ei, ce faceți? îi întrebă Frimu pe cei din Comisia Locală. Dați drumul intrării și trimiteți pe urmă lumea acasă! Uite, s'au umplut străzile.

Erau intradevăr mulți muncitori pe Sfântul Ionică și pe Câmpineanu în sus. Se vedeau multe capete de femei: femeile dela Regie, dela Pirotehnie. Nu mai aveau loc în sală, dar, și dacă ar mai fi avut loc, cordoanele primiseră ordin să nu mai dea voie nimănu să treacă printre ele. Muncitorii se grămădiseră în fața soldaților, glumind, cântând, încercând să intre în vorbă cu ei. Dar soldații erau posomorți căci aveau în minte cuvântarea ofițerului, la Băneasa.

Câteva femei gureșe, vesele, îi luară la vale. Una, mai cu seamă, frumușică, găsea cuvinte care stârneau hazul tovarășelor ei:

— Ce e cu voi, uriiilor? V'a pus țara chivără pe cap și nu vă mai încăpeți în piele? Ce căutați aici? N'aveți case, n'aveți neveste?

Soldații priveau pe sub sprâncene la femei, dar nu răspundeau un cuvânt.

— Hei, cumetrele alea, ștergeți-o de acolo! strigă de mai departe un ofițer. Lăsați-i pe oameni în pace.

— Dece ne faci cumetre, domnule locotenent sau ce-oî îi, că nu-ți cunoaștem gradul? Păcat de dumneata că nu știi să vorbești!

— Gâștelor!

Iși aprinse paie în cap, căci femeile începură să țipe toate deodată și să ridice pumnii la el. Să vorbească așa cui a mai vorbit: cucoanelor lui suleme-nite, nu unor lucrătoare cinstite; crede că dacă e galonat și târâie sabia ca pe un vătrai, are dreptul să fie mojic? Ehehe, nu mai merge ca altădată și, dacă nu l-a spurcat nimeni până acum, apoi îl spurcă ele.

Ofițerul se depărtă, supărat că auzeau soldații vorbele prost crescutelor. Abia acum se descrețise obrazul ostașilor, însă își strângeau buzele ca să nu-i vadă locotenentul.

— N'au venit încă metalurgiștii din Filaret și nici fabricile de pe Izvor, îi spuseră lui Frimu cei care aveau răspunderea întrunirii de azi. Cum vor veni, începem.

— Domnule general, s'a anunțat pe Carol o coloană mare de muncitori din Filaret. Pe la podul Mihai Vodă înaintează cei dela fabricile de pe Izvor.

— Foarte bine. Probabil că pe ăștia îi așteaptă și sindicaliștii de sus. Nu știu: a venit cavaleria?

— Este dinapoia Muntelui de Pietate.

— Foarte bine. Când ajung coloanele aici —

împrăștierea! Haidem, să mai vorbim odată cu prefectul.

— Dacă este cazul, soldații pot să tragă?

— Pentru asta nu am ordin, maiorule. Am uitat să i-l cer lui Mârzescu.

— Pot să dau eu fuga la minister: ministrul e acolo.

— Bine, Tătăranule, du-te!

După ce a strigat în fața Prefecturii : „Jos cenzura !”, coloana se simți înviorată. Continuă să strige pe calea Victoriei, cu toate că era lume puțină pe trotore, cu toate că obloanele prăvăliilor erau trase : „Vrem pâine !”, „Jos starea de asediu !”.

La fel strigau în momentul acela pe Belvedere și pe Brezoianu, muncitorii și muncitoarele dela turnătoră Haug, dela spălătoriile Schmidt și Falk.

Intr'o masivă coloană înaintau pe Griviței muncitorii dela Calea Ferată care nu primiseră comunicarea să ia parte la manifestație, dar care se puseseră singuri în mișcare auzind că sediul este înconjurat de trupe.

Muncitorii din club auziră deodată în stradă cântecul puternic al „Internaționalei”. Oricât și-ar fi sucit capul, prin ferestre și la balcon, ei nu puteau să vadă ce se petrece în stânga, unde era Teatrul Național. Dar cântecul venea dintr'acolo — și nu puteau să-l intoneze decât metalurgiștii din Filaret. Sosiseră. Coborau în Sfântul Ionică și cei de pe Izvor. Cântau și ei.

— Dați drumul intrării ! glăsură în grabă conducătorii partidului celor din conducerea sindicală. Nu

vorbiți mulți. Nu vă lungiți la vorbă. Să dejucăm porcăriia guvernului.

Ieși în balcon un lucrător chelner, negricios, membru în Comisia Locală. Incepu să vorbească. El văzu câteva minute numai ce se petrecea în fața lui, pe Sfântul Ionică, și în dreapta lui pe Câmpineanu. Nu vedea și n'auzea ce se întâmplă în colțul dinspre stânga.

Acolo, între berăria Oswald și Teatru, muncitorii metalurgiști întâlniseră bariera soldaților. Dinapoiă acestora stăteau grămădiți ofițerii. Muncitorii continuau să cânte. De pe marginea coloanei și din rânduri veniră numai decât în față lăcătușul Iosif Săndulescu, strungarul Ion Georgescu, turnătorul Rigopol, toți trei dela Vulcan, și electricianul Marin Niculescu dela fabrica Bragadiru. Acoperiră cu trupurile lor grupul ucenicilor care se sbenguiau fiindcă întâmplarea cu soldații li se părea hazlie.

Cei patru intrară în discuții, peste capul soldaților, cu ofițerii :

— Dece nu ne dați drumul, domnilor ? Dece ați pus armata să ne oprească ? Noi ne ducem la club.

Recunoscură pe unul cu gradul de maior :

— Domnule maior, vă rugăm...

Coloana care șerpuia încă pe calea Victoriei se puse în mișcare dela sine, cei din urmă împingându-i pe cei din față, curioși să vadă pentruce tovarășii lor s'au oprit în loc. Soldații dădură înapoi câțiva pași. Din mulțime se auziră strigăte :

— Vrem pâine ! Trăiască libertatea !

— Trageți ! răcni maiorul bălăbănind în aer revolverul.

— Trageți ! strigară după el ofițerii ceilalți cuprinși de panică.

Soldații șovăiau. Iși simțeau capul greu de bău-

tura al cărei fum nu se risipise încă, mai cu seamă că erau și flămânzi. Le erau mădularele amortite de ședere pe loc. Parcă nu auzeau, nu înțelegeau porunca ofițerilor. Parcă îi cuprinsese frica.

— Foc! Trageți, că trag în voi! urlă încă odată maiorul și își slobozi arma într'unul dintre muncitorii din fața lui.

Căzu fulgerat, apoi se ridică fiindcă era voinic, electricianul Marin Niculescu. El simțise glonțul în piept, se năruise, dar se sculase numaidecât întinzând brațe scurte, groase — să se apere, să lovească.

Iși descărcară revolverele ofițerii ceilalți.

Atunci s'au aruncat orbește, la atac, și soldații. Unii trăgeau, alții împungeau cu baioneta, alții izbeau cu patul armei. Răcnetele bărbaților, țipetele femeilor și ale copiilor, îi înverșunau. Aveau și un simțământ de spaimă auzind împușcăturile care porneau din rândurile lor, deoarece credeau că vin din partea manifestanților. Ii năuci cu totul răpăitul unei mitraliere.

Izbeau în plin, ajutându-se și de vârful bocancilor. Puneau mâna în gâtul unuia, îl propteau în zid, îl făceau capul tobă și îi dădeau drumul, năpustindu-se asupra altuia. Primeau și ei din când în când pumni, picioare în spate.

Victimele se apărau cu mâinile, cu bețele, cu suferțașele. Alte arme nu aveau.

Soldații și muncitorii începură să se împiedice de trupuri căzute, unele înțepenite, altele care încă se svârcoleau. Lângă lăcătușul Săndulescu, împușcat, zăceau doi ucenici străpunși de baionete. Peste ei călcără sute de bocanci și-i făcură piftie. Cu un ochi scos, cu craniul sfărâmat, căzut într'o rână lângă bordura trotuarului, striga: „Ajutor!“ lucrătorul Carusi. „Ce faci, nenorocitul!“ răcni lucrătorul Bota punând mâna pe pușca unui soldat care se pregătea să dea

într'o femeie. Ii smulse arma, i-o svârli la pământ, însă alți doi soldați băgară baionetele în el.

Generalii Mărgineanu și Ștefănescu au alergat în vreo două rânduri acolo pentru a urmări mersul bătăliei și au trecut tot în goană, cu mantalele descheiate, cu revolverele în mână, înapoi spre Sfântul Ionică unde se desfășurau alte lupte. Câțiva inspectori și comisari se strecurară și ei printre soldați, cu bastoanele ridicate și sparseră la rându-le, câteva capete.

Incetase câteva minute mitraliera. Incetaseră salvele puștilor, astfel că se auzeau mai lămurite și mai înfricoșătoare, icniturele loviturilor, strigătele, țipetele, tânguirile. Muncitorii până la care soldații nu ajunseseră, huiduiiau și fugeau apoi pe calea Victoriei, pe strada Regală. Cei care au avut gândul nefericit de-a se retrage pe Oteteleşanu se văzură prinși de alți soldați și de comisari de poliție, stâlciți în bătaie și strânși într'un cordon care-i porni, prin Brezoianu și Belvedere, la Prefectură. Încă odată răpăi mitraliera și detunară puștile.

— Tovarășe Frimu, se trage în Piața Teatrului.

— Ce spui, măi? Nelegiuirea aceasta au s'o plătească ei.

Lucrătorii de pe Izvor fuseseră lăsați să înainteze și să treacă de jumătatea străzii Sfântul Ionică, pe urmă de pe strada lăturalnică ieși în spatele lor un detașament de cavalerie. Erau prinși între cordonul din Câmpineanu și lanțul călăreților.

Muncitorul chelner dela balcon văzu cavaleria, auzi răsunând o trompetă, îl văzu pe generalul Mărgineanu dând cu sabia o comandă. El însă era prins în inflăcărarea cuvântării pe care o rostea. Nu se opri nici când zăngăniră ferestrele dinapoi și se risipiră

cioburi în jurul lui. Simți că-l trage cineva de haină, înăuntru :

— Intră, că trag asupra clubului

Trăgeau cu carabinele, cavaleriștii.

Iureșul se deslănțui și în partea aceasta. Răpăiră mitralierele, trosniră carabinele, se învățiră pe deasupra capetelor paturi de armă, se înfipseră în piepturi baionete. Prinși între două rânduri de soldați, turnătorii dela Haug, spălătoresele și călcătoresele dela Schmidt și Falk au răcnit, și-au acoperit capetele cu mâinile, au căzut claie peste grămadă pe caldarâm.

Masacrul continua înverșunat pe Câmpineanu unde femeile dela Regie țipau și blestemau iar muncitorii în frunte cu ceferiștii primeau și dădeau lovituri.

După un alt sunet de trompetă, la un alt semn cu sabia făcut de Mărgineanu, armata începu imprăștierea manifestanților și totodată arestarea lor. Se înmulți prezența polițiștilor. Muncitorii erau fugăriți, apoi înconjurați, loviți și duși, o parte în Pasaj, altă parte, cea mai mare, la Prefectură.

Din grupul care alcătuia statul-major al comandantului militar și al prefectului, și care constituia deasemenea garda de apărare a acestora, s'au desprins câțiva ofițeri și inspectori. Lor li s'au alăturat câțiva plutonieri și comisari, iar aceștia au chemat un pluton de soldați după ei. Au trecut drumul în pas alergător, împărțind bastoane, pumni și paturi de pușcă muncitorilor care se ghemuiseră lângă ușa și sub scara clubului, apoi au năvălit pe trepte.

— Evacuarea ! Toată lumea evacuează ! răcniră pătrunzând în sala principală și prin încăperile celorlalte. Pretutindenii stăteau înghesuiți, palizi, bărbați, femei, copilandri din Cercul Tineretului.

Prigonitorii repetau, desmetic : „Toată lumea eva-

cucază !”, lovind în acelaș timp în dreapta și în stânga. Dar în capul scării și în josul ei rămăseseră soldați printre care trebuia să treacă lumea alungată de ofițeri, de inspectori, de comisari și de plutonieri. Paturile armelor izbeau în capete și în spinări, boturile bocancilor se repezeau în fluierul piciorului. Ușile săreau în lături, geamurile ferestrelor vătămăte de grindina cavaleriștilor, au fost făcute zob. Bastoane și paturi de pușcă sfărâmară tablourile din pereți, dulapurile, mesele.

Țipete sfâșietoare acoperiră un moment cumplitul concert de lovituri și răcnete. Cine își mai păstrase lumina ochilor și-a minții văzu un lucru care înțrecea grozăvia de până atunci, dinăuntru : erau aruncați prin ferestre și peste balcon, pe caldarâmul străzii, muncitori, și mai ales femei și mai ales copii. Pe bărbați îi luau de subțiori, câte trei, câte patru plutonieri și comisari, și-i svârleau. Pe femei le apucau de păr. Pe copii îi sălta un singur plutonier, un singur polițist.

Pălmuit, scuipat, cu mâna unui ofițer în gât, ajunsese Frimu jos și apoi la secția de alături. Până acolo s'a apropiat de el generalul Ștefănescu și l-a amenințat și l-a înjurat. S'a apropiat de el generalul Mărgineanu și l-a lovit.

Mitică trecuse în toată vremea aceasta prin stări de avânt și revoltă, pe care le-a tălmăcit în chipuri felurite. Încă de când armata înconjurase clubul, el a împărtășit tovarășilor lui furia și desgustul pe care i le pricinuiau ticăloșia lui Brătianu. Repeta cuvintele tovarășului Frimu : „Au innebunit aștia. Nu le facem noi jocul. O să se păcălească“.

Ieșea în balcon, își scotea capul prin ferestre, arăta cu pumnul — ofițerilor. Când văzu că au sosit

lucrătoarele dela Regie, bătu din palme și tot astfel făcu manifestații de simpatie ori de câte ori băga de seamă că s'au adunat alți muncitori în sus, pe Câmpineanu, și în față pe Sfântul Ionică.

Impărtășea mereu unui tovarăș pe care nu-l cunoscuse până atunci și de care se izbea mereu, gândurile, simțimintele sale: „Ia uite, tovule, ăla mustăciosul e Mărgineanu. Ala ofticosul, e Ștefănescu... Bestii... Tovule, ia te uită, au venit alte fabrici“. Tovul dădea din cap, îl aproba în tăcere și umbra și el dela o fereastră la alta, dintr'o încăpere într'alta.

Necazul lui Mitică era că, oricât s'ar fi răsucit peste balustradă, nu putea să vadă nimic în partea dinspre Teatrul Național. „Pe acolo trebuie să vie Filaretul“, îl lămurii pe necunoscutul tovarăș care era iarăși în apropiere de el.

Urechea lui a prins de departe cântecul „Internationalei“ și a comunicat, vesel, în jurul său că „vine Filaretul“. Ochii lui au văzut, cei dintâi, când coloana de pe Izvor intrase pe Sfântul Ionică și tot lui i se păru că e învălmășeală și că răsună împușcături la Teatru, însă, când spuse aceasta, nu-l crezu nimeni.

Pe urmă... Pe urmă...

Aplauda apropierea muncitorilor de pe Izvor când timpanul îi fu străpuns de sunetul trompetei, când ochii lui văzură fulgerarea săbiei generalului. A avut timp să rețină și începutul atacului cavaleriei și pârâitul geamurilor lovite parcă de-o grindină de pietre mitite. L-a tras cineva de haină cum altoinea îl trăsese și pe vorbitorul dela balcon.

Dar el nu și-a găsit astâmpăr, ci dimpotrivă umbra dintr'un loc într'altul, strigând: „Ii bate pe muncitori. Trage în muncitori“. Iși aminti apoi că era dator, ca tovarăș conștient, să ridice moralul celorlalți și îi veni gândul să se urce la tribună și să vorbească. Ba nu!

Va vorbi dela o fereastră sau din balcon. Când se aplecă peste pervazul unei ferestre, nu putu să scoată însă decât un strigăt: Huo! și o înjurătură la adresa ofițerilor și civililor. Aceștia au ridicat capul, nu au auzit vorbele, dar au văzut o mutră ciufulită, crispată, și un pumn care-i amenința.

— Hait! Au venit aici. Praf ne fac! spuse tovarășului pe care nu-l mai cunoscuse până atunci în clipa când năvăliră ofițerii, polițiștii, soldații.

Tovarășul întoarse reverul hainei, arată o insignă unui ofițer și unui inspector, arată cu degetul spre Mitică. Mitică a apucat numai să-și petreacă mâinile peste cap. Apoi a simțit o lovitură între ochi și una peste șale. Pe urmă, până târziu noaptea, când s'a deșteptat la poliție, n'a mai știut ce s'a întâmplat cu el.

Inserare de plumb.

Au plecat comandanții. Un fluier scurt : se'ncolează trupa. Rrap-rrap ! bate in caldarâm bocancul. Trop-trop ! scot din caldarâm scânteii potcoavele calilor cavaleriei.

Pe caldarâm au rămas câteva căciuli, și șepci și pălării, o basma, câteva sufertașe, o baionetă. Sunt din loc in loc pete de sânge. Sunt câțiva morți și câțiva răniți. Li trag și pe unii și pe alții soldații din compania care a fost oprită să facă de pază peste noapte, aci.

Mortii și răniții sunt târiți de cap sau de picioare și trupurile saltă pe bolovani. Capul unuia care nu-și dăduse încă sfârșitul, se sfărâmă cu totul.

Răniții și morții sunt puși de-a valma în curtea și pe lângă zidul Teatrului, lângă alții care fuseseră trași acolo pe când încă trupa dădea atacul. Acum vine o dubă a Morgii și-i încarcă pe morți. Vine o ambulanță a „Salvării“ și-i urcă pe răniți. Se învârteste prin curte un civil care spune că este medic și care dă ajutor oamenilor dela Salvare, neconținând să-i injure pe răniți :

— Bolșevicilor ! Ați vrut revoluție ? Uite, revoluție !

Un soldat face de gardă lângă vespasiană, la doi pași de Teatru. Dă târcoale pe acolo un muncitor care fusese printre manifestați și scăpase numai cu

un pat de armă peste umăr. A fugit, a umblat ca un năuc pe străzi, s'a întâlnit cu alți muncitori care au aflat dela el de cele întâmplate. S'a înapoiat, vrând să se ducă la sediu, neștiind că sediul fusese atacat.

L-a oprit soldatul :

— Nu e voie !

— Dece, măi camarade ?

— Așa !

— Păi, eu mă duc la club.

— Pleacă, să nu te'nhațe. Ești și tu din ăia cu revoluția ? Te văz că ești român.

— Dar ceilalți ce erau ?

— Bolșevici. Și jidani. Și nemți.

— Măi frate, dece îi impușcarăți pe muncitori ? Erau și ei ca voi : lume care voia dreptate.

— S'o crezi tu ! Erau străini. Li lăsase aici armata germană ca să facă revoluție și război.

— N'ai văzut că vorbeau românește ?

— ăia erau jidani dela noi, oamenii nemților.

— Cine v'a spus ticăloșia asta ?

— Domnul maior ne-a spus. Hai, pleacă de aici !

Noapte cenușie și umedă.

Au mai rămas în curte, la Teatru, câțiva morți care n'au încăput în dubă. Pe aceștia îi va ridica mâine dimineață Morga. In curte va rămâne până în zori și compania de soldați. Oamenii și-au pus armele, piramidă. Li s'a adus hrana dela cazarmă. Li s'a adus și un căzânel cu țuică. Nu fiartă ca astăzi dimineață, dar, și așa, ea încălzește mădularele amorțite.

Nu mai simt frigul. Nu mai simt amorțeala. Voia bună pune stăpânire pe ei. Vreo doi se pornesc să cânte. Și se prind de umeri, doi-trei la început, pe urmă și ceilalți. Joacă „Brăulețul“, ca pe front când erau în repaus, ca acasă la crășmă, sub umbrar...

Comisarii și agenții pătrundeau prin case, îi sculau din așternut pe oamenii despre care știau că sunt sindicaliști, îi duceau la circumscripție, îi băteau și îi turnau la beci, deși mulți dintre ei nu participaseră la manifestație. Prilejul de a se răzbuna și de a băga spaima în mahalale nu se prezenta însă polițiștilor în fiecare zi. Ii trimiteau apoi între baionetele jandarmilor, la Prefectură.

Erau aici, la „Spălătorie”, 133 de inși. Erau alții prin alte încăperi. În camera de gardă fuseseră închiși conducătorii. Acestora le-a fost tuns părul, le-au fost date jos bărbile. Ii chema pe rând prefectul care, slăbănog, se învinețea văzându-i, le spunea : „Iată opera dumneavoastră !”, îi amenința cu tamponul și le întindea o coală de hârtie.

— Scrieți !

— Ce ?

— Că ați vrut să faceți revoluție... că partidul vostru e bolșevic... Scrieți că muncitorii au atacat armata...

— Domnule general !

— Nimic...

Vreo doi i-au aruncat hârtia. Unul i-a strigat :

„Asasinule !” Altul s'a așezat pe un scaun și a început să scrie. A scris : „Ați asasinat muncitorii. Brătianu, Mârzescu, Mărgineanu și tu veți da într'o zi socoteala. Ideea nu moare”.

Când generalul citi rândurile așternute strâmb, cu litere mari, din vânăț deveni galben, apoi roșu ca racul.

— Luați-l ! Luați-l de aici ! urlă bătând cu pumnul în masă.

Colonelul Călătorescu îl dădu, consternat, pe cutezător în seama plutonierului care stătea la ușă. Care-i înșfăcase și pe ceilalți. Care, până să-i treacă în primirea plutonierilor din coridor, îi lovise cu pumnii în cap și în coaste.

Era dus fiecare în altă încăpere.

— Ia și mătură, că-ți mut fălcile ! i se spuse unuia.

— Treci la perete cu fața la mine și ia poziție ! i se porunci altuia. Nu mișca ! Ai vrut să faci revoluție ? Să fii ministru ? Drepti !

— Te văz că ești român — îl muștră plutonierul Zurbagiu pe Frimu — și te-ai dat cu jidanii ! Am să-ți mănânc coliva !

Pe la trei și jumătate noaptea veni comisarul regal să le ia declarațiile.

— Ce declarații poștești ? i se răspunse. Ai fost la locul crimei. Pune în procesul-verbal, dacă îți dă mâna, halul în care ne găsești.

Comisarul regal era magistrat de carieră. Spuse că a venit să pună el întrebări, nu să i se ia lui întrebătoriu. Se arătă mâhnit, se supără, se făcu nevăzut.

După plecarea lui au fost bătuți din nou și aruncați la beci printre borfași.

— Uite — strigară plutonierii și agenții — ăștia

sunt jidani și bolșevici. Au vrut să facă revoluție. Judecați-i voi!

Și plecară.

În beci, în întuneric, se auzi mișcare. Se auzi o înjurătură la adresa celor aduși acolo. Dar alte glasuri se năpustiră asupra celui ce înjurase:

— Nu ți-e rușine, mă? Caiafă!

Pe urmă se așternu tăcerea.

„Spălătoria“ era o sală mare, fără ferestre, cu ciment pe jos, cu un canal pe margine pentru scurgerea zoilor. Cei 133 de arestați au fost îngrămădiți ca oile într-o parte a încăperii. Șase plutonieri și doi sergenți reangajați se năpustiră asupra lor. Toți opt erau turmentați. Loviră cu pumnii, cu palmele, cu cismele, cu vinele de bou, la nimereală. Pătrundeau printre rânduri să nu scape cineva neatins.

Obosiră.

Gâfâiau.

Cam peste un ceas intrară acolo niște locotenenți și sublocotenenți. Plutonierii și sergenții se inversunară din nou. Dar, pentru a-și odihni brațele, izbeau peste glesne cu boturile cismelor. Ofițerii aveau în mâini cravașe. Ei plesniră obrazii.

Ușa se deschise încă odată și în prag se arătă prefectul. Bătaia încetă, bătăușii neștiind dacă generalul îi aprobă ori nu.

— Corijați-i! glăsui el trecându-și un deget pe sub mustață și plecă.

Muncitorii s'au apărat cum au putut, ridicându-și mâinile în dreptul ochilor, căutând să apuce vâna de bou, tăinuindu-se unii după alții. Printre picioarele unora cădeau moi ca o cârpă tovarășii lor care, mai greu loviți, leșinaseră. Dar și pentru aceștia era leac, fiindcă sergenții aruncară peste ei căldări cu apă rece.

Mitică se trezise în arest înainte de începerea schingiuirilor. Dar pentrucă, atunci când reangajații s'au năpustit asupra lor, el prinsese mâna unui plutonier și pe urmă l-a apucat de tunică rupându-i nasturii, acesta și ceilalți i-au tras atâtea vine de bou în cap, încât crezură și călăii și arestații că a murit. Fu aruncat în partea cealaltă a „Spălătoriei“, lângă rigola pentru lături.

Pe la unsprezece, în seara următoare, Frimu și alți câțiva au fost scoși, fără paltoane, în curtea din dosul Prefecturii.

Li se puse câte un târn în mână:

— Haide, măturați curtea! Ați vrut să dați jos pe majestatea sa și să-l omorâți pe domnul Brătianu. O să vă ducem și la palat și la domnul prim-ministru să curățați privățile.

Făceau glume în jurul lor plutonierii și sergenții care îi bătuseră toată noaptea și aproape toată ziua. Erau fără galoane, socotind că în felul acesta nu vor fi cunoscuți. Mai erau în jurul lor câțiva soldați din jandarmerie. Comanda o avea dela o depărtare de zece pași un locotenent.

— Gata! Incepeți! porunci ofițerul.

Cei patru svârliră din mâini târnurile, dar plutonierii îi loviră și-i siliră să le ridice. De jur împrejur, ziduri înalte. Deasupra, un pătrat de cer care fusese parcă mănjit cu cenușă. Chinuiții se uitară unul la altul, își văzură încă odată ochii umflați, chipurile crestate, sângerânde. Clătinară din cap. Incepură să măture. Măturau și se pomeneau, pe rând sau în acelaș timp, izbiți în spate, în ceafă, peste mâini.

— Încă odată! Nu e bine! striga locotenentul.

— Nu e bine! Inapoi! Vreți să schimbați țara și

nu vă pricepeți să măturați o curte? răcneau plutonierii.

De trei ori măturară curtea și în lung și în lat. Peste degetele mâinilor îi loviră ciomegele. Îi loviră peste fluierul picioarelor.

— Să se încălzească! spuse în batjocură ofițerul.

— Alergarea! Hai, alergarea! comandară plutonierii și-i puseră pe fugă împungându-i din urmă cu vârful bețelor, svârlindu-le vârfuri de cismă pe dinapoi.

La ferestrele Prefecturii se aprindeau și se stingeau chibrituri. În lumina lor pâlpâitoare se vedeau chipuri de ofițeri și de comisari pe care întâmplarea din curte îi amuza. O lampă electrică se aprindea și descria un cerc; în raza cercului se arăta și dispărea apoi figura colonelului, comandantul jandarmeriei.

Cu noaptea în cap au pornit mamele și nevestele să-și caute feciorii și bărbații. Au dat de urma unora la poliție. Li s'a spus cu voce răstită:

— Cum îl chiamă?

— Cutare...

— E aici. Are să-i treacă pofta,

Despre altul și altul li s'a răspuns:

— Nu-i avem. Căutați-i în altă parte.

— Unde?

— La spital! La Morgă! La dracu să-i ia!

S'au dus pe la spitale. Întâlneau pretutindeni obrazuri încruntate. Auzeau voci răstite. Se uitau și le vorbeau urît portarii, sanitarii și doctorii.

— Cum îl chiamă?

— Cutare...

— Să vedem. E aici!

— Pot să-l văd, domnule, domnișoară, cucoană?

— Cum să-l vezi? Nu e voie. Toți au santinele

la pat.

Spitalele sunt multe. Nu-i găseau la unul și porneau departe, peste străzi și străzi, până la altul, apoi la celelalte.

— Nu e aici! li se spunea. Duceți-vă la Colțea, la Brâncovenesc, la Colentina, la Filantropia.

— Ne-am dus și acolo și dincolo. Nu i-am găsit.

— Căutați-i la Morgă! Dac'au vrut revoluție... Ningeă mărunț. Mușca frigul în carne. Sufla din-spre chei, dușmănos, vântul.

Așteptau douăzeci, treizeci de femei, plânse, la intrarea din față a Morgii și nu deschidea nimeni. Un trecător le îndrumă:

— Vedeți că mai e o intrare dincoia, pe Căuzași.

Cârdul porni spre intrarea aceea. Un grilaj. O poartă. Dinapoia porții, o capelă cu o cruce. Cu mai mult curaj, femeile bătură încet și pe urmă mai tare. Se îngâna ziua cu noaptea și nu puteau să se împace la gândul că, după o zi întreagă de umblet peste tot, vor rămâne mai departe în neștiință. Unde or fi ai lor, dacă nici închiși nu sunt, dacă nici la spitale n'au fost aduși? Poate că s'au ascuns dacă nu-i găsesc nici aici. Dar ca să nutrească nădejdea că ei sunt în viață, trebuie să vadă.

Ieși un ofițer care și el se uită urît la ele și le întrebă aspru:

— Ce vreți?

Știa ce vor, astfel că vorbele erau vorbe de clacă. Vru să le închidă poarta, însă ele plânseră și se împotrivară. Imbufnat, le lăsă în curtea pe care femeile o văzură plină cu soldați. Ce păzeau ostașii aici? se întrebară ele cu ochii la chivăre, la puști și baionete. Să nu fugă morții, să nu iasă în stradă, în convoi și să strige cu glas de dincolo de moarte:

— Am cerut pâine și dreptate și uite ce ne-au dat!

Ofițerul le băgă într'o cancelarie, luă o listă și le întrebă repezit:

— Spuneți numele lor!

Ele spuneau și el răspundea de fiecare dată:

— Nu e aici!

Dar femeile nu-l credeau căci el răspundea uneori fără să se mai ostenească a-și coborî ochii pe hârtie. Se porniră să țipe:

— Nu plecăm de aici. Nu ai suflet de om. Ești câine. Mai rău decât un câine. Arată-ne unde sunt morții.

Ofițerul care era tânăr, își pierdu repede cumpătul. Femeile astupaseră ușa cancelariei, încât soldații n'ar fi putut să intre și să le izgonească. Clipi din ochi, lăsă lista pe masă, glăsui cu voce domolită:

— Bine. Dacă nu credeți... Haidem în sala mortuară.

Le duse în sala rece unde, pe jos și pe bănci de lemn, zăceau câteva cadavre. În hohotiri de plâns, cu inima în gât, femeile traseră cearșafurile de pe trupurile înghețate. Nu-și recunoscuseră niciuna bărbatul sau băiatul.

În vremea cât ele zăboviseră în cancelarie, într'un camion mare oamenii Morgii și soldații aruncau, unul după altul, și unul peste altul, cadavre dintr'o stivă de trupuri tănuite în fundul curții. Le aruncau cum sunt aruncați butucii, cum sunt aruncate la abator vitele pentru măcelărie. Când ele au intrat în încăperea unde n'au găsit pe nimeni dintr'ai lor, camionul cu rogojini deasupra, purtat de patru cai, ieșea din curtea Morgii.

— Vedeți că era cum v'am spus? glăsui ofițerul. N'au fost aduși aici...

— Cine este la poartă? Cine este la ușă?

— Tot bătrânica aia care își caută băiatul.

— Ia trimite-o la naiba!

I se spune femeii:



— Haide, mătușo, ia-o din loc ! Ți-a spus și domnul șef, ți-au spus și domnii doctori că nu este aici.

Bătrâna ascultă vorba dojenitoare, se clatină, își șterge cu o batistă făcută ghem în mână colțul ochilor și aprobă din cap :

— Da, da... Mai uitați-vă : poate că l-au adus.

— Înțelege odată !

— Am înțeles.

Pleacă, gârbovită cum plecase și alaltăieri, cum plecase și acum o săptămână. E drept, nu-și amintea că a mai fost la secția aceasta, la spitalul acesta.

Șubrede altădată, pline de junghiuri și varice, picioarele o poartă acum din Filaret cu credință de slugă sau de cal, prin locuri cu oameni galonați, încruntați, prin altele cu oameni care au halate albe pe ei, ori redingote negre ca dracii. Care au burta băgată în birou și nasul în hârtii, ori umblă de colo până colo cu grabă foarte mare. Unii se încrețesc la chip, când le vorbesc, de ai crede că au mâncat lămâi, alții se răstesc, alții îi răspund cu o gură unsă parcă cu alifie.

— Ce e, băbușco ?

— Maică, feciorul meu...

Indrugă povestea și aici, întreagă sau numai pe jumătate, sau nici atât măcar.

— Nu știu, bătrâno. Caută-l !a spital.

Dela secțiile din toate mahalalele la Prefectură, de aci prin spitale, ea a cutreierat orașul ca un factor poștal bătrân, cu pași mărunți, bodogănind în bărbie și svântându-și, cu broboada ori cu batista, când un ochi, când celalt. Se descurca pe drumuri pe unde nu călcase nici când și își făcea loc printre opreliști de regulament, căci o ducea un gând care, ca o iarbă a fiarelor, înlătura zăvoarele : băiatul ei.

N'avusese liniște în seara aceea când se svonise că, în oraș, s'a tras în muncitori. Liniște n'a avut ma-

halaua întreagă cu fabrici de unde, la prânz și după prânz, oamenii porniseră în șiruri lungi să se ducă la clubul lor. Ea și toate femeile au așteptat, cu sufletul la gură, întoarcerea bărbaților, iar unii s'au întors cu părul vâlvoi, cu obraz pământiu și cu hainele rupte. Spuneau : „A fost prăpăd !“.

Al ei nu a venit.

De-a doua zi, când încă nu se luminase bine, a început să-l caute, și sunt două săptămâni aproape de atunci.

— Nu e, babo, aici, Du-te la poliție.

— Am fost, maică.

— Du-te la spitalul cutare.

— La toate am umblat.

— Du-te la Morgă ! ii spuse bosumflat omul cu halat alb și cu scufă la fel.

Vorba asta nu i-a rostit-o nimeni până acum. Deaceea inima îi înghiață în piept și-i tremură bărbia.

— L-la...

— Ei da, du-te la Morgă !

Cum o poartă picioarele...

Pe băiatul ei l-ar fi vrut teafăr și voinic, așa cum fusese în joia aceea când a plecat, dimineața, la lucru. L-ar fi vrut între lanțuri, dar viu. L-ar fi vrut chiar schilod. Și îl vrea măcar mort, să-l plângă, să-l sărute și să-l îngroape ea. Nenorocirea este de atâtea feluri, una mai mare sau mai mică decât alta. Dar durerea care nu se poate îndura e neștiința de soarta celui drag.

A ajuns la Morgă.

— Hei, mătușico, dumneata mai lipseai ! Nu se mai astâmpără odată femeile astea care ne bat mereu la cap... Cum îl chema ?

— Cutare.

— Nu l-am avut aici. Și chiar dacă-l aveam, crezi că-l țineam să-l facem saramură ?

Urechile bătrânei încep să nu mai prindă toate vorbele grele care i se aruncă.

— Era așa și așa, stăruie ea.

— Dacă îți spun că n'a fost!

— Of, copilul meu! Ajunge-v'ar blestemul...

Gura, atât a ajutat-o. Picioarele, atâta au ținut-o.

Pe urmă cade mototol dinaintea ușii pe care omul Morgii a trântit-o cu dușmănie.

De-atunci au început mamele, nevestele și surorile muncitorilor să bată, în grupuri tot mai mari, drumul pușcăriilor țării. Inima lor a plâns și pașii lor au sângerat un sfert de veac și un an pe deasupra, până în ceasul descătușării. Tot mai multe erau pușcăriile și tot mai lungi osânde. Obrajii se ofileau în lipsuri și ochii slăbeau de lacrimi și de muncă. Un an, cinci ani, șapte, zece și douăzeci... Stăpânitorii erau tot mai sgârșiți în recunoașterea de drepturi pentru popor, tot mai darnici în ani de închisoare.

Cum au izbutit ele să găsească, în toată această vreme, tăria de a duce, singure, povăra existenței? Cum izbuteau să înlăture piedicile și să ajungă până la feciori, la bărbați și la frați? Cum de înfruntau răutățile judecătorilor și a'le temnicerilor și nu osteneau să străbată cu piciorul, cu trenul, depărtările, până la pușcăria unde erau ai lor? Un ceas, mai puțin de un ceas, de vorbă, era deajuns pentruca ele să recapete încrederea, pentruca oamenii de după gratii să se simtă mai tari. Și cum de încropeau de fiecare dată hrană și rufe calde pentru flămânziți și pentru înghețați? Din pricina aceasta erau chiar dojenite:

— Nu trebuia. V'am lăsat și așa cu destule ne-
cazuri. Vă luați dela gură și ne aduceți nouă. Data
viitoare vă rugăm să...

Data viitoare întindeau iarăși o legătură, un pa-
chet pe care mâini vrăjmașe le desfăcuseră la poartă
sau în camera de control.

Bunele mame, devotatele neveste și surori, cum
căutau să tăinuească urma zilelor și a nopților trudite,
întipărită pe obrajii sălăbiți, și să găsească un zâmbet
și-un cuvânt în care să nu tremure tristețea, să nu
gâlgăe lacrima....

Pe la ele au mai venit agenți și comisari căutând
„documente“. Un proprietar hapsân le-a alungat din
casă. Unii vecini le arătau cu degetul, pentru că fe-
ciorii, bărbații lor și frații lor erau pușcăriși!

Toate aceste necazuri le ascundeau, firește. Dar
nu puteau fi spuse nici întâmplările cu adevărat bune,
căci între ei și ele se afla totdeauna un gardian. Întâm-
plările bune cu adevărat erau legate de credința și de
lupta pentru care ai lor se aflau întemnițați. *Ideea*
nu fusese înăbușită. Alții și alții se strângeau și mer-
geau mai departe. Va veni o vreme pentru lumea
care muncește.

Ele nu înțeleseseră cândva frământarea feciori-
lor, bărbaților și fraților. Dece sunt ei în război cu
stăpânii, cu bogații, cu poliția, cu armata? Cum de
nu văd că aceștia sunt mai tari? Dece se ridică să
dărâme legile vechi și strâmbe?

Înțelegeau acum cu sufletul că rânduielile urâte
și nedrepte trebuie să cadă și vor cădea, și bine au
făcut cutezătorii, neînfricații, luându-se la trântă cu
indestulații. Nevestele și surorile mai tinere începeau
să priceapă și cu mintea acum fiindcă, trecându-și
degetele printre fi'ele cărților și hârtiilor rămase dela
dragii lor, plecându-și privirile asupra slovelor tipă-

rite, și-au lămurit lucruri care le erau străine până
atunci. Din ceasul acela ele erau mai mult decât fuse-
seră ani și ani pentru ei.

Fratele și bărbatul au avut o tresărire, au privit
în juru-le cu teamă și apoi s'au bucurat și au împăr-
tășit vestea mare, tovarășilor lor. În legătura sau în
pachetul cu lucruri de mâncare și de îmbrăcăminte,
cercetate de paznici, era strecurată și o scrisoare.
Era în miezul pâinii, pe fundul cutiei de carton, sub
cusătura unei cămăși, lipită în călcâiul unui ciorap.
Scrisoarea le aducea cuvântul de afară al tovarășilor
care-i salutau și-i lămureau cum este dusă lupta, cum
trebuie și dâșii să lupte dinăuntru. Aveau tovarășe
în surori, în neveste și'n mamele bătrâne.

Au fost în Decembrie zile când ceața era
așa de groasă încât nu vedeai la doi pași. În luna
Ianuarie viscolul bântui cu atâta inverșunare încât
trenurile nu au mai mers. Populația săracă suferi
cumplit de foame și de frig, cu toate că restaurantele
erau indestulate, iar banchetele și ceaiurile dansante
nu conteneau.

În Februarie se astâmpără viscolul, dar se așter-
nură zăpezi înalte.

Așa, prin ceață, prin viscol, împiedicându-se în
movilele de omăt, mai mult pe jos fiindcă tramvaiele
rămâneau aproape tot timpul în depou, zeci și zeci de
femei urcară toată iarna spre Dealul Văcăreștilor.
Veneau din Dealul Spirei și din Obor, dela bariera
Griviței, din Floreasca, din Tei, din Cotroceni, pe
lângă cheiul gârlei unde nămeții erau mai mari și
unde vântul urla ca o haită de lupi. Se împleticeau în
zăpadă, le lua vederea viscolul dușmănos, nu-și mai
simțeau obraji, mâinile și picioarele înghețate. Dar

mergeau mai departe, singure, sau câte două, trei și mai multe.

Acum se cunoșteau și plecau împreună. Ori, dacă nu se cunoșteau și se întâlneau pe drum, își dădeau seama, după legăturile și pachetele din mâini, că într'acolo merg. Se tânguieră la început, povestindu-și una alteia nevoile, împărtășindu-și părerea de rău și chiar ciuda că n'au fost ascultate când spuneau bărbatului, fratelui sau feciorului: „Astâmpără-te. Las-o pustiilor de mișcare. Nu te mai duce la sindicat“. Acum se întăriseră în suferință. Credința a-lor lor pâlpăia și în ele.

Dela podul Lemetru apucau pe dreapta și începeau să urce. Pe drumul acesta erau mormanele de zăpadă mai mari și bătea de pretutindeni crivățul. Pe drumul acesta osteneala tăia cu adevărat răsufierea. Apoi, când ajungeau, santinelele și gardienii le țineau la poartă un ceas și mai mult până se îndurau să deschidă.

Răi oameni care nu se gândesc de unde vin femeile și câtă nerăbdare simt să-i vadă pe cei dinăuntru! Răi, și mai marii lor care le poruncesc.

Mai marii — directorul, ajutorul directorului, comandantul gărzii, șeful gardienilor — stau la căldură și-și trec urâtul în joc de cărți. Ei simt o mare plăcere să-i umilească pe oamenii care le-au fost aduși și cărora le fură din mâncare și din căldură ca să se ghiftuiască, să bea mai mult, să aibă ce pierde când se distrează, să-și îmbrace nevestele, să-și plătească amantele. Cine să-i tragă la răspundere pentru câte fac, aici, în pușcărie unde sunt stăpâni pe viața oamenilor care le-au fost aduși? Pot să-i bată — și-i bat; pot să-i omoare — și-i și omoară, căci nu degeaba este și cimitir aici. Plăcere simt și când le lasă pe femei, în zilele de primire, să aștepte afară. Când

intră cu labe de gorilă în bruma de lucruri aduse arestaților amestecând întradins zahărul cu săpunul și pâinea cu tutunul.

„Ce, ? Ce sunt ăștia ? Ciorapi ? Ce sunt astea ? Mănuși de lână ?“ se răstesc ei. „Nu este voie ! Pături ? Nu e voie !“

I s'a dat directorului ordin dela minister să înăsprească regimul muncitorilor, ori aceștia l-au supărat făcând caz de demnitatea lor când gardienii i-au înjurat și au vrut să-i pună la corvezi. Nu-i s'e mai îngăduie atunci, o săptămână, două, mai mult, familiei să-i vadă. Nu mai au voie să primească, de afară, nimic.

Femeilor li se aduce la știință câineasca hotărîre, acolo, după ce au mers, dela ele de-acasă, mai mult de două ceasuri pe jos, prin zăpadă și viscol. Se roagă, plâng, așteaptă în fața porții și pornesc înapoi cu legăturica în mână, cu pachetul la subțioară, frunte de oboseală, cu lacrimi în ochii și cu ura în suflet.

Pușcăria fusese a hoșilor, meșteri în a întoarce buzunarul pe dos, a cuțitarilor și-a vagabonzilor. Plecau și intrau acolo ca la ei. Se înapoiau însă cu păcate mai grele căci, cât au stat mai înainte la Văcărești, învățaseră lucruri noi. Omul fără căpătâi se deprindea să fure iar hoțul lua uneori, odată cu un portofel, și o viață.

Gardienii îi svântau în bătai, fiind totodată părtași la câștigurile de barbut și la furturile săvârșite de tâlhari între ei. Direcția știa. Știa și alții. Ei înșiși, conducătorii penitenciarului și dregătorii dela Ministerul Justiției, erau răufăcători căci furau hrana deținuților și-i puneau să lucreze pe degeaba covoare, dulapuri, paturi cu care își împodobeau loquintele.

Cui să se plângă hoșii, derbedei și cuțitarii că sunt ținuți în zdrențe și în frig, că mâncarea e proastă, că pâinea e puțină? Să-i pârască pe gardieni gardianului-șef care se împărțea cu aceștia? Să-l pârască pe gardianul-șef directorului, pe director inspectorilor, pe inspectori, ministrului? Mai bine pun, când sunt scoși din balamale cu totul, pătura în capul unui gardian și trag ca la fasole în el. Ori și mai bine, se schimbă în cozi de topor, își denunță tovarășii, îl lingușesc pe

gardianul-șef, se întrec să ajungă slugi la director. Poate, poate, după ce-și isprăvesc osânda, îi angajează și pe ei directorul și rămân mai departe în pușcărie, dar cu uniformă de gardian, cu chei groase în mână și cu un retevei.

Rar se întâmpla să pice la Văcărești și un mușteriu gulerat care, casier fiind, ori contabil, ori director la vreo întreprindere mare, furase mult. Acesta avea bani și dăduse bacșișuri gardienilor și își angajase, dintre hoși, un valet. Venise cu un geamantan cum ar fi venit la hotel și i se aduseseră de acasă perne, pături, saltele. Încăperea încredințată lui era fără igrasie și ploșnițe. Mâncarea i se aducea dela restaurant. Se avea bine cu directorul, cu sub-directorul, cu ofițerul care comanda garda militară și deaceea îl respectau ceilalți tartori ai pușcăriei, iar hoșii n'ar fi cutezat să-i fure, nu ceasul, dar nici măcar un nasture. Cu directorul când juca în apartamentul acestuia, se lăsa jumulit de bani mai mulți. Cu ceilalți accepta să piardă mai puțin.

Iată că, acum, după război, guleratii veniră cu duiumul. Erau nemțofili de marcă pe care se răzburau Brătianu și Porcu. Erau și ziariștii dela „Gazeta Bucureștilor” și dela „Lumina” pe care se răzbură Corbescu.

Hoșii se simțiră mândri că stăteau în aceiași pușcărie, la acelaș pension, cu domnii din lumea bună dela care puteau să capete ceva, făcându-le servicii. Virgil Arion, băiatul lui Lupu Costache și alți câțiva, bogați, se arătară mărinimoși, dăruind jerpeliților țigări și resturi din bucatele care le erau aduse de lacheii lor de acasă. Dar ziariștii erau săraci astfel că, pierzându-și nădejdea de a se alege cu ceva dela ei, hoșii le furară creioanele.

Directorul și gardienii au arătat musafirilor considerație — oamenilor politici mai multă, gazetarilor

mai puțină. Erau, ca și hoții, mândri că au în grija lor, între zidurile pușcăriei, și alte făpturi, nu numai pușlamale.

Dar îi așteptau zile grele când, după 13 Decembrie, le-au fost aduși muncitorii socialiști. Mulți, care de care mai cotonogit, cu semnele bățăilor pe obraz și pe trup. Dar și acum colțoși, pretențioși, nesalutându-i pe grangurii pușcăriei, neridicându-se în picioare când ei treceau, punându-i cu botul pe labe pe gardieni când aceștia se obrăzniceau, formând dintre ei delegații care se duceau la director și băteau cu pumnul în masa lui. Sunt deținuți politici, strigau. Au drept la un regim politic. Pentru ce își îngăduie ei să dea ordine ilegale? Corvezi? Unde scrie că trebuie să iasă la corvezi? Care este alocația de hrană? Ce hrană li se dă? Funcționarii închisorii sunt pungași, gardienii-bandiți. Nu e vorba numai de tratamentul aplicat lor, dar și de mizeria în care sunt ținuti delicvenții de rând. Știe directorul că nenorociții n'au cămașe pe ei, că sunt plini de păduchi și, din cauza aceasta, s'a întins tifosul printre ei? Că zac la infirmerie în frig, fără îngrijiri, și că în fiecare zi mor câte trei patru? Dece-i bat pe aceștia gardienii și-i jefuesc de lucrurile pe care le primesc de acasă? Nu sunt și ei oameni? Legea nu este și pentru ei? Au să trimită memorii ministerului și gazetelor.

Directorul încerca să facă act de autoritate, dar socialiștii îi închideau gura.

— Ehe, nu merge așa, domnule! Avem noi ac și de cojocul altora și crezi că n'o să te scuturăm și pe dumneata într'o zi? Nu striga. Nu ne amenința. Dacă te atingi de noi, dacă îndrăznește vreunul dintre ai dumitale să ne insulte, să ridice mâna, să știi că dați de dracu. Avem o opinie publică. Alături de noi e clasa muncitoare. Te-ai răzbunat oprindu-le pe femeile noas-

tre să ne mai vadă. Asta e purtare civilizată, legală? Rușine! Protestăm!

Gardienii îi ocoleau acum pe socialiștii care stăteau grămadă și-i alungaseră din primele zile cu hui-duieli când au încercat să se poarte cu ei cum erau deprinși să se poarte cu hoții. Autoritatea temnicerilor slăbea chiar față de aceștia, fiindcă muncitorii luau și apărarea nenorociților. Hoții fuseseră la început puși la cale să-i înjure pe socialiști și să-i amenințe, spunându-li-se că socialiștii sunt oamenii bolșevicilor și ai nemților. Dar aflară și văzură și auziră că muncitorii s'au luat de gât cu directorul și cu gardienii pentru ei, încât acum cutezau să-i înfrunte pe călăi știind că are cine să le vină în ajutor.

Le dădeau târcoale și oamenii lui Marghiloman și ai lui Carp, considerându-se și ei martiri politici, victime ale lui Brătianu ca și muncitorii. Asigurau că, deși conservatori, au fost democrați totdeauna iar dacă guvernul liberal îi va persecuta mai departe, se vor înscrie în partidul socialist.

Cel mai stăruitor era Nicu Lupu Costache, fiul fostului ministru de interne sub ocupație. El căută și obținea prietenia conducătorilor socialiști, astfel că și dădu și i se primi chiar la pușcărie, adeziunea. Din momentul acela se desprinsese de Virgil Arion și de ceilalți din grupul germanofil. Iși puse o cocardă roșie la haină, emoționându-le pe multele cucoane tinere și frumoase care îl vizitau.

Frimu n'a mai apucat să-l vadă pe noul prozelit. Dela poliție el fusese adus la Văcărești pe targă din pricină că trupul lui șubred n'a putut rezista maltrătarilor. A fost culcat în infirmerie pe un pat de scânduri, iar în infirmerie era frig și, de jur împrejurul lui, zăceau bolnavi de tifos.

Picioarele și brațele îi erau pline de vânătăi, capul plin de cucuie, coastele rupte. Suferea de stomac, și în stomac izbiseră pumnii jandarmilor și-ai comisarilor.

Nu se mișca, fiindcă orice mișcare stârnea în el dureri. Ochii albaștri priveau în tavan, mintea depăna amintirea anilor dela începutul veacului și dela sfârșitul veacului celuilalt. Grea și frumoasă i-a fost viața, căci fusese cinstită și o închinase unei credințe. Se ridicase în contra rătăcirilor și în contra înșelătorilor. A mers cu muncitorii cărora le-a fost îndrumător și steag. În el au văzut ei un frate, un tovarăș mai luminat. El n'a cunoscut șovăiala, descurajarea, teama.

Trăia ceasul când, cu arma într-o mână, muncitorii ruși apărau revoluția și, cu unealta de lucru în altă mână, construiau socialismul în țara lor. Păcat că nu-i e dat să vadă înălțarea mândrului edificiu...

Trăia ceasul când și aci muncitorii arătau hotărârea dârză de a schimba rânduiala nedreaptă. Când se înconau și strigau: „Trăiască libertatea! Trăiască socialismul!” fără să-i înfricoșeze mitralierele.

Stăpânirea se năpustise cu înverșunare împotriva muncitorilor, să le închidă gura care cerea dreptul la o viață mai bună și totodată să smulgă din sufletul lor dragostea pentru revoluția rusă, nădejile pe care le puneau în desvoltarea ei. Ii culcase la pământ pentru a avea mână liberă să lovească, dimpreună cu vrăjmașii popoarelor de pretutindenii, în poporul rus eliberat. Știa ce e afară. Mișcarea n'a murit. În rândurile ei dau năvală muncitorii cu miile, cu zecile de mii. Vor mai fi lupte grele și vor mai fi oameni șovăelnici și rătăciți. Dar, până la urmă, va triumfa conștiința revoluționară a celor mai cinstiți care vor duce clasa muncitoare la biruință. Păcat că nu-i e dat să fie alături de tovarășii săi...

L-a mușcat un păduche din mulții care colcăiau pe trupurile urgisiților din jurul lui, și s'a îmbolnăvit și el. Pe scândurile tari s'a sbătut nopți și zile, fără doctor la căpătâi, fără mângâierea tovarășei de viață, care nu a fost lăsată să-l vadă, fără ca tovarășii lui din temniță să-i poată alina jarul cu un pahar cu apă.

Ca să nu se cheme că a murit în pușcăria lor, călăii l-au trimis, când știau că pentru Frimu scăpare nu mai e, la spital.

Acolo, în ziua de 6 Februarie, s'au închis pentru totdeauna ochii lui pentru care sufletul oamenilor nu putea să aibă ascunzișuri. Ochii aceștia pătrundeau în adânc iar cecece descopereau dădea lumină blândă privirilor albastre sau scotea din ele scăpărări mâniaose.

Dela spital, trupul chinuit a făcut un popas în căsuța-i mărunță, cercetată de-a-lungul anilor de mulți și mulți tovarășii. Pe urmă, în dimineața de 9 Februarie, zeci de mii de muncitori l-au petrecut la cimitirul Sfânta Vineri, cu flori și steaguri roșii. Durerea le împietrise chipul. Revolta le înclăștase pumnii.

După represiune, Ferdinand I-a chemat pe Mărgineanu, i-a strâns mâna și l-a sărutat pe obraji.

— Îți mulțumesc, i-a spus. I-am mulțumit și primului-ministru. Mulțumește în numele meu armatei care a făcut ordine. După câte mi-a spus domnul Brătianu, muncitorii voiau intradevăr, în ziua aceea, să proclame republica. I-am auzit și eu, mai înainte, când au strigat pe stradă: Trăiască republica, și i-am văzut când n'au vrut să se dea la o parte din fața mașinilor mele. Tot așa mi-a spus și fiul meu pe care l-au silit în altă zi să se întoarcă din drum și l-au huiduit. Cred că de acum înainte va fi liniște.

După represiune, spre sfârșitul lunii Ianuarie, s'a jucat la Curtea Marțială o comedie care voia să arate că guvernul nu tolerează faptele nelegale. Impușcarea muncitorilor fusese socotită act de guvernământ, găsindu-se chiar o formulă care a fost scrisă pe buletinele de deces ale victimelor: „omor scuzabil“. Dar maltrătarile dela poliție, despre care scriau unele gazete, nu aveau scuză, în eventualitatea că ele s'au produs...

Da — se recunosc — au fost câteva regretabile cazuri. Regretabilă cu deosebire a fost scoaterea la cor-

voadă, în curtea Prefecturii, a câtorva socialiști fruntași, precum și insultarea lor. Se prea poate să fi fost și loviți de elemente subalterne care vor da socoteală de fapta lor.

• Elemente subalterne, au fost, ca atare, trimise în judecată.

Președintele, un bătrâior cu obrazii ca smeura, cu aer de motan, a deschis ședința, plictisit la început, dar pe urmă bine dispus. Bine dispus din capul locului erau și substitutul de comisar regal și ajutoarele președintelui și grefierul și câțiva cască-gură.

Când porunci să fie introduși acuzații, coloneul făcu observația că dintre ei lipsește locotenentul Pop, „trimis în interes de serviciu undeva“ — i se spuse.

— Da? Bine, încuviința el. Să trecem la ceilalți.

Ceilalți fumaseră până atunci, afară, liniștiți. Acum au luat poziția militară, cu mutrele smerite precum îi învățase comandantul lor la Prefectură.

• — Tu! Cum te chiamă? întrebă președintele dând vocii un ton de prefăcută severitate.

— Să trăiți, sunt...

Numele, contingentul și unitatea. Cismele lipite. Măinile pe vipușcă. Gâtul înțepenit.

— Ei, cum s'a întâmplat?

So' datul rostește repede — repede:

— Să trăiți, domnule colonel, noi am scos pe arestați să curețe prin curte, că așa facem cu toți. Eu am avut în paza mea pe un domn, nu știu cum îl chiamă, și dumnealui a zis: Ah, Brătienule, scap eu d'aici și te omor! P'ormă l-a înjurat, care eu, domnule colonel, ca ostaș disciplinat i-am dat una în spate. Să trăiți!

Al doilea soldat:

— Să trăiți, domnule colonel!

Spune și acesta că avea pe un domn:

— ... care l-am pus să măture și n'a măturat bine.

Eu m'am supărat pe dumnealui și i-am dat un genunchi în...

Nu rostește cuvântul de rușine, însă arată locul.

Al treilea, un caporal, păzea pe un alt domn și acesta s'a împotrivit să ia târnul în mână. Atunci caporalul i-a dat de vreo trei ori cu târnul și...

Colonelul îl întrerupe, simțind nevoia să facă o glumă :

— După aceea a vrut să măture ?

— Da, răspuse cam încurcat jandarmul.

— Știa să măture ?

— Știa ! răspunde cu ușurare și cu șiretenie caporalul.

Al patrulea e și el caporal. Ii fusese dat în pază un arestat care a zis ceva de familia regală, și el s'a necăjit : de ce să zică astfel de majestatea sa ? I-a trântit câțiva ghionți, dar nu grei.

Al cincilea, al șaselea au avut și ei grija arestațiilor. S'au supărat, s'au necăjit că arestații nu voiau să știe de autoritate, de disciplină. Plutonierul Zurbagiu, un zăplan roșcovan, spânatic, răspunde la întrebările președintelui că el a stat de o parte și nu s'ar fi băgat, însă i s'au plâns caporalii și soldații de domnul Frimu și de ceilalți care au amenințat pe domnul Brătianu și au insultat pe majestatea sa. N'a bătut pe nimeni dar le-a făcut morală.

— Cu ce ? îl întreabă colonelul, însă pentru că sala bufnește în râs, devine serios, închide gura plutonierului și dă cuvântul substitutului de comisar regal.

Acesta recapitulează declarațiile acuzaților și subliniază „nevinovăția acestor militari care nu s'au dat înlături să-și recunoască vina, dacă vină se poate numi îndeplinirea datoriei sfinte de ostaș“. Incheie, ridicând tonul :

— Dacă îi condamnați, veți lovi în principiul or-

dinei care sta la baza edificiului nostru social și veți slăbi disciplina armatei. !

Judecătorii se ridică, se retrag să chibzuiască, și se înapoiază după trei minute. Președintele comunică, strângându-și hârtiile în mână :

— Curtea îi achită pe acuzați !

În Martie se desfășură procesul celălalt. Din câteva sute de schingiuiți și întemnițați rămân până la urmă cincizeci și patru care urmează să primească pedepse grele. Dela Văcărești, muncitorii sunt aduși cu o săptămână înainte la Inchisoarea Militară unde unii dintre ei primesc un supliment de bătaie dela plutonierul Sonda care, în viața civilă, este boxer.

Comisar regal e un maior negricios, înalt, care în orele libere scrie literatură. Ordonanța de urmărire, opera lui, este un monument de lipsă de talent, incultură și răutate. Majorul o citește însă cu încântare cu ton declamator, fără să înțeleagă pentru ce acuzații râd dimpreună cu publicul din sală.

Sala râde când el declamă că „nu-l înspăimântă decât istoria“, când îi deplânge pe muncitorii din boxă că s'au lăsat „impulsionați pe povârnișul versantului culmei“, când arată cu degetul spre unii dintre ei care „își tănuiesc răspunderea în întunericul depărtării aparente“. Dar acuzații nu mai râd, ci îi aruncă în obraz cuvintele : „Rușine ! Huligan !“, când maiorul spune, în forme încâlcite, că „mulțimea anonimă a fost chemată la 13 Decembrie să eșafodeze viitorul visat de-o mână de oameni cu sânge străin, al căror dor născut din ambițiunea parvenirii e să-și lumineze chipurile supte de patimi la lumina rugului pe care jertfesc țara ce i-a primit și poate pe unii i-a născut“.

Comisarul regal cere președintelui să fie apărat, iar

președintele îi amenință pe acuzați cu evacuarea din boxă.

— Domnule maior — îi atrage luarea aminte un apărător — spuneai că nu te înspăimântă decât istoria, dar văd că ți-ai pierdut cumpătul când oamenii au protestat împotriva insinuărilor pe care le-ai rostit. Domnule maior, n'ai dreptul să falsifici istoria pentrucă, până la judecata ei, s'ar putea să te tragă la răspundere muncitorii din boxă și de-afară. Tăgăduiești dreptul lor de a-și spune cuvântul în treburile țării. Odată și-l vor spune. Ești tânăr, așa că vei apuca ziua când cei mai buni dintre ei vor fi întradevăr miniștri și vei regreta ironiile de acum. Vei avea poate atunci motive să te înspăimânte, nu istoria, ci judecata lor.

Din cei cincizeci și patru cărora comisarul le cerea capul numai patru au fost condamnați — unul în contumacie la moarte, ceilalți la 7 și 8 ani — pentrucă ar fi tipărit într'ascuns manifeste.

După exemplul centrului, prinseră gust și tiranii mai mici din provincie să se năpustească asupra muncitorilor. Le-au închis organizațiile, i-au arestat, i-au bătut, le-au înscenat procese. Autoritățile din Ploiești au vrut să aibă și ele un „13 Decembrie“.

L-au avut în zilele Crăciunului când puseră armata să tragă în populația care, lipsită de pâine și de carne, s'a dus la primărie să protesteze. Decă să nu afle primul-ministru că are și în Prahova apărători de nădejde ai ordinii ?

Cu toate acestea, avântul spre organizare nu putu să fie stăvilit. Sindicate și secțiuni de partid luau ființă chiar în târgușoarele unde, înainte de război, nu se pomenea decât cu voce scăzută despre socialism.

Numai Ștefan Gheorghiu cutreierase, pe vremuri, trimis grabnic la urma lui, fabrica de postav dela Buhuși, fabricile de cherestea din Neamț, tăbăcăria dela Târgul-Frumos. Acolo munceau câte paisprezece ore pe zi oameni aduși dela țară, cu suman, cu picioarele goale. Când ridicau glasul pentru doi gologani mai mult la salariu, pentru repaus în zilele cu roșu în calendar, jandarmii îi arestau și-i băteau, patronii îi înlocuiau cu alții. Acum muncitorii își făcuseră

cooperative și sindicate. Ei străbăteau târgul în coloană, desculți, cu cocarde roșii la piept, stârnind praful de pe uliți și îngrijorarea protipendadei. Nu le mai era frică nici că patronul îi aruncă pe drumuri, nici că jandarmii îi măsoară cu priviri fioroase și cu rețevie pe spate. Au arătat dârzenie chiar în fața prefectului când au făcut grevă.

Având motive să fie nemulțumiți de partidele vechi unde — socoteau ei — meritele nu le-au fost recunoscute și răsplătite, unii intelectuali se gândiră să vină în partidul muncitorilor. Ce mai încoace încolo, vântul bate pentru socialism. Se fac socialiști și ei, dar au să fie mai moderați. Pot, la urma urmei, să arate că sunt și extremiști căci pe dânșii nu pot să-i trateze autoritățile ca pe lucrătorii de rând, adică să-i insulte, să-i lovească, să-i aresteze. Au legături personale cu miniștrii și cu prefectii.

Avocatul Trancu-Iași, care își spunea astfel deși era născut la Târgul-Frumos și făcea politică la Galați, se prezentă într-o seară secțiunii socialiste din orașul acesta. El avea o burtă ca un balon, era totdeauna vesel și dădea, la tribunal, mâna cu ușierii ca să arate că este democrat.

La Iași, fusese deputat al Partidului Muncii, îl cultivase pe Averescu și era pe cale să se înscrie în Liga generalului tocmai când generalul căzu dela guvern. A oferit lui Marghiloman serviciile sale, dar a avut norocul că acesta nu s'a arătat grăbit să le primească. Dacă în Parlamentul de la Iași nu-l lua gura pe dinainte când s'a pus chestiunea trimeriei în judecată a lui Brătianu, s'ar fi înscris la liberali.

Iată de ce acum el era un om liber.

Muncitorii din conducerea secțiunii se aflau în ședință când ușa se deschise larg și în pragul ei, se

înfățișă, cu ochi răzători, cu gura gâlgâind de bunăvoie, Trancu.

— Bună-seara ! strigă ei, salutându-i cu o mână în care flutura o gazetă.

— Bună-seara, domnule Trancu ! răspunseră muncitorii, mirați.

— A, nu ! Protestez ! spuse el și burta i se săltă. Numiți-mă tovarăș ! Din clipa când mi-am pus floarea aceasta la butonieră și am cumpărat gazeta dumneavoastră, eu sunt socialist.

Avea intradevăr la piept o garoafă mare, sângerie, și în mână „Socialismul“.

Muncitorii se arătară și mai mirați. Vizitatorul trecu pe lângă ei, legănându-se ca o femeie însărcinată, și le scutură mâna.

— Văd bucuria din ochii dumneavoastră, rosti el oprindu-se apoi în capul mesei Da, da, bucurie — accentuă, săltându-și pantalonii care totdeauna îi lunecau sub pântec — după cum bucurie și emoție citiți și în ochii mei. E o zi mare asta pentru mine, căci mi-am făcut examenul conștiinței și am hotărît să mă înscriu în partidul dumneavoastră. Mă cunoașteți ca democrat. Mă cunoașteți și răposatul Frimu care, de unde e acum, se bucură desigur văzând că Trancu-Iași a luat hotărîrea aceasta.

— Domnule Trancu...

— Tovarăș... Sunt tovarășul Trancu ! Măine, când evenimentul se va afla, va fi o senzație mare în oraș și la centru. Au să scrie toate gazetele. Să anunțați și dumneavoastră la „Socialismul“.

— Vedeți că...

— Mă rugase Brătianu să vin la el cu toate că l-am frecat la Iași. Generalul o să fie și el supărat că l-am părăsit. Zicea că, dacă vine la guvern, face un ministru al Muncii și mi-l dă mie. Nu știu dacă-l aduce

regele. Dar mie nu-mi pasă. Eu sunt socialist acum, și chiar mâine vă țin o conferință. Spuneți-mi despre ce să vă vorbesc, și vă vorbesc.

Muncitorii îl ascultară, dându-și seama că nu-l mai pot opri. Il știau din oraș așa cum îl știa toată lumea : vesel, vorbăreț la răspântii și la restaurant, darnic în străngerii de mână și în făgăduieli. Făgăduiala care îi adusese popularitate, și pe care o repeta în fiecare zi, era că, atunci când va fi ministru, orașul va avea legătură cu Bucureștii. Va avea un tren. La Galați îi era însă concurent liberalul Orleanu care îi luă ideea, înființând el trenul. Trenul s'a numit Orleanu, dar mai târziu când Trancu-Iași ajunsese ministru, s'a numit Trancu-Iași.

— Ne bucurăm că ați venit printre noi, îi spuseră muncitorii din comitet când, în cele din urmă, vizitatorul se așeză pe un scaun și-și făcu vânt cu ziarul fiindcă nădușise. Avem nevoie de intelectuali.

— Ei vedeți ? Am ghicit ! îi întrerupse Trancu satisfăcut.

— Secțiunea noastră va avea un membru...

— Devotat ! Până la mormânt ! îi încredință el cu un tremur în glas. Vedeți floarea aceasta ? M'am logodit cu ea. Cereți-mi orice, căci sunt gata pentru orice. Care e cotizația la partid ? Plătesc dublu. Dublu, abonamentul la ziarul acesta. Am să scriu și articole.

— Vă mulțumim. Vom înștiința centrul.

— Înștiințați-l și o să fie fericit.

— Bine, tovarășe.

— Bravo, așa. Momentul când mi-ați spus „tovarășe” va rămâne pentru mine solemn. M'am cununat pentru vecie cu socialiștii.

— Ne pare bine.

— Pe baricade, fraților ! se entuziasmă el.

Muncitorii se ridicaseră deoarece se ridicase și noul

lor tovarăș, inchipuindu-și că e gata să plece. Dar el făcuse gestul pentru că îndemnul „Pe baricade !” nu putea să fie rostit, burghezește, pe scaun.

În odaie se așternu, câteva minute, o tăcere stânenitoare. Trancu tuși, își mângâie gura, își trase din nou pantalonii în sus. Așteptă să mai audă ceva din gura muncitorilor, dar aceștia nu glăsuiau nimic. Îi veni o idee și-și recăpătă voioșia:

— Vă propun să mergem la berărie și să bem o halbă. Momentul acesta istoric trebuie sărbătorit.

— Mulțumim. Noi avem de lucru.

— Bine, rosti el desamăgit. Am fi discutat acolo o chestiune. Hai s'o punem aici.

— Ce chestiune ?

— Au să fie alegeri și partidul va lua parte la ele — nu e așa ?

— Credem că da. Nu s'a hotărât încă.

— Trebuie să ia parte. Eu sunt *pentru*. Sunt chiar pentru cartel cu Averescu. Uite, dragii mei, fraților, despre ce este vorba. Să-mi puneți candidatura în fruntea listei, căci alți intelectuali voi nu aveți aici, și apoi eu am popularitate. Vă aduc voturi multe. S'a făcut ?

— Vedeți că...

— Eu nu văd nimic.

— Statutul nostru spune că un membru trebuie să aibă o vechime de doi ani în partid ca să i se dea funcții în conducere.

— Cum ? N'am știut.

— Vă rugăm să citiți statutul. Vi-l dăm.

— Și ca să fie cineva candidat ?

— Tot așa : să aibă o vechime de doi ani.

— Protestez ! Eu sunt om politic. Eu nu pot să aștept. Eu, dacă mă duc la general...

— Vă privește.

- Imi pare rău. Aveam cele mai bune intenții. Cu mine partidul dumneavoastră s'ar fi întărit.
- Ce să facem...
- Bună-seara, domnilor ! Mă scuzați...
- Bună-seara, domnule Trancu. Ați uitat gazeta.
- Mulțumesc, am citit-o. Poftim, vă dăruiesc și floarea.

După comisarul regal Vasile Chiru, muncitorii l-au cunoscut ani în șir pe comisarul regal Cernat. Mai târziu au intrat pe mâna lui Hotineanu. După Ion Panaitescu au dat la Siguranță peste Romulus Voinescu. Acesta, ca și maiorul Chiru, nutrea ambiții de scriitor. Anume scriitor de teatru. Niște piesete ale lui luau la vale moravurile poliției și păcatele societății, dar la el, acolo, punea ouă răscoapte la subțiori și băga sub unghii ace înroșite în foc.

După Corbescu, după generalul Ștefănescu, întâlniră la prefectură pe generalul Nicoleanu care semăna într'un fel cu Moruzi căci îi plăceau femeile și nu-și lua meseria în serios. În serios și-o luau directorii și inspectorii lui. După el veni Gavrilă Marinescu, omul lui Carol al II-lea, al Lupeascăi, al tripourilor și al repressiunii dela Grivița.

Au cunoscut bine închisoarea Văcărești și apoi Jilava și pe urmă Doftana și multe alte locuri, unde erau ținuți în fiare și unde erau bătuți de fiare. Atât de bine au cunoscut Jilava încât unsprezece dintre ei se pricepură să sape un tunel și să evadeze spre rușinea maiorului Arghir. Spre disperarea acestuia, muncitorii nu voiau să ia poziție când el trecea printre ei și-i croia cu cravașa.

Nici zilele și săptămânile în lanțuri, la carceră, nici faptul că hrana lor era o apă murdară în care fierbeau douăzeci de kilograme de cartofi cu coajă pentru șase sute de guri pe zi, nici pedepsele corporale, nu le-au încovoiat dârzenia. Plecau după ce ispășeau osânda, mai hotărâți să continue lupta. Mai pregătiți, căci închisoarea era pentru ei școală. Citeau cărți și reviste care ajungeau în mâinile lor prin mijloace pe care temnicerii le descopereau foarte greu. Se luminau unii pe alții. N'a fost zi mare în istoria vieții muncitorușii pe care să nu și-o amintească. Zilelor triste le-au închinat gânduri și cuvinte amare. Zilele de bucurie au fost sărbătorite. A fluturat în temniță un steag roșu. Au răsunat în curte și în celule viforoasele accente ale imnului proletar.

Putea, după aceea, maiorul Arghir, să în'ocuiască cravașa cu un biciu și biciul cu'n ciomag și să lovească în dreapta și în stânga. Să-i lipsească pe muncitori de hrană. Să-i zăvorească iarăși, pe cei mai cutezători dintre ei, în carcerile negre. Osândiții nu se descurajau.

Când socoteau însă că persecuțiile trebuiau stăvilit, muncitorii mai aveau un mijloc — iar acesta punea la încercare tăria lor morală și în cumpănă sănătatea: făceau greva foamei; o făceau și pe-a setei. La procese erau aduși pe targă, și în starea aceasta, îi judeca și îi condamna stăpânirea la alți ani de pușcărie peste anii care le fuseseră dați înainte.

Printre cei care au declarat greva foamei întâia oară, era și tovarășul Mitică.

Mayorul Arghir și oamenii lui răsău când deținuții nu mai vrură într'o zi să mănânce.

Direcția râdea căci multe fapte năzdrăvane văzuse

până atunci din partea muncitorilor, dar una ca aceasta — nu.

Râdea.

Apoi se supără. Hârdaiele cu fiertură nu puteau să îndure la nesfârșit jignirea de a fi svărlite la canal.

Muncitorii stăruiă în hotărîrea lor. Chipurile se scofâlceau, trupurile se clătinau, alcoolizate parcă, ochii sticleau. Oamenii se lungiră pe lespezi, cu gurile înclăștate, cu brațele chircite, cu uitătura pironită undeva, în tavan.

Tovarășul Mitică se ținea bine fiindcă își dădea seama că, aci și acum, trebuia să arate eroismul său de muncitor conștient. În întâia zi n'avusese nimic. „Ei, nu mi s'a mai întâmplat mie să trag chiulul stomacului?” spusese el. A doua zi simți ghiorăituri în burtă. „Ei! pe dracu, burta și-a tocmit lăutari!” gândi înveselit.

Dar, noaptea, visă că trăgea dintr'un hartan gustos, fript pe-o varză aromitoare. Trăgea de el și buzele îi erau unsuroase, iar în jurul gurii se prelingeau două dăre grase. „Ca la copii”, gândi și se șterse cu grabă. Dimineața, avu pe cerul gurii un gust plăcut de parcă măncase intradevăr. „De-o merge tot așa, e bine”, își zise el. „Ce mi-e de mănânc intradevăr, ce mi-e dacă mănânc în somn? Unde pui că nici bani nu mă costă!” Dar simți amețeli. Avu ieșiri afară. Capul îi vâjăia. Căută să vorbească, să-și păstreze buna dispoziție, să arate celorlalți că e tare.

Noaptea iarăși visă. Și visă tot ospăț. Acum încinsese un chef la toartă și mânca niște cârnați prăjiți. Pe urmă se pomeni că are dinainte un castron cu ciorbă din care se înălțau mirodenii ispititoare. Ciorba era fierbinte, dar el mânca de parcă i se băteau zece calici la gură. Nevastă-sa era lângă el, însă nu o vedea. Luă deodată castronul și îl duse la gură. „Mitică, ce

faci?" strigă femeia, înmărmurită. „Nu e nimic, nevastă, nu știi că am fost trei zile în greva foamei?”

Nevasta se înduioșă și începu să plângă. Nu-l mai certa ca altădată. Mitică mânca. Mânca acum sarmale, și iată că deodată vede un castron cu pilaf care crește, se înalță, acoperă castronul și dă pe dinafară. Și Mitică se uită, îi lasă gura apă și ar vrea să mănânce dar n'are furculiță. Unde e furculița? „Asta-i pilaf turcesc“, gândește el căutând împrejur.

Și vede cum, în vârful pilafului, stă un turc mititel, cu turban și cu barbă, dar cu mâini de copil. Turcul are în mână furculița pe care o căuta Mitică, și mănâncă din pilaful ce se micșorează treptat. „Turcule, tu mi-ai luat furculița?” Dihania râde și dă din barbă, iar Mitică își iese din sărite și simte din nou o poftă nebună să mănânce. Strigă, bate din picioare, din mâini, se încruntă, plânge ca un copil, și turcul își arată dinții și mănâncă întruna, pe îndelete, din pilaful care se micșorează. Mitică se învârtește neputincios, apoi îi spune o vorbă urită și întinde spre el, îndată, mâini rugătoare.

Pilaful dispare. Mitică se pomenește numai cu turculețul. „Dece ai mâncat singur?” îl întreabă, apucându-l de piept. Dar arătarea glăsuiește supărată: „Păi, ești în greva foamei!”

Mitică tresare. Fusese cât pe-aci să trădeze cauza tuturor. Să mănânce, pe când tovarășii ceilalți...

Privește în jurul său, bucuros, dându-și seama că a visat.

A patra zi de grevă.

A cincea.

Mitică simte dureri cumplite în pânțele. Tâmpilele îi svâcnesc să plesnească. Apoi nu-l mai doare nimic.

A mai avut un vis: alerga după un câine care fugea cu un ciolan. Apoi nu mai visă. Și nu mai simți nevoie de nimic. Nu mai cugetă la nimic.

Ba da. Însă ideile îi erau învălmășite, pe urmă se pierdeau — și el rămânea cu ochii mari, pironiți în tavan.

A șaptea zi, a opta.

Puteau acum să treacă.

Se înfipse mai târziu un gând în mintea sa și nu-l mai părăsi: că era muncitor conștient, că era'n greva foamei.

Și gândul acesta îl făcea fericit.

Duca îi informa pe reporterii politici că, la Paris, primul-ministru trântea în fiecare zi uşile, supărat de ingratitudea aliaţilor, iar gazetele care se aveau bine cu liberalii înfloreau informaţiile. Reieşea, din cele ce scriau ele, că el îi pune în încurcătură pe Clemenceau şi Wilson care uitaseră jertfele surorii mai mici a Franţei. Aceştia se prefăceau a nu şti că România fusese aliata lor în război, iar când şi-au adus aminte îi reproşară lui Brătianu jocul dublu din anii neutralităţii, înfrângerea şi pacea separată.

Atitudinea şefului delegaţiei româneşti era aprobată de unii, criticată de alţii. „Îşi inchipue — spuneau aceştia din urmă — că poate să facă şi la Paris pe Vizirul cum face la Bucureşti. Asta nu e intransigenţă naţională, e îngâmfare. Crede că poate să stea de vorbă cu Clemenceau cum vorbeşte cu Porcu... Şi-a găsit omul! Aia, e tigrul, nu animal cu osânză şi râţ. S'o lase mai domol“.

Se ştia că între Wilson şi primul-ministru al Franţei sunt certuri pe chestiunea păzirii. Fiecare voia o pace care să-i aducă foloase cât mai multe, dar şi unul şi altul, şi englezii, erau de părere că statele mici le strică socotelile. Belgia, România, Serbia, nu mai

erau „popoarele martire“, ci, aşa cum spusese cândva Sir Edward Grey, „bătători la picioarele ţărilor mari“.

Atunci regina luă asupra-şi misiunea de-a se duce ea la Paris şi pe urmă în Statele-Unite, ca ambasadore a României. Un bătrân, oricât de uricios, cum era Clemenceau, şi altul care umbla cu biblia în mână, ca Wilson — gândea ea — nu vor putea să reziste farmecului unei femei frumoase. Le va dărui surâsuri şi va juca, la nevoie, în faţa lor, marea scenă a lacrimilor care-i reuşea totdeauna.

Se aştepta să i se facă în Franţa o primire triumfală, căci îi avea acolo pe Berthelot, pe Albert Thomas şi pe Robert de Flers care, la Iaşi, îi dăruiseră complimente şi madrigaluri. Preţ deosebit pune a şi pe calitatea ei de scriitoare. Unei regine care mai este şi femeie încântătoare şi poetă, nu i se poate refuza nimic.

Maria voia, pe de altă parte, să-şi vadă rudele din Anglia care desigur vor organiza în cinstea ei serbări. Voia să se sfătuiască totodată cu ele şi'n privinţa lui Carol care nu se despărţea de femeia lui. El refuza să întreprindă călătoria în jurul lumii pe care acum ar fi putut s'o facă.

La Paris i se făcu intradevăr reginei primirea pe care o dorea, căci Robert de Flers îi deschise uşile saloanelor şi ale teatrelor. Scrise el însuşi despre suverana-artistă şi interveni la gazete să-i consacre articole. I se publicară fotografiile. Berthelot îi sărută mâna în loja dela Comedia-Franceză iar ea îi sărută obrazii, ceace prilejui, din partea spectatorilor, o manifestaţie călduroasă.

Dar Clemenceau o primi cu întârziere, în prezenţa secretarului său, Mandel, un individ urât, înalt, cu nas de papagal, şi se arătă grăbit.

— Cu ce vă pot fi de folos, Doamnă? o întrebă Tigru!.

Zadarnic își pusese ea o toaletă care i se confecționase repede, pentru împrejurarea aceasta, de către cea mai bună casă de mode din Paris, și zadarnic își pregătise cel mai fermecător surâs. De multă vreme bătrânul nu mai era sensibil la ispitele feminine. Secretarul lui cu nas lung și cu ochi de știucă nu fusese desigur niciodată.

Regina își pierdu cu totul cumpătul când Tigru bombăni :

— Mi s'a comunicat că ați dat interviewuri presei, declarând că, în timpul războiului, numai dumneavoastră și Berthelot nu v'ați îndoit de victorie.

— Adevărat, zâmbi cu modestie regina. Eu și generalul am crezut în...

Cursa îi fusese întinsă. Clemenceau izbucni :

— Dar regele ? Dar domnul Brătianu ? Dar generalii dumneavoastră ? Prin urmare, ei au avut alte sentimente, alte convingeri.

— Imi permiteți, domnule Președinte ! încercă ea înroșindu-se, dându-și seama că a făcut o gafă.

— Mă iertați, Doamnă ! Părerea dumneavoastră era și a mea și am comunicat-o domnului Brătianu.

Regina își puse în baterie zâmbetele și dădu drumul câtorva lacrimi. Ingăimă un număr de cuvinte : „Eu, regina țării... revendicările... cauza aliaților...latinitatea...” — dar Clemenceau puflă pe nări în vremea aceasta, dădu secretarului de lângă el câteva hârtii și, când ea tăcu, el se ridică pe picioarele-i scurte :

— V'am ascultat, însă chestiunile despre care ați vorbit sunt de resortul Conferinței. Domnul Brătianu le-a adus în discuție și le va mai aduce, deși de fiecare dată face greșea! a de a declara că se retrage. Nu întimidează pe nimeni.

Secretarul se aplecă și-i șopti ceva la urechea pe care Clemenceau și-o acoperise cu mâna făcută pâlnie.

— A, da ! rosti el iritat. Mai e aici un domn general... Cum îl chiamă ? se adresă răstit secretarului care iarăși își încovoia trupul și-i șopti un cuvânt. — Iliescu ! Pare-se că a fost secretar general și că a făcut greșeli mari la începutul războiului. Domnul acesta dă și domnia-sa interviewuri gazetelor și ne critică. Are vreo calitate ? Cred că, dacă nu se astâmpără, vom fi nevoiți să luăm anumite măsuri, mai cu seamă că duce și o viață neregulată.

Președintele Wilson o primi mai târziu și îi oferii un dejun. El era înalt, slab și palid și purta o haină lungă, neagră, încheiată aproape de gât. Avea cravata neagră. Figură și ținută de pastor. Dejunul a fost sobru.

Wilson avea noțiuni foarte vagi despre ea și despre România. Se interesă dacă în țara îndepărtată a reginei sunt mulți vegetarieni și făcu elogiul regimului alcătuit din legume. Se interesă dacă regina cunoaște biblia, iar ea minți pentru a doua oară : nu era numai vegetariană — îi spuse — dar și cititoare a cărții sfinte.

Pe urmă, președintele tăcu și o ascultă îndelung, cuviincios, cu bărbia în mâini. Ea îi vorbi, felicitându-se în gând pentru ideea de-a se fi îmbrăcat într'o rochie neagră și de a-și fi pus o cruciuliță de aur pe piept. Observă că ochii președintelui se opreau mereu asupra cruciuliții. Mai observă că el scosese din buzunarul hainei o carte mică pe care o mângâia din când în când cu mâna.

Regina îi vorbi despre tifosul exantematic, despre cât a făcut ea ca soră de caritate pentru bolnavi, despre vitejia soldaților și despre Transilvania.

Wilson o întrerupse în două rânduri, întrebând-o întâi dacă regele e vegetarian, iar a doua oară — ce este Transilvania ? Pe urmă își sprijini din nou bărbia în palme și-o ascultă. Ea îi vorbi despre suferințele

dinastiei și idealul național și despre ajutorul pe care președintele Americii putea să-l dea României la Conferința Păcii.

— Da, desigur, glăsui el blajin. E și România reprezentată acolo ?

— Da, prin domnul Brătianu, primul-ministru.

— A, da. Nu știam că domnia-sa este din partea României. A avut, pare-mi-se, discuții cu domnul Clemenceau. Vă rog, Doamnă, să primiți din partea mea această amintire cu două rânduri pe care le voi scrie pe urmă în cabinetul meu.

Depărtă puțin cartea de rugăciuni. O întrebă apoi :

— La dumneavoastră este democrație ?

— Da, desigur, răspuse ea.

— Aveți și evrei ?

— Da.

Înțelesese într'un anumit fel întrebarea, căci se grăbi să adauge :

— Au cutezanța să vrea drepturi egale. Noi însă și guvernul ne împotrivim.

Era prea târziu să mai dea înapoi când văzu că figura lui Wilson se posomorăște ; când el își desprinse șervetul dela gură ; când luă cartea de rugăciuni și o băgă la loc în buzunar.

Vitrinele prăvăliilor de pe calea Victoriei arătau în iarna aceea, trecătorilor, parfumuri franțuzești în flacoane de toate felurile și de toate mărimile, cu denumirile cele mai suave. În primăvară li se adăugară săpunuri colorate și cutii cu pudră ambalate artistic.

— Bine că au grijă aliații de noi, spunea lumea când le vedea. Să ne mai trimită și niște baletiste, ca să poată spune că ne dau ajutorul cum trebuie.

Nu se știa prin ce mijloace ajungea marfa aceasta la negustorii care nu intraseră încă în legături normale de afaceri cu firmele din Franța. Veneau prin contrabandă, însă erau oameni care o trimiteau de acolo și oameni care o primeau și o puneau în vânzare aci. Așa cum s'a aflat apoi, asociația îl avea în fruntea ei, la Paris, pe generalul Iliescu, iar Iliescu recurgea la serviciile curierilor diplomatici ale căror valize erau, se înțelege, scutite de control și de taxe vamale.

Deoarece gazetele îi aminteau mereu de Turtucaia, generalul se hotărise, desgustat, să părăsească țara. Brătianu fusese de acord pentru a lua adversarilor o armă care, prin rigoșeu, îl atingea pe el. Dar fostul secretar general al Ministerului de Război avea dreptul, nu numai la un pașaport și la subsidii care să-i dea puțința de-a trăi pe picior larg la Paris. I se

dădea și misiunea să facă propagandă, în cercurile pe care le va crea, în favoarea drepturilor României. Se înțelege, într'o formă discretă.

Iliescu plecă, luând cu el o metresă și câțiva samsari, oamenii lui din timpul cât ocupase postul la minister, iscusiți în materie de contrabandă și furnituri. Ei avură ideea, la Paris, să înzestreze Bucureștii cu parfumuri, pudre, și săpunuri de care femeile subțiri duceau lipsă cumplită. Tot ei îi creară lui Iliescu legături recrutate nu numai din lumea afaceriștilor dar și din a localurilor de noapte unde ambasadorul semi-oficial al revendicărilor naționale susținu cu ardoare cauza României.

În separeurile restaurantelor și în cabaretele cu femei despuiate nu uita că e dator să-l ajute pe Brătianu pentru a smulge aliaților cât mai multe concesii. Nefiind diplomat și nevoind să umble cu subtilități politice, el spunea lucrurilor pe nume: că dacă nu ar fi fost România, aliații nu câștigau războiul; dacă Sarraill pornea ofensiva atunci când România a intrat în război, e, generalul Iliescu, ar fi ajuns în câteva săptămâni la Berlin; Berthelot n'a fost un general priceput, cum cred francezii, căci în cazul acesta ar fi trebuit să-l asculte pe el, Iliescu, nu pe Prezan; nici Foch, nici Joffre, nu sunt cine știe ce comandanți; nici Clemenceau nu e un mare om de stat; e mai mare Ionel Brătianu și chiar și Take Ionescu. N'ați auzit de ei?

Prin samsarii săi, intră în relații cu redactorii unor gazete de scandal, le plăti mese cu șampanie multă, le dădu și bani de buzunar, iar aceștia publicară declarațiile marelui strateg român, prieten intim al șefului delegației românești la Conferința Păcii. Revenirea asupra lor, ele fiind pe placul amatorilor de cancanuri și al adversarilor guvernului francez.

Din momentul acela Iliescu fu luat la ochi și urmărit în toate acțiunile săvârșite de el, ziua, și mai cu seamă noaptea. Ajungându-i la cunoștință că începe să fie socotit indezirabil, se umflă în pene, socotind că astfel până și dușmanii pe care îi avea în țară vor recunoaște într'insul un patriot care își servește patria făcând sânge rău aliaților nerecunoscători și, cu deosebire, lui Clemenceau.

Intr'o zi veni la Iliescu, la hotel, un domn care se recomandă inspector de poliție.

— Vi se face notificarea, din partea Prefecturii, să încetați imediat orice acțiune politică sub sancțiunea de a fi expulzat.

Deși în pijama, generalul luă o atitudine demnă și-i spuse inspectorului de poliție, având grijă să deschidă ușa apartamentului ca să poată fi auzit pe coridor:

— Nu, domnul meu, nu mă intimidati. Comunică-i domnului prefect, domnului ministru, și dumneelor pot să comunice domnului prim-ministru, că eu sunt general român și apăr împreună cu domnul Brătianu interesele țării. Am să imbrac uniforma de ofițer, am să pun cravata de comandor al Legiunii de Onoare, și voi vedea atunci dacă va avea cineva curaj să mă atingă.

A doua zi, Iliescu primi o altă vizită: un domn lung, deșirat, urît, cu nas de papagal. „Încă un inspector“, gândi el având grijă să deschidă iarăși ușa apartamentului și propunându-și ca, de data aceasta, frecușul pe care i-l va trage să fie auzit până jos la portar. Când domnul, care avea la subțioară o servietă, își spuse numele, Iliescu își simți curajul retezat. După ce se grăbi să închidă ușa, oferi politicos un scaun și-și strânse halatul în jurul burții.

Domnul spusese:

— Mandel, secretarul domnului prim-ministru.

Când Iliescu luă o atitudine marțială și deschise gura, lungul și uritul musafir îi făcu semn cu mâna să nu înceapă. Incepu el cu un glas precipitat, autoritar, frunzărind un dosar pe care îl scosese din servietă:

— Sunt aci articolele inspirate de dumneavoastră și deasemenea rapoartele inspectorilor noștri cu privire la unele aprecieri pe care le-ați făcut. Aceste fotografii vă arată pe dumneavoastră, pe doamnele și pe domnii din jurul dumneavoastră. Se pot identifica și localurile de noapte în care vă găseați. Doamnele artiste au confirmat notele inspectorilor de poliție și au fost lăsate să-și exercite mai departe profesiunea. Domnii de naționalitate franceză, ale căror declarații se găsesc în dosarul acesta, sunt și ei liberi cu toate că au un cazier încărcat. Domnii români, consilieri și prieteni ai dumneavoastră, cum au declarat ei, se găsesc în prezent la Prefectură, urmând să fie expulzați deoarece făceau contrabandă cu articole de lux. Au avut ineleganța să amestece numele dumneavoastră. Aceasta este declarația lor. Cunoașteți numerele acestea? Sunt ale chitanțelor din care rezultă că la băncile din Paris aveți un depozit de treizeci de milioane franci. Probabil că o parte din aceștia aparțin altor persoane pe care le acoperiți dumneavoastră, căci ar fi de neînchipuit ca un general să fie el singur, posesorul unei sume atât de mari. Dacă tăgăduiți depozitul, îl confiscăm. Am terminat! spuse în concluzie Mandel, băgând dosarul în servietă. Vi se dau cinci zile pentru a vă pune lucrurile în ordine și a pleca. În caz contrariu, materialul pe care vi l-am comunicat, va fi trimis gazetelor.

Lui Iliescu i-au fost deajuns numai patruzeci și opt de ore pentru a părăsi teritoriul Franței.

Vestoane albastre și kaki ocupaseră la Athénee-Palace locul uniformelor verzi ale ofițerilor lui Mackensen. Statul-major al Antantei, alcătuit din ofițeri franco-englezi, controla operațiile din Rusia și se străduia totodată să recruteze trupe românești pentru a le trimite în ajutorul bandelor lui Denichin.

Treaba mergea greu chiar cu soldații marocani care fuseseră aduși în număr mare pentruca, prin Galați, să treacă la Odesa. Dar marocanii nu voiau să pornească spre abatorul care îi aștepta, preferând să rămână la București și la Constanța, să se îmbete crunt, unii dintre ei să jefuiască și toți laolaltă să-și amenințe ofițerii și să ceară a fi trimiși în Franța.

Provocatori și spioni, lucrând pe cont propriu, ofițerii englezi și francezi se suspectau și se detestau între ei, ajungând la conflicte în văzul consumatorilor de prin restaurante.

Spre sfârșitul iernii ei nu mai ieșiră dela hotel, dar intrau acolo, toată ziua, oameni politici și ofițeri români. Se răspândi șvonul că, potrivit directivei pe care le-a primit, statul-major aliat dela București ofereva guvenului român, din partea americanilor, organizarea căilor ferate, iar din partea englezilor un nu-

măr de vapoare. Condițiile: să concesionăm americanilor căile ferate pe 25 de ani, să punem la conducerea marinei un amiral britanic și, în al doilea rând, să sdrobim cu armata noastră regimul comunist din Ungaria.

— Mergem la Budapesta! răspândi vesel d-rul Anghelescu vestea pe care i-o împărtășise primul-ministru. Mergem să spargem cuibul bolșevic de acolo, să luăm locomotive și să demontăm fabrica de arme a ungarilor. Aliații ne-au dat voie să aducem totul la noi. Cehii nu prea vor să se asocieze. Iugoslavii sunt îmbufnați căci ni s'a făgăduit de către Clemenceau, Banatul. Nu e nimic. Ei vom bate pe comuniști fiindcă ei n'au apucat să se întărească, iar comanda operației o va avea Franchet d'Esperay care vine și el cu trupe.

Regele chemă la masă pe șefii opoziției, rugându-i să dea concurs guvernului în acțiunea pe care o pornea.

— Vom putea pe urmă să stăm altfel de vorbă cu Aliații, glăsui el. În ziua de 10 Mai tricolorul românesc va fâlfâi la Budapesta și vom face parada acolo. Nu vă fie teamă. Intrăm fără dificultăți.

Dificultăți au fost și sânge s'a vărsat îndestul. Mobilizarea s'a desfașurat greu, cu deosebire în Ardeal unde unitățile nu au voit să meargă. Regimentele din regat s'au alcătuit anevoie, cu efective sub așteptări. Muncitorii organizară întruniri și demonstrații, ridicându-se împotriva războiului pornit, la ordinele imperialiștilor, împotriva unui popor care-și alungase stăpânii. Ce căutăm acolo? Dușman milenar? Popoarele nu s'au dușmănit între ele. Nu s'au înțeles între ei exploatații lor.

În toiul operațiilor, muncitorii dela Calea Ferată au făcut grevă și, pentru întâia oară, li se alăturară

funcționarii din instituție. Gara de Nord și celelalte gări erau pustii în zilele cu arșiță dela jumătatea lui Iunie. Cu multă trudă, cu mecanici lângă care ofițerii slăteau cu revolverele încărcate, au putut să fie urnite trei trenuri militare. Câteva nopți orașul a stat în întuneric fiindcă încrucișară brațele și muncitorii dela uzină. Alte greve se deslănțuiră în țară.

Trupele comuniste s'au bătut cu înverșunare. I-au bătut pe francezi, pe cehi și pe români de-a-lungul Tisei, i-au contraatacat și i-au respins, pricinuindu-le pierderi enorme, la Miskolcz, la Tokay și la Solnok. Luptau alături de muncitori și femeile lor, apărându-și dreptul la o viață mai bună¹⁾.

Ferdinand se lăsase înșelat și, la rândul lui, înșelase pe alții când își făcuse planul să mute la Budapesta parada de 10 Mai din București. În capitala care încetase de-a fi a muncitorilor și era din nou a grofilor sătui, biruitoarii lipsiți de glorie nu putură să intre decât în August.

¹⁾ Grofii sunt cu totul pentru noi. Bolșevicii... reprezintă ultima sforțare disperată a unui popor. Se luptă bine. Se poartă și cavalereste. S'au îngropat cu cinste cei doi ofițeri români care căzuseră în liniile lor și ni s'a retrimis tot ce se găsisse la dânsii... Ofițerii comuniști își aveau și nevestele pe front. (N. Iorga: *Memorii*).

Poporul din Ardeal știuse de ce, încă de pe când regatul era neutru, nu-l încălzeau vorbele mari și late ale domnilor dintr'o parte a munților și din cealaltă. Domnii pe care îi avea el, avocați, directori de bancă, și popi și protopopi, șurubari la vorbă, grijulii și meșteri în a se procopsi, într'un fel se aveau cu grofii la Pesta și într'altul cu boierii din București. Arătau cu un obraz supunere față de orânduirea cezaro-crăiască și li se inflăcăra, pentru alipirea cu patria-mumă, obrazul celălalt. Bani pentru propagandă românească luau dela Brătianu dar îi împărțeau între ei, iar când nu se înțelegeau care să ia mai mult — se mânjeau cu noroi.

Era la Blaj o grupă, la Sibiu, la Cluj și la Arad erau altele. Fiecare cu „foaia“ ei și cu banca ei „de păstrare“. Maniu dela Blaj era frate cu Vaida din Sibiu, dar nu se aveau bine cu Cicio-Pop dela Cluj și tustrei erau în ceartă cu Goldiș din Arad. Intre ei, cu rol de împăcaciune și cu intrigi multe umblau Popovici, Aurel Vlad, Tăslăuanu și alții. Goga trecuse de mult cu regătenii, dar din București îi învrăjbea și îi încăleca.

Dacă unii se aveau mai bine cu Brătianu și Filipescu, alții în parlamentul din Pesta își făceau treaba cu Tisza care, din când în când îi puneă să rostească un discurs de credință față de împărat.

Bine trăia Goga în capitala regatului, prin saloanele domnilor și cucoanelor și prin restaurante, n'o duceau rău nici alții care trecuseră munții ca martiri, dar nici la Budapesta nu era rău, nici în castelele magnaților, nici în locantele din Cluj. Vinul de Tokay era peste tot bun și viorile lăutarilor cântau pretutindeni frumos.

Incoa, după război, s'a aflat că, în vreme ce patria română pentru care ei vărsau lacrimi la adunările poporenilor, zăcea îngenuchiată între hotarele strâmte ale Moldovei, Cicio-Pop, Goldiș, Vaida și Miron Cristea scriau într'un almanah cuvinte de ocară pentru regat și de supunere față de Pesta și de Viena. Când însă veni pacea și întregirea, se înfățișară la București cu tricolorul peste pântec și piept pretinzând că au fost mucenici și eroi.

Poporul din Ardeal îi știa. Îi cunoscă în curând și regatul. Nu se deosebeau întru cele rele de cărmuitorii de mai înainte de dincoace de munți. Pentru aceasta se și înțelesesă. Pentru aceasta se și luară la harță, vrând care mai de care să stea în loc de frunte.

Vrajbă între dânșii nu era însă niciodată când le ajungeau la ureche cerințelor poporului. Acesta trebuia să ducă mai departe greul, să trudească, să rabde și să tacă.

„D'apoi deaceea se făcu România-Mare — spuseră cu mahnire și ciudă țărani și muncitorii de peste munți — pentru ca domnii noștri să schimbe traiul de huzur dela Pesta cu ospetele dela București?“

Moșilor li se urcară taxele la pădure și nu se mai trimise hrană prin locurile lor, astfel că flămânzira. În valea Mureșului, unde erau fabrici de cherestea, câteva mii de lucrători au fost lăsați pe drumuri. La

minele de aur, oamenilor li se dădea, ca și sub vechea stăpânire, sare amară când ieșeau din adâncul pământului și li se trecea prin sită ce scoteau din pântec pentru ca nu cumva să fi înghițit o fărâmbă din metalul spurcat. Acolo au fost la fel lăsați fără hrană sute de muncitori pentrucă, spuneau proprietarii, Statul nu dă prețul cerut de ei. La Huniedoara și în alte locuri salariile nu erau, cu lunile, plătite.

Dreptate e aceasta ?

„Stai că dreptatea ne-o facem noi“, au spus oamenii când răbdarea le-a trecut peste cap. Atunci minerii dela Ocna-Șugătag au spart depozitele de arme și-au pus mâna pe puști — iar cu ei s'a unit garnizoana formată din gărzi de ardeleni. Tot astfel făcură și la Dej, muncitorii; „Să poftească acum domnii noștri și domnii de dincolo care au venit ca lăcustele să se îmbuibe din munca și sărăcia noastră!“ au strigat ei. „Să poftească Flueraș și Jumanca, dacă le dă mâna, căci se băgară în Consiliul Dirigent și stau la masă cu Maniu și Vaida, iar la București poartă guler scorbit și fac frumos lui Vodă. Zic ei: noi suntem socialiști — însă cine îi vede printre noi și care dintre muncitorii dela București i-a văzut?“

Erau unii cu Brătianu, alții cu Averescu. Erău și cu unul și cu altul. Păguboșii se încurcaseră cu Marghiloman și cu Iorga. Toți laolaltă îl îmbrobodiseră pe învățătorul Mihalache care făcuse, cu perceptorii și chiaburii satelor, un partid denumit țărănesc. În partidul acesta veniră conservatori și takiști cu moșii întinse și cu fabrici, ca Brătășanu și Mironescu. Dacă mulții averescani își lăsară, în semn de omagiu pentru general, ciocuri, partizanii lui Mihalache purtau ȋtari iar maniștii — redingote negre și gulere înalte.

Sub steagul „naționalismului“ și al „democrației“ se chiverniseau pe întrecute. În presă și în parlament se striga: Corupție! Fraude! — invinuirile erau aruncate în dreapta și în stânga, dar coarda nu se întindea niciodată prea mult.

Se înființau societăți și bănci, era sporit capitalul vechilor întreprinderi. Sub formă de cadouri care, la nevoie, erau smulse prin șantaj, pachete de acțiuni îngroșau buzunarele și umflau servietele. Cicio-Pop se certase cu ardelenii săi care spuneau: „Baciul este un cățel fără dinți care se gudură pe lângă liberali. Când aceștia au mărit capitalul Băncii Generale, i-au dat plocon două sute de acțiuni“. Dar Baciul își strâmba capul de mops și lătra: „Din ce a câștigat Bontescu șaizeci de milioane?“

Ajunse ministru în cabinetul lui Averescu, Tăslăuanu căruia i se spuse în curând Tăslăuanu-Codru fiindcă se purta ca un tâlhar în codru. Era la Industrie, și arseră atunci, cum arseseră și la Iași mai demult, depozite care mai înainte fuseseră golite. Când fu adus în Parlament proiectul pentru constituirea Reșiței, ceru să i se dea acțiuni pe care le vându, câștigând vreo opt milioane de lei. Spusese fără perdea: „Altminteri nu trec legea“.

În toate administrațiile publice mișunau samsari care negociau tot felul de afaceri cu miniștrii, secretarii-generalii și directorii, fără ca aceștia să zăvorască ușile. Ca în timpul neutralității, dar pe-o scară mai mare.

O fantastică operație a fost aceea a înlocuirii bancnotelor germane și pe urmă a schimbării coroanelor. Coroanele erau introduse din Ungaria, pe la Oradea — treabă în care au fost amestecați Lapedatu și Vlad. Erău adunate și din Ardeal. Aveau cursul între două-

zeci și cinci și treizeci de bani. Gazetele bine plătite de cei în cauză, coborîră puterea de circulație a hârtiilor care erau strânse în coșuri și în saci. Când ajunseră la zece și cincisprezece bani bucata, guvernul stabili cursul lor la cincizeci de centime.

Cine n'a vrut nu s'a îmbogățit, însă pentru aceasta trebuia să aibă legături. Take Ionescu avea un șef de cabinet care, pentru patron și pentru partizanii acestuia, prezentă la schimb coroane în valoare de peste cincizeci de milioane. Pentru că nu era nătărău, tânărul Radu Xenopol a făcut operații și pe cont propriu, câștigând cincisprezece milioane.

Deoarece le mergea atât de bine unora, o ducea ca vai de lume Statul a cărui visterie era sleită, astfel că Ministerul Finanțelor se împrumuta cu dobândă mare, pe la bănci. Desorganizarea în serviciile publice se întinsese în așa măsură încât unui tren îi trebuiau, dela Buzău la București, patrusprezece ore. Scrisorile nu se expediau câte o săptămână. Capitala se înfățișa cu vitrinele încărcate, cu localurile de noapte luminate, dar era ca o femeie fardată, cu jeg pe dedesubt.

Gropile străzilor nu fuseseră astupate, gunoaiete zăceau neridicate, fiindcă Primăria nu avea unește și nu avea brațe indeajuns. Tramvaiele circulau cu geamurile sparte, câte un vagon la o oră. Slujbașii mărunți lucrau în birouri neîncălzite iar prin mâinile lor treceau, spre a fi rezolvate, hârtii care miroseau de departe a escrocherie și a căpățuire. Lefurile lor rămăseseră mici și li se plăteau cu întârziere. Mici rămăseseră și salariile muncitorilor care tot cu întârziere le căpătau. „Nu vă place? Plecați!” li se spunea funcționarilor și tot astfel li se arunca în obraz muncitorilor. „Toată lumea trebuie să facă sacrificii!” răcnea îndestulatul și încruntatul din minister, din fabrică, dela Arsenal, dela Calea Ferată, dela Poștă

și dela Primărie, unul cu burta strânsă în redingotă, altul în uniformă, căci multe întreprinderi continuau să aibă comandanți militari.

Din nou se lungiră cozile în dreptul brutărilor. Lăsați de capul lor, brutarii scoteau trei cuptoare cu franzele și un cuptor cu pâine. Bună franzele albă, însă costa de patru ori mai mult decât pâinea cu rumeguș pe care și așa putea să și-o îngăduie anevoie casa cu multe guri.

La fel era peste tot traiul lumii sărace. La Galați, muncitorii din port, dela Arsenalul Marinei, dela șantierul lui Fernic, dela fabricile de cuie, dela mori și dela cherestea, erau în șomaj unii, iar alții câștigau douăzeci de lei pe zi, în vreme ce o pâine costa doisprezece și cincisprezece lei. Pentru pâine, pentru zahăr și pentru pace se bătuseră și au fost împușcați în nouă sute șaisprezece, cu două luni înainte de-a începe războiul. Pâinea o plăteau acum cu aproape trei sferturi din salariul pe-o zi. Iarăși nu știau copiii lor cum este gustul zahărului, dar movile de zahăr zăceau pe chei, în lăzi sfărâmate și în saci desfundați. Santinele cu baioneta la armă nu lăsau pe nimeni să se apropie. Ploile au topit cea mai mare parte din zahărul care se schimbase în bălți, iar bălțile își scurgeau pâraiele de sirop murdar, printre scânduri și bolovani, în Dunăre.

Izbucniră alte și alte greve. Pentru întâia oară, în București, au aruncat măturile, droagele de gunoi și și-au încrucișat brațele, măturătorii. Burghezia a râs, la început, părându-i-se foarte cu haz lupta zdrențăroșilor Primăriei. Pe urmă, când, câteva zile, nu i-au mai fost ridicate lăzile cu murdărie dela porți și din ganguri, s'a indignat socotind greva o necuviință. Gazetele i-au tălmăcit nu numai supărarea, dar și îngrijorarea: unde ajungem dacă se încolonează și

gunoierii și se duc la clubul muncitorilor, iar acolo agitatorii le țin discursuri și le redactează memorii? Ar mai trebui să facă grevă și servitoarele. Acestea n'au făcut grevă, însă multe doamne s'au învinețit de neliniște și furie când toantele răspunseră:

— Nu da în mine, cucoană, și nu mă ocări, că, să știi, mă duc la sindicat!

Greva dela Poștă a cuprins toate serviciile, astfel că, trei zile, nici măcar telegramele oficiale n'au putut să pornească.

Valul se întinse. Patruzeci și opt de ore nu apărură gazetele din pricina grevei tipografilor. La S. T. B., direcția izbuti să facă, prin corupție și prin intimidare, o spărtură în rândurile vatmanilor, însă, când vagoanele ieșiră pe linie, greviștii le luară manivelele.

Șaisprezece zile au stat cu brațele încrucișate cefești și cam tot atâta femeile dela Regie.

Patronii tăbăcari și tâmplari au luat-o înaintea muncitorilor care le prezentaseră memorii, și au făcut locaui. Ministerul Industriei îi încredințase că lucrătorii vor primi ordine de mobilizare pe loc, dar nu și-a respectat cuvântul fiindcă n'a putut, astfel că patronii veniră, ei, cu pălăria în mână, la sediul sindicatelor să trateze, să se mai tocmească, să iscălească.

Lupta a îmbrăcat forme deosebite la Atelierul de Confecții și la Arsenalul Armatei.

Colonelul dela Confecții inconjură atelierul cu o gardă militară, puse cancelaria să scrie repede ordine de mobilizare pentru tot personalul, le împărți greviștilor și pe urmă răcni la ei:

— Hunilor! Țătarilor! Grevă, hai? Dar ce aveți în mână? Ce aveți în buzunare? Ordine! Sunteți mobilizați! Militarii nu fac politică!

Spusese la cancelarie să se facă ordine de mobilizare tuturor lucrătorilor. Lucrau acolo și bătrâni în

vârșă de șaizeci de ani și băiețandri de cincisprezece ani, și femei. Ii mobilizase pe toți.

Muncitorii îl ascultau și-i înveselea mânia colonelului. Il aplaudau din când în când, în bătaie de joc. O față fluturase hârtia, spunând altor femei :

— Să ne dea domnul colonel pantaloni și chipiuri. Să ne dea și galoane.

Din rândurile lucrătorilor ieși unul înfipt :

— Domnule colonel, noi ăștia mai tineri am făcut războiul și am fost și pe front. Acum nu ne mai prindeți. Acum ne cerem dreptul. Muncim. Să ne plătești. Salariul ni se dă ca vai de lume, cu țârâita dar brutarul nu ne dă pâinea pe datorie. Salariul nu ne ajunge, căci s'au scumpit toate. Mărește-ne salariul. Clasa muncitoare s'a trezit, s'a unit, și vrea să-și spună și ea cuvântul în treburile țării.

Colonelul l-a lăsat să vorbească, fiindcă muncitorul îi aruncase priviri întunecate. Dar, la auzul vorbelor din urmă ale acestuia, nu se mai stăpâni. Era și furios, dar și bucuros că poate să arunce, în fața lui și în fața celorlalți, cuvinte care îi vor pune la locul lor.

— Haha — râse și urmă cu ton în care era batjocură și miță pentru rătăcirea necugetaților — vreți să vă amestecați în treburile țării... Vreți să conduceți Statul, nu e așa ? Măi oameni, vă sfătuesc de bine. Să vă iasă din cap prostiile astea. Statul, hai, să-l conduceți voi ? Păi, e de nasul vostru așa ceva ? Păi, vă pricepeți ? Eu, câtă-mai colonelul, abia pot să conduc atelierul ăsta — și voi, gata, la cărma țării... Ei nu, că e frumos ! Ei nu, că aveți haz !

Râdea, însă râdeau și muncitorii care strigară :

— Bravo, domnule colonel, zi că-i zici bine !

— Păi, nu este așa ?

— Așa este în chestia cu atelierul. Dar e vorba, ce facem ? Uite, noi îți dăm îndărăt ordinele. Tovarășii,

puneți aici pe masă, la domnul colonel, hârtiile. Pe noi nu ne sperii. Mâna pe lucru nu o mai punem până nu ne aprobi memoriul, și nici atelierul nu-l părăsim, așa că poți să trimiți garda la culcare sau la plimbare.

Era bună și asta. Atât de bună încât colonelului îi pieri graiul. Grevă pe loc. Grevă lângă mașini. Dar hotărîrea aceasta a lucrătorilor nu însemna ocuparea atelierului ? Altă drăcie. Dacă se apucă să încremenească la locul unde muncesc, cum să-i mai ridici noaptea de acasă pe cei mai slabi de inger și, mai cu bătaia, mai cu vorba bună și cu bacșișul, să-i aduci la lucru, făcând treaba cozilor de topor ? Cum să vâri zavistia între ei ? Cum să angajezi altă mână de lucru și să-i lași pe greviști cu buzele umflalte ?

Acți și la Arsenal, așa se hotărîseră comandanții să facă : să zădărnicească solidaritatea și dârzenia muncitorilor, tocmind spărgători de grevă din rândurile lor și dinafară. Ideea fusese a ministrului de Interne. O „circulară secretă“ — așa se intitula — a acestuia căzut mai târziu în mâna muncitorilor dela Arsenal și atunci își lămuriră ei tactica nouă folosită de autorități și acolo în alte locuri¹⁾.

Colonelul dela Confecții concepuse un plan de bătaie în trei etape : să-i convingă pe lucrători ținându-le un discurs ; dacă nu izbutea — să aresteze pe câțiva dintre ei, mai botoși, printre care în primul rând pe cis-

¹⁾ Textul circularii ministrului : „In instituțiile sau stabilimentele publice unde mișcarea sindicalistă a pătruns și funcționarii și lucrătorii se găsesc de fapt organizați sau afiliați organizațiilor sindicaliste roșii, conducătorii instituțiilor și autorităților, prin elemente devotate lor din năuntru instituției sau prin alte elemente introduse în rândurile lor trebuie să lucreze a rupe solidaritatea lor impusă de sindicat în interesul acțiunii socialiste; să producă sciziune și să încurajeze curentul de desolidarizare și transformare a asociațiunii în sindicat galben“.

marul care îi vorbise de clasa muncitoare; în cazul când nici astfel ei n'ar fi încetat greva — să bage peste noapte, în atelier, vreo patruzeci de croitori și cismari pe care îi angajase într'ascuns și-i ținea la cercul de recrutare ca să fie sigur de ei. După două trei zile, greviștii s'ar fi întors la lucru, pocăiți.

Pas de mai pune planul în aplicare după blestemată lor hotărîre!

Muncitorii de aici nu cunoșteau în momentul acela circulara ministrului, așa cum n'o cunoscuseră nici sebeștiștii printre care direcția semănase buruiana discordiei. N'o cunoșteau nici muncitorii dela Arsenal care, când făcură grevă, au văzut că vreo treizeci dintre ei rămăseseră în ateliere.

— Ce, mări, nu vă e rușine? Trădătorilor! V'ați dat cu stăpânirea.

— Voi v'ați dat cu jidanii.

— Huideo!

În apărarea celor care nu voiau să facă grevă, comandantul aduse repede o gardă. Peste gardul de baionete lucrătorii dintr'o parte și alta se injurau și își arătau pumnii. În spatele soldaților stătea, triumfător, colonelul care îi dăscălea pe greviști și-i lauda pe ceilalți.

— Ați văzut? spunea el. Aceștia sunt români adevărați. Ei nu ascultă de bolșevici. Voi sunteți în serviciul străinilor care vor iarăși să facă revoluție ca la 13 Decembrie. Iarăși o să tragă în voi guvernul.

Iși aduse aminte de ceva și se întoarse spre un plutonier:

— Să li se aducă de mâncare lucrătorilor patrioți! Așa! Ei au să mănânce și voi o să vă uitați la ei. Vouă să vă dea la club și salarii și ajutoare și haine. Măine mai aduc o sută de oameni care vor să mun-

cească, nu să trândăvească și să umble cu revoluția. Pe voi o să vă trimită comenduirea la regiment.

— Huideo! Innecați-vă! răcniră greviștii văzând cum câțiva soldați aduceau în partea cealaltă unde se afla turma rătăciților, o masă lungă, scaune, cum pe masă desfăceau pachete cu mezeluri, brânză, ouă și pâine. După aceea înșirară sticle cu bere.

Plutonierul supraveghia operația și-i zorea pe ostași să aducă farfurii și pahare.

— Poftă bună, băieți! dădu colonelul riposta, dar în timp ce trădătorii mâncau stânjenii, greviștii continuau să-i improaște cu vorbe de batjocură:

— Să vă rămăe în gât! Nenorociților! Slugilor! Huideo!

— Așa, poftă bună, băieți! striga colonelul căutând să acopere strigătele muncitorilor în grevă. Hărniți-vă. Azi veți căpăta și haine și bocanci fără plată. Domnul secretar-general a aprobat să vă dau de sărbători și opt zile concediu. Nu vă luați după ei.

Greviștii se încolonară și porniră, furioși, spre club. Furioși au strigat pe străzi: „Jos teroarea! Jos starea de asediu!” și furioși au cântat apoi „Internaționala”. O parte dintre dâșii s'au așezat, seara, în poarta Arsenalului, iar când spărgătorii de grevă au ieșit dela lucru s'au luat la bătaie cu ei. Inconștienții s'au apărat cu ură, scoțând din buzunare bricege și cuțite, iar când greviștii îi răzbiră, năvăli din curte garda militară, îi luă sub scutul ei pe trădători și făcu arestări printre ceilalți.

Patruzeci și șase de zile a durat lupta petroliștilor care de peste șase luni erau purtați cu vorba de către societăți, de prefect, de ministru. Delegațiile lor erau primite, se discuta cu ele, apoi erau gonite și amenințate cu arestarea. Muncitorii făcură grevă, dar atunci,

peste capul ministrului Industriei, guvernul dădu tot lui Mârzescu mandat să îndemne la reluarea lucrului.

Acesta căpătase reputația că se pricepe să rezolve conflictele de muncă, fie cu mitraliera ca la 13 Decembrie, fie vârind discordie, fie cu duhul minciunii și al împăciuirii. Iși dădu cuvântul de onoare, se bătu în piept că, dacă petroliștii renunță la grevă, cererile lor vor fi satisfăcute fără întârziere. Dar, când ei se duseră la lucru, li se spuse :

— Revendicările voastre au fost respinse și uite, iscăliți aici că nu mai aveți nicio pretenție, că de acum încolo nu veți mai face grevă.

— Asta vă e cuvântul ? răspunseră muncitorii. Ei bine, ducem bătălia mai departe, să vedem — care pe care : noi cu dreptatea noastră, voi cu lăcomia, cu minciuna și cu armata voastră...

Cu ei s'au pus în grevă muncitorii dela Uzina electrică din Câmpina și petroliștii din Moinești și Cislău. „Circulara“ lui Mârzescu n'a fost bună la nimic. Nu au folosit nici ordinele de mobilizare. Aveau loc întruniri uriașe în toată valea Prahovei. La o astfel de întrunire, veniră pe jos dela Câmpina la Ploiești, peste o mie de muncitori. Mii și mii de muncitori din Ploiești îi întâmpinară cu dragoste la câțiva kilometri afară din oraș. În ajutorul lor, tovarășii din București au strâns între ei bani și le-au trimis. Cinci mii de familii de muncitori din Capitală își deschiseră brațele pentru copiii lor.

În mai multe rânduri, la începutul toamnei, gazeta liberalilor desminți, supărată, svonurile că guvernul ar fi în ajun de plecare. „El nu și-a terminat opera“ scrise, aducând fraza în așa fel încât regele să înțeleagă că nu trebuie să cedeze presiunilor opoziției și că Brătianu nu e încă dispus să devină un simplu particular. Ultima oară comunicatul din „Viitorul“ adăugă formula pe care toate partidele o întrebuițau în ajunul debarcării dela putere : „Guvernul e mai tare decât oricând“. A doua zi cu literă mai mică, acelaș ziar publica această informație : „Demisia guvernului a fost primită. Regele avizează. Membrii cabinetului demisionat s'au întrunit în grădina Ministerului de Interne, unde s'au fotografiat în grup“.

La putere nu veni însă, așa cum se așteptau, nici Vaida cu ardelenii din partidul național, nici organizația generalului Averescu, fiindcă Brătianu dădu regelui sfatul să aducă un guvern de generali care să facă alegeri cu sabia în mână iar pe urmă să se retragă și să-i cedeze locul.

— Vin cu sabia în mână ! se răzoi Văitoianu la gazetarii pe care îi chemă pentru a le face, potrivit obiceiului, o expunere de principii. Vă dau ordin să

scrieți — adăugă el — tot ce aveți pe suflet. Numai să nu încercați cumva să atacați armata și forma de guvernământ; să nu vă atingeți de rege; să nu vorbiți de rău, de aliații noștri și de bine despre dușmani. Incolo — tot ce vreți.

Unele gazete au luat peste picior curioasa declarație programatică a generalului și tonul cu care vorbise ziariștilor. Plecând din cabinetul unde primul-ministru îi primise fără să le întindă mâna, reporterii se duseră la redacțiile lor și de acolo așternură pe hârtie câteva întrebări. Generalul luă cunoștință de ele din ziare :

— Despre ploaia care a început e voie să se scrie? Dar despre speculă ?

O întrebare care îl făcu să-și piardă cumpătul cu desăvârșire a fost aceasta :

— Despre Coșofenești e voie să se scrie ?

Cu deosebire mâniat și neostenit în campania electorală, care ținu o lună, a fost generalul Averescu deoarece lui i se făgăduise succesiunea. Statul său major organizează întruniri la care aduse invalizi și țărani zdrențuiți, iar Averescu vorbea acuzându-l pe Brătianu de felul cum a făcut războiul și numindu-l pe rege — Abdul-Hamid.

Muncitorii își țineau întrunirile lor, dar se duceau și la acelea ale burghezilor aplaudând cu tâlc, întrerupând, aruncând lozinci care îi puneau în incurcătură pe vorbitori. Luau cuvântul dela balcoane spre stupefacția celor care, la tribună, glăsuiseră despre democrație și despre libertăți, însă așa cum le concepeau ei și numai pentru ei.

— Cum scoatem cămașa cu socialiștii, domnule general? îl întreabă Argetoianu pe Averescu. Înțeleg să ne răfuim cu liberalii și cu regele, însă aceasta e o chestiune de familie. Noi ne certăm, noi ne împăcăm.

Dar și-au făcut o regulă să vină unsuroșii ăștia, să ocupe balcoanele, să bată din palme și să-și țină propaganda lor. Noi plătim sala, noi tipărim afișele și ei se înfig la plăcintă.

Argetoianu avea fama că e slobod de gură și că este o vulpe. Măsurat în cuvinte, Averescu se dovedea în politică un vulpoi mai mare. Ingrijorărilor sietnicului său îi răspundea blajin, clipind din ochi și mângâindu-și ciocul :

— Nu. Lasă că e bine. Și Brătianu și regele pot să-și dea seama în felul acesta că, la chemările noastre, răspund și muncitorii. Mă gândesc chiar la o alianță cu ei. Când vom avea răspunderea ordinei, vom ști să-i înfrânăm.

— V'au aplaudat în mod sgomotos când ați pomenit de republică.

— Foarte bine. Regelui îi rămâne de ales : cu noi sau contra noastră.

— Au cântat „Internaționala”.

— Nu e nimic. O cântă și pe străzi. Dece ne-am teme de un cântec ? Să-l rugăm pe Goga să compună și pentru noi un marș.

Ținu și Iorga câteva întruniri. Profesorul se pusese rău cu toată lumea începând cu palatul și cu Brătianu și încheind cu prietenii săi : cu ardelenii și cu țărâniștii lui Mihalache și-ai d-rului Lupu. În calitate de apostol al neamului, se socotea jignit că în România-Mare, despre care credea că a fost realizată numai pentru că el ținuse conferințe la Liga Culturală și scrisese articole în „Neamul Românesc”, nu este luat în seamă. Cine a fost alături de dinastie în vremuri de restriște, la Iași, îndemnând-o cu deosebire pe regină să umble prin spitale și să compună rugăciuni pentru ostași ? Regelui, nu el i-a dat ajutor când acesta îi vorbea cu

ochii înroșiți că nu vede ieșire din situația în care se găsea? De un revelion nu a fost la palat cu actorii? Acum — și Ferdinand și Maria tot cu Brătianu se sfătuiesc, iar când a fost vorba de un guvern pentru alegeri l-au pus pe Văitoianu, uitând că în țara aceasta există un istoric și un om de treabă care ar fi avut dreptul să fie răsplătit. La Iași, avea totdeauna ușa deschisă când voia să o vadă pe regină, ba chiar ea îl chema și-i strângea mâna și plângea în fața lui, spunându-i:

— Nu ne lăsa. Nu mă lăsa. Am necazuri din pricina Coțofeneștilor. Am necazuri cu fiul meu.

Acum când i-a cerut audiență, ea l-a primit abia după câteva zile și s'a arătat grăbită și distrată, iar când el i-a cerut să-l convingă pe Ferdinand că n'ar trebui să dea uitării un sfetnic devotat, Maria i-a răspuns:

— Știți că eu, în politică, nu mă amestec niciodată și că n'am asupra lui Nando nicio trecere.

Când a auzit că este supărat și că tună și fulgeră împotriva dinastiei, regina a spus cu încredințarea că vorbele ei vor ajunge la urechea savantului:

— Și-a făcut obiceiul să mi se adreseze mie pentru orice. Imi cere să intervin să fie prim-ministru și totodată să i-l împrumut pe tâmplarul palatului pentru repararea mobilelor sale. M'a rugat să-i procur un vagon când și-a adus lucrurile dela Iași. Până și cuie pentru tablouri mi-a cerut. E un om imposibil.

Părerea că Brătianu e un ignorant, profesorul și-a întărit-o când șeful liberalilor a declarat cu privire la cererea sa de a-l recomanda să formeze guvernul:

— Vremurile sunt prea serioase, iar domnul Iorga este încă odată neserios.

Ardelenii și țărăniștii îi tolerau toanele și lecțiile, însă hotărârile de seamă le luau fără știrea și fără voia

lui. Era bine că-l aveau pe profesor cu ei, dar le bătea capul cu prelegeri istorice, îi trata ca pe școlari și-i sărea țafna din orice. Cu figuri de ipocrită supunere, Maniu și cei formați la școala lui îi ascultau dojenile și sfaturile, dar îl lăsau pe Lupu să-și iasă din sărite și să i-o trântescă uneori:

— Ia mai lasă-ne, domnule, că nu suntem la școală. Atâta ar mai trebui: să ne pui la colț!

— Am dreptul! striga el. Eu am făcut ceva pentru țara aceasta. Carte românească dela mine ați învățat, afară, poate, de dumneata.

— Vă rog, vă rog! intervenea, îndurerat, Maniu, dar își băga nasul în hârtii și nu-l mai oprea pe domnul profesor când acesta, cu barba vâlvoi, se scula, își lua ghiozdanul, umbrela, pălăria și pleacă viforos.

După ce-și făceau treburile, punând la cale combinațiile lor politice, ardelenii și țărăniștii își aminteau că profesorul trebuie împăcat, astfel că un grup dintre ei se ducea la el acasă și-i cerea scuze.

— Nu le primesc! striga purtându-și privirea dela unul la altul. Să vină cine m'a ofensat. Eu, în țara aceasta, fac sacrificii. Pentru ea am scris cărți. Mi se pare că și domnul Popovici s'a ridicat împotriva mea. Domnul acesta care a făcut academia de biliard la Viena... Domnul Mihalache nu s'a deranjat să vină... Și-a luat aere...

— Domnul Mihalache, domnul doctor Lupu și domnul Popovici au fost poștiți de domnul general Averescu. Suntem în tratative cu domnia-sa.

— Dar eu nu știu nimic. Duceți acțiunea fără mine.

— Ați tratat și dumneavoastră, domnule profesor. Ați avut și cu domnul Brătianu o întâlnire.

— Eu am dreptul. Nu admit control.

— Disciplina...

— Mie nu mi se poate impune disciplină.

— Ați anunțat o nouă întrunire.

— Ei, și? Eu pot să vorbesc națiunii când vreau!

Ați venit să-mi cereți scuze sau socoteală? Să știți că nu admit.

— Vă rugăm să poștiți înapoi căci ședința continuă.

Vă roagă domnul Maniu să fiți de față când se va întoarce delegația dela domnul general.

— Domnul Maniu, cu pertractările dumnealui... Eu altfel înțeleg să se facă politică.

— Veți spune punctul dumneavoastră de vedere acolo.

— Vi-l spun aici.

— Nu mergeți?

— Cred că v'ar conveni să nu vin. Ei, nu! Am să vin și am să vorbesc răspicat. Dar, mai întâi, să-l obligați pe domnul acela care face pe bolșevicul, să-și ceară scuze. Aveți o trăsură? Aveți o mașină? Fiindcă nu accept să-mi rup tălpile mergând pe jos. Eu sunt om sărac, nu ca alții.

— Avem.

La întrunirile profesorului venea de obicei lume puțină. De aceea le ținea în săli mici și de aceea, de fiecare dată, el, din capul locului, se supăra pe cele câteva duzini de participanți învinuindu-i că nu și-au adus nevestele și prietenii care ar fi avut ce învăța dela un om care a fost și este dascălul națiunii. Se supăra pe națiunea întreagă care stă acasă, ori prin cafenele, ori umple sălile negusturilor de minciuni.

Ascultătorii îi erau admiratori și devotați statornici, mai mult pensionari și ofițeri în rezervă. Nu lipseau nici câteva cucoane bătrâne, cu rochii și pălării demodate, precum și câțiva liceeni. De necaz, și luat de

șuvoiul vorbirii, profesorul uita pentru că anume convocase întrunirea și vorbea mai tot timpul despre altceva: despre voievozi și cronicari, despre bisericile pe care le cercetase, despre mitropoliții din trecut, despre viața păstorilor. Intr'un târziu, când cineva de lângă el îi strecura un petec de hârtie sau îi șoptea un cuvânt, își aducea aminte că e vorba de campania electorală și de alegeri. Venea, în sfârșit, la subiect. Cu amărăciune arăta că este un om neluat în seamă și că ignoranții sunt la guvern. Pe el nu-l chiamă nimeni. Se dădea la rege, la liberali și la generali, la aliații lui, dar pe urmă făcea profesie de dinasticism, își exprima respectul pentru armată, se declara apărător al ordinii, petruca iarăși să se ridice împotriva unei societăți păcătoase pe care o așteaptă răzbunarea mulțimilor și cuptoarele iadului.

Sătul să tot vorbească în săli cu o sută de locuri și să fie persiflat de adversari și chiar de prieteni, Iorga își puse partizanii pe loc să organizeze o întrunire mare. Avea în partidul său câțiva industriași. „Să dea bani că au deajuns! Să-și aducă lucrătorii!” strigase el. „Ce înseamnă asta? Averscu poate să aibă mii de oameni la întrunirile lui — și eu, nu?”

Peste o săptămână era anunțată o întrunire la Dacia. A fost atât de bine captușită cu public, încât organizatorii ei se mirară, cu toate că nădușiseră mult pentru a strânge lume. Au tipărit afișe. S'au milogit pe la gazete: „Profesorul face o expunere importantă”. După cum era cazul, spuneau: „Va fi strașnic. Se dă la Brătianu și la palat. E pentru democrația cea mai înaintată”. Sau: „Ii frige pe evrei ca să-i ia caimacul lui Cuza. Profesorul a devenit iarăși naționalist ca în tinerețe. O să fie interesant. Ii va lua în tarbacă și pe socialiști”.

—Ei vedeți? spuse Iorga când privi de pe scenă.

fără să fie zărit în sală. Ajunge să vă mișcați puțin pentru ca națiunea să mă urmeze. Dar parcă e mai multă lume la balcon decât jos. Pofțiți-i să coboare, pe cei de sus. Oamenii nu îndrăznesc. Ce sunt ei ?

— S'ar părea că sunt muncitori — i se comunica și era în glasul prietenilor săi oarecare nedumerire.

— Foarte bine! se entuziasmă profesorul. Inseamnă că au sentimente românești și se depărtează de conducătorii lor rătăciți. Să le vorbească cineva și să-i invite în sală.

Cineva înaintă până la marginea scenei și strigă cu voce ademenitoare :

— Fraților dela balcon, domnul profesor care a sosit acum...

— Ura! strigară glasuri din sală.

— ... vă roagă să ocupați locurile jos, continuă vorbitorul adresându-se celor de sus.

— Lasă că e bine și aici! răspunse unul de peste balustradă. Noi suntem învățați să stăm la cucurigu.

Se auziră mai multe hohotiri de râs. Se auzi un glas din partea cealaltă a balconului :

— Bravo, tovarășe Mitică!

Publicul din primele rânduri de jos — pensionarii, ofițerii în rezervă, cucoanele, — încercă un simțământ de neplăcere și de neliniște.

— Sunt socialiști, își șoptiră și-și dădură cu coatele.

— Sunt socialiști, îl informă, intimidat, pe Iorga, crainicul de adineaurei.

— Foarte bine! glăsuî el. Ce, socialiștii nu sunt români? N'au și ei în țara asta dreptul să-și spună părerile și să asculte cuvântul cuminte al unui dascăl pe care se vede că-l respectă? Sunt și eu pentru un socialism, însă național, și am să le-o spun. Eu nu fac demagogie ca Averescu.

Întră în scenă cu pălăria pe cap, cu ghiozdanul în mână, cu umbrela la subțioară și cu statul-major al partidului după el: un general în uniformă dela 1877, profesorul Munteanu-Râmnic care-i era cumnat, câțiva domni purtători de chelii, barbișoane și pânțec.

— Ura! strigă publicul din sală.

— Să trăiască apostolul neamului! răcni dintr'un grup de tineri și liceeni, unul pletos, în costum național.

Tot el, în timp ce Iorga și insoțitorii acestuia luau loc la masă, bătu în podea cu o bătă și răcni încă odată dimpreună cu grupul de băieți:

— Trăiască profesorul nostru! Trăiască România-Mare!

„Nădejdea națiunii. Tineretul studios a fost totdeauna cu mine”, șopti, înduioșat, profesorul, netezindu-și barba și făcând apoi un semn prietenesc tinerilor conduși de lunganul cu zeghe și cu plete.

Aplauze răslețe se-auziră și la balcon, acoperite însă numaidecât de sâsăituri printre dinți și de hârâieli din gâtleej.

După ce văzuse din fundul scenei alcătuirea sălii, profesorul a declarat celor din jurul său că întrunirea s'a transformat într'o adunare națională și că, prin urmare, nu era bine să ia doar el cuvântul. Câteva cuvinte trebuiau să spună și ceilalți: generalul în numele armatei, Munteanu-Râmnic în numele școlii, un profesor dela Teologie în numele bisericii străbune, tăbăcarul Mociorniță în numele muncii naționale. Toți aceștia socoteau cu totu' deosebită cinstea care li se făcea, dar treceau prin emoții, neavând deprinderea să vorbească în public. Profesorul era ca întotdeauna neînduplecat când hotăra ceva: „Nu admit”, se enervă el. „Veți vorbi scurt. Câteva cuvinte — și gata”.

Câteva cuvinte rosti cu voce subțire de copil, generalul veteran care a amintit, pare-se, de indepen-

dență. Tărie în glas n'a căpătat Munteanu-Râmnic decât când a isprăvit cu urarea de viață lungă pentru marele apostol și savant. Profesorul teolog s'a întins ceva mai mult aducând vorba în încheiere despre Apocalips. Fiecare a căpătat din sală aplauze cuviincioase și fiecăruia Iorga i-a strâns, generos, mâna. Mociornița, mare industriaș, a avut parte de câteva întreruperi dela balcon: „Cum stai cu muncitorii? Ce facem cu salariile?“, însă el, prefăcându-se că nu aude, strigă: „Trăiască părintele națiunii!“ și se așază pe scaun.

Vorbi apoi profesorul căruia i se făcu în picioare, vreme de cinci minute, o entuziastă manifestație. Grupul de tineri cu mai marele lor, îl mai întrerupse de vreo două ori chiar după începerea discursului, dar el îi domoli întâia oară cu o glumă de care răsese singur iar a doua oară îi opri cu totul, făcându-le ca dela catedră, un semn poruncitor. Il indispuseseră oarecum și întreruperile dela balcon când a vorbit patronul tăbăcar.

Din întâiul moment porni la atac împotriva dinastiei dela clubul liberal și împotriva celeilalte dinastii din calea Victoriei care, aceasta din urmă, nu știe să-și aleagă sfătuitoarii. Se încălzi și-și aruncă săgețile în dreapta și în stânga: împotriva generalilor dela guvern care primesc ordine pe scara de serviciu, dela Brătianu; împotriva altui general — nu-l numi dar lumea înțelese că era vorba despre Averescu — care făcea bonapartism; împotriva germanofililor. Ironiză pe un domn care vrea să împământească la noi ipocrizia Blajului. Se răfui cu toți și pe urmă cu națiunea întreagă care nu știe să-și aleagă conducătorii. Ii alege pe cei mai proști și răi.

— O să-i schimbăm! se auzi un strigăt dela balcon iar în jurul celui care strigase se stărniră aprobări și aplauze.

De jos și de pe scenă se ridicară câteva capete indispuse. Vorbitorul vru să continue, însă gândi că trebuia să dea întrerupătorului un răspuns:

— Da, dar să nu-i schimbați cu mai răi și mai proști.

— Nicio grijă! îi răspunse acelaș.

Din momentul acela, atmosfera s'a turburat. Profesorului i se burzului barba iar din ochii lui scăpărară fulgere mânioase. Intre el și cei dela balcon se iscară discuții.

— E un necuviincios acolo, strigă vorbitorul, care n'a fost la școală și nu știe să se poarte.

— Haha! i se răspunse din mai multe locuri.

— Sunt mai mulți rău crescuți! continuă profesorul nedând urmare celor din jurul său care încercau, pare-se, să-l calmeze.

— Jos starea de asediu! răsună o voce și, după ea, se deslănțuiră alte strigăte: Vrem drepturi pentru muncitori! Vrem salarii! Vrem pâine! Trăiască pacea! Trăiască revoluția rusă!

— Mi s'a spus — încercă profesorul să acopere hărmălaia de sus, dar cuvintele lui nu erau auzite decât în rândurile din față, jos — că aci în sală au venit lucrători, însă lucrătorii aceștia nu sunt români. Ei sunt elementele desordinei și eu sunt apărător al ordinei.

Vorbi mai departe, dar și în dreapta balconului ținea cineva un discurs. În acelaș timp, tot la balcon, în stânga, vorbea altcineva. Nu se înțelegea nimic decât, din când în când: „Tovarăși... clasa muncitoare... socialism... alegeri... 13 Decembrie... burghezia... cenzura... U. R. S. S... Revoluția socială...“

Publicul din sală se sculase în picioare, cu urechea împărțită la cele ce spunea profesorul pe scenă și la tămbălău de sus. Privirile se îndreptau, temă-

toare, spre balcon și spre ușile de ieșire. O voce se putu face auzită:

— Să fie dați afară!

Mai era o frământare în marginea unde se afla grupul de tineri. De acolo răzbi un muget:

— Afară cu jidanii și bolșevicii!

Pe un scaun se ridicase, rotindu-și ciomagul spre balcon, lunganul cu plete și cu zeghe.

— Huideo! se răspunse de sus.

În frunte cu purtătorul ciomagului, tinerii se năpustiră din sală și urcară în goană scările spre balcon în timp ce oamenii de jos, consternați, își făceau loc să iasă. Ieși din scenă, fără să-l mai aștepte pe profesor, și grupul dela masă. Profesorul mai rosti câteva imprecății, observă că a rămas singur, își luă pălăria, umbrela, ghiozdanul și plecă furtunos.

La balcon, în momentul acela, se auzea sgomot de scaune trântite.

I se păruse cunoscută din capul locului tovarășului Mitică mutra aceea cu păr lung care conducea grupul de băieți din sală. „De unde-l știu pe șeful ăsta?” s'a tot întrebat el și abia când i-a auzit strigătul din urmă, ca de bivoli, și-a adus aminte.

Nu știa că-l chiamă Pârcălabu și nici că acesta trecuse în preajma războiului de partea lui Drumaru care, la rândul său se dăduse cu nemții. Habar nu avea ce-a mai făcut pletosul: că totuși, sub ocupație comandatura l-a arestat, că după câteva luni de internare el a trăit ascuns, că după război a umblat brambura căutându-l pe șeful Ghedeneului. De acesta a dat într'un sat din Ardeal unde se făcuse cârciumar. Drumaru nu mai voia să știe de politică. Voia totodată să nu-și mai amintească nimeni de el. După ce, vreun an de zile i-a fost simbriaș, Pârcălabu și-a lăsat din nou plete, s'a îmbrăcat în straie de plăiaș al lui Ștefan cel

Mare și a venit iarăși în București. Avea iarăși un grup de studenți și elevi de liceu cu care umbla după profesor și-i făcea pretutindeni manifestații de simpatie.

Gândul lui Pârcălabu a fost, ieșind din sală, să se oprească la jumătatea scărilor și de acolo să-i înjure pe jidani, dar avântul băieților l-a împins până sus. Școlarii au căpătat niște palme, fiecare dintre ele mare ca o lopată, niște pumni ca ciocanele, și-au fugit, pe urmă, fără șepci. În mai mare ananghie s'a văzut șeful lor pe care un muncitor îl trăgea de plete și-i căra pumni de zor. I s'a părut și lui cunoscut bolșevicul acesta: parcă dela Ateneu, odată, când instrăinatul îi mușcase urechea, parcă dela o ceainărie din calea Văcărești.

În întrunirile lor, muncitorii au arătat că alegerile nu se pot face cu stare de asediu și cu cenzură, cu un guvern pe care îl duce Brătianu de nas. Ținură un congres la care delegații din noile provincii au descris regimul dușmănos dăruit naționalităților. Putregaiul din administrația de aici era strămutat dincolo. Slujbașii prinși cu potlogării nu erau dați pe mâna judecătorilor și nici destituiți, ci mutați în teritoriile alipite. Ofițerii incapabili și cu apucături de brute nu erau scoși din armată. Erau buni pentru garnizoanele care terorizau lumea de peste munți.

Dreptul de organizare al muncitorilor fusese desființat. Contractul de muncă — anulat. N'aveau voie să se întrunească decât pe baza unei autorizații care le era comunicată după ce trecea data hotărâtă de ei. La întruniri luau parte oamenii poliției și ai armatei.

Din localurile lor fuseseră goniți. La Arad, în căminul muncitorilor, se mutase poliția. La Oradea, un local fusese luat de comenduire iar altul de o școală de dans. La Sfântul Gheorghe stăteau, în casa muncitorilor, jandarmii. Uniunii ceferiștilor din Cluj i se interzise activitatea — oamenilor muncii din acest sector impunându-li-se îndatorirea de a se înscrie în sin-

dicatul galben. Minerii nu aveau alimente. Salariile nu li se plăteau, spunându-li-se că e lipsă de bani mărunți.

Pe temeiul acestor fapte, congresul hotărî ca muncitorii să facă o grevă generală de 24 de ore și să nu se prezinte la alegeri, așa cum nu luau parte la ele nici alte partide din opoziție. Iși retrase candidaturile și tipări un manifest.

Deși fusese luată această hotărîre, guvernul dădu totuși ordin ca în buletinele de vot să figureze lista socialiștilor. Muncitorii nu se vor prezenta la urne, dar în felul acesta se va putea demonstra, din întâmplătoare voturi căpătate de această listă, lipsa popularității partidului lor. Dar, și așa, alegătorii care nu erau înscriși la socialiști, votară pentru ei, trimițând în Cameră șapte reprezentanți ai lor.

Lăsându-le lista spre a-i face de răs, guvernul avusese grijă ca, în ziua alegerilor, să-i îmbrace pe muncitorii dela Calea Ferată, Arsenal și Pirotehnie în haine militare iar pe funcționarii mici dela Primărie și minister să-i consemneze la serviciu.

Au votat de mai multe ori gardiștii și jandarmii îmbrăcați civil și au votat alegătorii morți, ceea ce n'a împiedicat ca partidul liberal, care patronase alegerile, să mănânce bătaie.

Leșite din asemenea alegeri — glăsuși declarația muncitorilor citită la Cameră în chiar ziua când se împlinea un an dela vărsările de sânge din Piața Teatrului — fără a avea de parte-i majoritatea țării, fără jînță legală și fără cheazăsie morală, Parlamentul actual, după ce pacea a fost semnată, are o singură datorie:

Să-și recunoască păcatul de obârșie, care i-a dat jînță, și să procedeze la dizolvarea sa înjăptuind mai întâi:

Trecerea țării pe picior de pace și reluarea relațiilor cu toate statele vecine;

Demobilizarea armatei, ca să înceteze risipa nebună de vlagă omenească și de bani, și să dea puțină tuturor cetățenilor să-și spună cuvântul asupra treburilor publice;

Reintrarea în Constituție, suprimând starea de asediu și cenzura;

Amnistia generală, politică și militară, ca să ia sfârșit odată acest nou mijloc de prigoană;

Și convocarea de urgență a tuturor alegătorilor din toate ținuturile, pentru a alege, prin vot universal, egal, direct, secret, cu reprezentare proporțională, o Constituantă, singura în drept a pune bazele legale ale României Noi.

Numai dela acest Parlament ne putem aștepta ca să ceară socoteală, în chip efectiv, guvernelor trecute, de noianul de decrete legi; de declararea și conducerea războiului; de sleirea visteriei statului; de fraudele de miliarde, săvârșite ori îngăduite; de abuzurile și crimele jăpuite; de asasinarea mișelească a lui Ioan C. Frimu și Max Vecsler, cât și de asasinarea în masă dela 13 Decembrie 1918.

Cum se cunoaște că Societatea asta a Tramvaielor e afacerea liberalilor și cașcavalul lor! Cum și-o apără ca să tragă de pe urma ei câștiguri cât mai multe... Acționarii sunt frunțașii partidului, care poartă în ghiozdan o foarfecă și cu ea taie cupoane care însemnează dividende, iar dividendele sunt teancuri de bancnote și bancnotele umflă ghiozdanul. Pe urmă, ghiozdanul e deșertat în casele de bani, iar când hârtiile albastre nu mai încap acolo, sunt depuse în păstrare la bănci unde se înmulțesc fiindcă la ele se adaugă dobânzile. Inșă, mai înainte, o parte din câștigurile nemuncite sunt date de către acționari celor mai mari decât ei în partid care i-au pus acolo pentru că sunt oameni de încredere care își cunosc datoria.

Societatea aduce beneficii îndeajuns pentru ca din ele să se înfrupte familia Brătianu și miniștrii și să îndestuleze deasemenea clubul care trebuie să aibă grijă de gazetele lui și de agenții electorali. Băncile — tot ale partidului sunt, astfel că depunerile de acolo întăresc aceste instituții care, la rândul lor, înființază fabrici și întreprinderi comerciale, iar acestea sunt iarăși oi cu lapte care hrănesc partidul și pe membrii lui devotați.

Deaceea, ele se clădesc pe bază de legi care sunt întocmite de economiștii partidului, votate de deputații lui și apărute de poliție și armată. Când la unele din aceste instituții slujbașii mărunți și muncitorii turbură apele, pretinzând că, deși ele prosperează, ei nu au după ce să bea apă, întregul aparat de constrângere care, chiar dacă partidul nu este la guvern, tot în mâna lui se găsește, intră în funcțiune. Jandarmii, poliția, armata și justiția și gazetele au de lucru. Nemulțumiților li se pun în seamă gânduri dușmănoase patriei și li se deschid atunci porțile pușcărilor, ale spitalelor iar câteodată și ale cimitirelor. Dacă ei s'au răzvrătit împotriva muncii grele și prost plătite dela o fabrică de ciment, dela una de metalurgie, dela niscaiva mori, dela o țesătorie, se întâmplă ca acestea să aibă capital liberal, cârmuitori liberali și sprijin dela bănci liberale. Însă pentru aceasta ele sunt bunuri naționale care nu îngăduie încrucișarea brațelor și cereri care ar pricinui scăderea dividendelor.

La Societatea Tramvaielor sunt câteva mii de oameni care, pe vagoane și în ateliere, trudesc din greu. Vin din mahalalele cele mai îndepărtate, cu noaptea în cap, și tot pe înnoptate se înapoiază acasă. Grija de traiul lor nu au acționarii. Vatmanii și încasatorii, invalizii dela macazuri, femeile curățitoare de vagoane, strungarii, mecanicii, electricienii din ateliere, au lefuri amputate de amenzi totdeauna. Direcția nu se sinchisește de îmbrăcăminte lor, de hrana și de lemnele lor. În anii aceștia grei din preajma, din timpul războiului și de după război, nu s'a îngrijit de o cantină, de un economat. Când vine toamna, și oamenii ar trebui să se aprovizioneze, nu le dau împrumuturi. Li amenință însă pe cei dela vagoane, că-i concediază și aduce în locul lor oameni de la țară. Li amenință, pe aceștia și pe meseriașii din ateliere, că le ridică mobilizarea pe

loc și-i trimite le regimente — precum că societatea este de interes public, este în serviciul populației, și mersul ei nu trebuie să fie perturbat.

Dar însăși populația este nemulțumită, pentru că direcția Societății n'are grijă de nevoile ei. Are grijă să urce mereu tarifele. Direcția și acționarii bagă tot câștigul în buzunare și nimic în cheltuelile de investiție. Orașul s'a întins, dar ea n'a mai lungit liniile. Vagoanele sunt puține, astfel că la ceasurile când se duc la treburi sau se înapoiază acasă, pasagerii înmărmuresc în stații, așteptându-le, și apoi, neîncăpând în ele, stau ciorchine pe platforme și scări. Sunt murdare ca niște cocine, au geamurile sparte, îngheți în ele iarna. Curentul electric este slab, astfel că e merg încet și adesea rămân pe linii.

De ani de zile, traiul oamenilor dela Tramvaie e trai de câine fără stăpân sau, și mai rău, cu stăpân care are colți și inimă de lup. Încă dinainte de război au cerut îndreptarea vieții lor, dar, când erau mai stăruitori și făceau o adunare ori o grevă, tăbăra pe ei prefectul cu jandarmii. După război au avut parte de aceleași necazuri când înaintau un memoriu, ori se întruneau, ori nu mai voiau să lucreze. Însă acum erau și ei mai dârzi, mai tari în a-și pretinde drepturile căci se organizaseră și-și trăgeau puterea din puterea tuturor muncitorilor. În ajutorul direcției s'au grăbit, ca și în trecut, să vină poliția, jandarmii și armata, dar în mai multe rânduri împotrivirea ei a fost înfrântă. După aceea, ea a căutat și a izbutit să ia înapoi ceea ce fusese nevoită să recunoască, astfel că muncitorii se vedeau iarăși în starea dinainte.

Acum, pe la jumătatea lui Decembrie, aceștia au hotărât să dea iarăși o bătălie pentru a câștiga un spor de salariu, pentru ca munca lor să fie de opt ore pe

zi, pentru ca direcția să nu-i mai amendeze, pentru ca ea să le recunoască dreptul la concedii și dreptul de a avea la tratative, reprezentanți ai lor.

Au gândit: liberalii nu mai sunt la guvern, ba, mai mult, au ieșit scărmanați din alegeri; a plecat și Văitoianu care tot omul lor era; e acum prim-ministru Vaida și, la Interne, Averescu care până atunci vorbise despre nevoile mulțimilor și împotriva regelui și împotriva lui Brătianu; spusese la o întrunire a lui: „Nu baionete, ci libertăți; nu teroare sau chiar intimidare, ci legalitate; nu favoritism, ci imparțialitate“. Cum s'ar zice, țara are un guvern democrat și apoi în Parlament se găesc, fără voia lor, șapte deputați ai muncitorilor. E momentul să dăm peste mână și peste bot direcției căci nu mai are cine să-i ia apărarea cu baionetele.

După ce discută și se tocmiră în zadar cu ea, au făcut grevă. Nu mai ieși niciun vagon pe linii și ei nu mai ieșiră din cocioabele lor. Dar mahala'ele au fost cutreierate în timpul nopții de jandarmi și casele oamenilor au fost călcate, iar ei fură aduși la depou în ghionturi și între puști. Parcă nimic nu se schimbă în țară. Parcă tot partidul liberal era mare și tare, iar generalul bătaios și Vaida și miniștrii ceilalți erau și ei oamenii de casă ai lui Ionel Brătianu.

Însă muncitorii nu s'au lăsat înfricoșați și n'au vrut în ziua următoare să pornească vagoanele. Cu toate acestea un număr de vagoane au ieșit. Cu mirare și cu pumnii încleșați au privit greviștii și lumea săracă din oraș, cu bucurie lumea bogată, ceva ce nu se mai văzuse până atunci: tramvaiele erau conduse de profesori și de studenți. Guvernul acesta cu oameni care în opoziție vânturau ideile de legalitate și libertate, avusese o idee care nu trecuse prin capul liberalilor; el mobilizase studențimea și corpul profesori-

lor în contra muncitorilor. Li se spusese că este o datorie patriotică să innăbușe grevele care sunt desăntuite de străini și de înstrăinați.

Guvernul mai făcuse ceva: sprijinea pe sub mână fapta unor huligani care, cu banii lui, tipăriseră un afiș intitulat: „Bestiile roșii“. Bestiile roșii erau socialiștii ale căror capete — se scria în el — trebuiau strivite fără milă. Afișul era lipit pe ziduri, aruncat prin curți și expediat cu poșta, în plicuri care purtau antetul Ministerului de Război. Ofițerii erau întăritați și ei pe temeiul că socialiștii cereau demobilizarea armatei.

Vagoanele umblau anevoie și săreau de pe linii căci studenții și profesorii nu se pricepeau să conducă, deși o noapte întreagă li se arătase mecanismul motoarelor. Umblau cu pasageri puțini căci lumea nu avea curaj să-și dea viața pe mâna unor nepricepuți și era, pe de altă parte, solidară cu muncitorii. Aceștia se adunaseră în pâlcuri pe la stații și-i huiduiau pe spărgătorii grevei. Mai târziu, o delegație a lor se duse la Universitate unde studenții și profesorii o înconjurară cu dușmănie.

I se strigă:

— Bolșevicilor, vreți să duceți țara la ruină! Sunteți împotriva patriei!

Muncitorii ascultară, încruntați, apoi cerură dreptul să vorbească. Glăsu un vatman; glăsu apoi un lăcătuș. Vatmanul era șchiop; lăcătușului îi lipseau două degete la o mână. Ascultătorii murmuraseră un timp și pe urmă tăcură.

Spuse vatmanul:

— Eu sunt om dela țară și nu mă pricep să vorbesc unor oameni cu carte. Am un picior beteag din război. Lucram și înainte de război la Tramvaie și m'am întors la ele, căci țara nu mi-a dat pensie și nu

știu dacă are să mi-o dea vreodată. Știți dumneavoastră ce este la Tramvaie? Cât câștigă societatea și cum ne plătește pe noi? Cum ne potopește cu amenzile? Uitați-vă la ce am în picioare și la ce am pe mine. Muncitor sunt eu sau cerșetor? De bunăvoie credeți că ne ridicăm să facem grevă? Credeți că ne îndeamnă altcineva decât foamea noastră? Veniți la mine acasă, veniți la frații mei de muncă să vedeți cum trăim, și duceți-vă apoi la domnii acționari. Păi, asta e dreptate? Sunteți oameni cu carte și poate că unii din dumneavoastră au părinți săraci și neamuri sărace. Dece din școala asta mare s'au dus domnii profesori și domnii studenți, la chemarea societății, să urce pe vagoane? Dece nu ascultă chemarea noastră care suntem robi, măcar că suntem și noi români și am pățimit în război și pățimim de când ne naștem în sărăcie? Dece vă ridicați în contra noastră în loc să ne ajutați?

Spuse lăcătușul:

— Uitați-vă, domnilor, mâna asta a mea are două degete mai puțin din accident de muncă la atelierele societății. Le-am făcut cadou domnilor acționari. Da, eu sunt socialist. Ei, și? E credința mea. Nu m'ascund. Asta înseamnă că eu nu-mi iubesc țara? Poporul care muncește...

— Fără teorii! Î! intrerupse cineva.

— Eu nu fac teorii căci n'am dobândit învățătura pe care o aveți dumneavoastră. Dar cuget că am dreptul să vă vorbesc așa cum mă pricep și cum simt. Noi, acum, la Tramvaie, nu ne-am pus în grevă ca să prăpădim țara, căci țara nu e tot una cu societatea dela care unii domni trag foloase fără să muncească. Ne-am pus în grevă pentru a avea pâine cu care să ne hrănim copiii și nevestele și căldură în casă și ghetete în picioare; pentru ca din munca noastră, direcția să nu mai fure căutându-ne pricină de amenzi; pentru că opt

ceasuri ajung în picioare pe vagon și încovoiați în ateliere. N'avem drept? Dar ce? Noi suntem vite? Dece nu cântăriți ce vă spun ei, bogații, și ce vă spunem noi, oamenii săraci? Am venit aici, domnilor profesori și studenți, să vă rugăm să-i retrageți pe colegii dumneavoastră de pe vagoane. Vă rugăm să faceți o anchetă. Cereți registrele ca să vedeți câte beneficii are societatea, cât încasează Primăria din ele și cât bagă acționarii în buzunare.

— Gata! Nu mai vorbi. Lăsați-ne pe noi să ne sfătuim! il opri un student care părea să fie conducătorul celorlalți. Loc, să plece delegația! strigă el apoi. Domnii profesori și domnii colegi sunt rugați să rămână.

În dimineața următoare vagoanele nu au mai circulat. S'a întâmplat însă altceva în după amiaza zilei de-a doua. Delegația muncitorilor ajunsese la înțelegerea ca diferendul să fie supus unei comisii de arbitraj iar până atunci să se reia lucrul. Urma ca la orele trei după prânz muncitorii să vină la depou iar după ce vor fi luat cunoștință de hotărâre, meseriașii să reîntre în ateliere, personalul dela vagoane să pună vagoanele în mișcare. Cu gând provocator direcția găsi vreo douăzeci de proști care puseră vagoanele în circulație mai înainte.

— Ce e asta, fraților? spuseră setebistii care veneau în pâlcuri la depou. Nu așa ne-a fost vorba. Toți deodată am intrat în grevă, toți deodată ne apucăm de lucru.

Și întoarseră vagoanele înapoi.

Atunci, armata care fusese adusă în apropiere, se amestecă, se stârni o încăierare, iar de pe urma ei au rămas pe teren opt muncitori răniți și un muncitor mort.

Curgea încă odată sângele lor.

Greva porni mai departe, înverșunată. Cu sete-
biștii au fost solidari, și au încetat lucrul în semn de
protest, muncitorii dela Pirotehnie, Arsenal, Chibri-
turi și Regie, șoferii, birjarii și mulți alții. În Cameră
fu aruncat primului-ministru și ministru'ui de Interne
cuvântul meritat;

— Asasini!

Era o problemă a pâinii și a lemnelor. O problemă
a salariilor. Trei mii de locuitori manifestară la Iași,
în fața Primăriei, împotriva scumpetei. Profesorii se
plâneau prin ziare că ministerul nu-i plătește. La
sate, invalizii de război strigau:

— Uite dece am rămas noi schilozi. Ca jandarmii
să prindă iar curaj și să se țină de capul nostru. Ca în
vatră să bată vântul. Ca în șură să ne moară vitele
de foame. Ni s'a zis că vom avea pământ. Unde este
pământul? Ce iac boierii la București?

Mureau în iarna aceea, în Dobrogea, copiii cu
duiumul.

Erau probleme grele și multe. Primul-ministru
plecase la Paris și la Londra să ceară aliaților, impru-
muturi.

— Vă dăm, i-a făgăduit Millerand care luase lo-
cul lui Clemenceau. Dar...

Tot pe ocolite i-a vorbit la început și Lloyd
George, însă după aceea, la un dejun intim, primul-
ministru britanic a fost mai lămurit.

— Ce vă trebuie? I-a întrebat.

— Bani și locomotive și...

— Vă dăm. Vă dăm și armament...

— Ce să facem cu el? La noi mulțimile, muncitorii, cer să demobilizăm.

— Ați uitat că aveți la răsărit un vecin care... Noi suntem obligați să reluăm legăturile cu Rusia, neputând să înlăturăm regimul de acolo. Interesele comerciale și opinia publică ne silesc. Este necesar să avem însă în țara dumneavoastră un punct de sprijin pentru ca în orice moment... înțelegeți...

— Înțeleg. Dar, vedeți, am în buzunar oferta de pace a lui Cicerin. N'am comunicat-o încă la București.

— Nu trebuie să vă grăbiți să faceți pace cu bolșevicii.

Problemele se îngrămădeau, se încâlceau. Problema traiului muncitorilor n'o rezolva — se văzuse și în alte rânduri — glonțul, sabia, pușcăriia. Grevele veniră unele după altele. Au fost în iarna aceea greve în Prahova, la Galați, la Brăila. În București morarii, tipografii, metalurgiștii lăsară lucrul, îl reluară și iarăși îl lăsară pentru că patronii nu-și respectau cuvântul. În câteva rânduri, Parlamentul rămase în întuneric din pricina grevei dela Uzină și atunci deputații liberali, averescani, conservatori, țărăniști, uitând ce-i despărțea, s'au năpustit asupra celor șapte socialiști din Cameră să-i sfășie.

Noul ministru de Interne venise cu o lege a chiiriilor pentru a îngrădi lăcomia proprietarilor. Aceștia s'au adunat cu steaguri și cu muzică militară la Dacia, să protesteze împotriva legii dar, cu toate că poliția încercă să-i așeze, chiriașii le-au spart întrunirea și i-au bătut.

O delegație a proprietarilor se duse la palat să se plângă că proprietatea este amenințată, iar regele ceru numaidecât demisia ministrului. Spuse că având un astfel de ministru la Interne, el nu se mai simte în

siguranță și ceru ministrului de Război să-i trimită la Cotroceni patru mitraliere. I-au fost trimise de patru ori mai multe.

Acest Parlament de după război a stârnit, prin înfățișarea lui, consternarea politicianilor vechi, liberali și conservatori, care veneau la Senat și la Cameră în redingote, cu gulere și cu manșete albe. Ei erau ceremonioși chiar când altădată debaterile deveneau mai vii și când își aruncau în față cele mai grave imputări. Păstrau protocolul, întrebunțau formule politicoase. „Mă rog, mă rog, cucoane... Să avem iertare, domnule deputat... Onoratul preopinent...” Debaterile luau acum un caracter furtunos, jignind urechile stenografilor care nu înregistraseră niciodată cuvinte ca acelea pe care le auzeau.

Adversarii svâcneau din bănci, își arătau pumnii, continuau să se apostrofeze chiar după ce președintele anunța, sunând disperat clopoțelul, ridicarea ședinței. S'au produs în câteva rânduri, încăierări. De vreo două ori urna a fost răsturnată și bilele s'au împrăștiat în incintă.

A fost însă o răfuială și între frunțașii vechilor partide în Cameră, dar s'au executat păstrând forme decente. Brătianu întinsese, înainte de a i se da cuvântul, mâna lui Marghiloman și se întreținuse îndelung cu el. Partizanii îi priveau de departe și se comportau asemenea șefilor: fără cordialitate, însă corect. Pe urmă Brătianu s'a urcat la tribună, luând asupra-și răspunderea felului în care a fost dus războiul și trecând asupra partidului său meritul de a li întemeiat România-Mare. Nedând luare aminte unor întreruperi pornite din mai multe locuri, el ajunsese la politica germanofililor și-l decretă pe Marghiloman, trădător. Rosti însă cuvântul acesta cu tonul calm, ca și cum

ar fi reproșat șefului conservatorilor culoarea cravatei sau croiala costumului. Ii aduse deasemenea învinuirea că a vrut să schimbe dinastia.

După el se înscrise la cuvânt Marghiloman care urcă treptele tribunei cu ținută solemnă. El declară că nu e de acord cu acuzarea care i-a fost adusă, că a făcut politică realistă, că Brătianu a aruncat țara în război fără pregătirea trebuincioasă și că, din punctul acesta de vedere, trădător e șeful liberalilor. Infruntă cu seninătate judecata istoriei, iar în ce privește sentimentele dinastice crede că nu Brătianu e calificat să vorbească. Adevăratul căine devotat al tronului este el, nu adversarul său.

Cu această încrucișare de florete, marele proces al răspunderilor războiului luă sfârșit, iar deputații votului universal ascultară cu admirație oratoria elegantă a celor doi mari oameni de stat ai României vechi și ai României noi.

În pauza care a urmat, Brătianu și Marghiloman și-au strâns iarăși mâinile, iar partizanii lor au făcut la fel, declarând că a fost o zi mare, ca în vremurile dinainte, și că la nivelul acesta ar trebui să se ducă discuțiile.

Din păcate atmosfera se învenină, când, la reintrarea în incintă, un socialist se referi la bilanțul Băncii Naționale care, la un capital de 12 milioane, realizase un beneficiu de aproape 30 de milioane iar din acesta aproape șase milioane au fost plătite ca dividende acționarilor. Ostentativ, cu aer jignit, Brătianu părăsi incinta în vreme ce partizanii lui răcneau spre grupul mic al socialiștilor:

— Agitatorilor! Bolșevicilor! La Moscova, nu în parlamentul României-Mari!

Intr'altă zi, liberalii au fost iar incolțiți pentru că unul mai tânăr dintre ai lor, Tătăărăscu, vorbise impru-

dent luând apărarea jandarmeriei și dându-se, cu prilejul acesta, la țărăniști și la aliații lor ardeleni. Atunci ieși la iveală că bugetul pentru întreținerea jandarmeriei era de 200 de milioane lei în timp ce școlile dela sate nu căpătau nimic. Ieși la iveală că, undeva, șeful postului de jandarmi nu putea să doarmă din pricina orăcăitul broaștelor dintr'o baltă dela marginea satului. El obliga, ca atare, în fiecare noapte, câte patru țărani să arunce pietre în baltă pentru ca broaștele să tacă și plutonierul să doarmă liniștit.

Ca să se răzbune, liberalii veniră și ei cu un dosar al neregulilor pe care le săvârșise Consiliul Dirigent dela Cluj.

Era o problemă care, din când în când, răbufnea în gazete dând șefilor de partide prilejul să-și arate devotamentul față de rege și regină și totodată să-i șantajeze. Lumea cu necazuri spunea când țigănia regală venea iar pe tapet:

— De ea ne arde nouă? Să se îngrijească guvernul de altele. Nu vrea Carol să mai fie moștenitor? Ducă-se, nenișorule! Cine-l trage de mânecă?

Il țineau de mânecă să rămână, în primul rând părinții lui și apoi, din lipsă de caracter, oamenii politici care se concureau trăgând asupra palatului polițe pentru ziua de mâine.

Carol nu voia să renunțe la Zizi Lambrino care-i făcuse și un copil. Când ai lui l-au încolțit să plece într'o călătorie în Japonia, pentru care fuseseră făcute pregătirile necesare, el s'a trântit de pe cal scrântindu-și un picior. Pe urmă și-a zdrelit coasta cu un glonț de revolver. Intr'o altă împrejurare, obligat să ia parte la un congres al medicilor, a ținut să declare acolo că nu asistă în calitate oficială.

Mamă-sa l-a amenințat din nou că-i taie orice mijloc de trai dacă nu acceptă măcar un exil în Elveția.

Regele îi fixă atunci domiciliu forțat la Bistrița-Năsăud, dar el plecă tot cu Zizi, cu copilul lor și cu un grup de prieteni ai lui, de prietene ale ei.

— E un caz patologic, destăinui regele unuia dintre șefii de partide. Dacă ar fi o pasiune adevărată... Dar nu e! La Bistrița trăiește cu o prietenă a femeii lui, și femeia lui știe. Ea însă urmărește alte interese.

Oamenii politici vorbeau cum vorbea și lumea de pe stradă: „Ce familie, domnule, ce familie!“ — dar se întreceau să-și asume rolul de mângâietori ai părinților și de împăciuitori între ei și odraslă.

Iorga fu chemat de regină care, ca și la Iași, în vremurile grele, plânse în fața lui:

— Ajută-mă. Ai fost profesorul lui Carol. Du-te la el și convinge-l. Rușinea e prea mare.

Primul-ministru Vaida, aflând de misiunea dată lui Iorga, se supără: era șeful guvernului și se cuvenea să i se încredințeze lui sarcina aceasta.

— Duceți-vă amândoi, îl domoli Maria.

În tren, ei s'au întâlnit cu Brătianu căruia, în secret, Ferdinand îi dăduse aceeași misiune.

Fiecare în parte și toți laolaltă izbutiră să-l convingă pe Carol să-și reia titlul și să pornească într-o călătorie lungă de consolare. O convinseseră pe Zizi să facă sacrificiul de-a renunța la el în schimbul unor bani și al unor bijuterii. Ea avu grijă după aceea să publice într'un ziar o scrisoare pe care Carol i-o trimisese mai demult. „Vreau — o încredințase el — ca toată lumea să știe că copilul este al meu și că, cu toate că, căsătoria noastră a fost anulată, eu tot mă consider soțul tău“.

— Țara va mai avea de lucru cu asta, spuseră câțiva deputați când Iorga citi la Cameră comunicarea prințului că binevoiește să reintre în drepturi.

Deputații aceștia și alții refuzară să se scoale în picioare după ce profesorul mântui declarația.

Regelui nu-i plăceau ochii ministrului de Interne pe care-l socotea subversiv. I-l încondeia zilnic șeful Siguranței : ce-a spus, ce-a făcut, unde s'a dus, cu cine s'a văzut. Ingăduise o demonstrație muncitorească la mormântul lui Frimu, confiscându-i totuși placardele care cereau demobilizarea și pacea. Se răstise la proprietari. Se exprimase ireverențios în legătură cu moștenitorul tronului.

Șeful Siguranței raporta palatului totul, punând și dela el. Regele nu mai vru să-l primească pe ministru și nu-i mai iscăli nicio lege, niciun decret. Intregul guvern nu-i mai era pe plac. Pe primul-ministru i-l încondeia Brătianu. Prea multă gălăgie făceau unii în Parlament. Și apoi Averescu dădea semne de nerăbdare, vrând să fie șeful guvernului. Făcea parte din guvernul acesta, însă nu accepta rolul de a doua sau a treia vioară. Iși avea oamenii săi în Parlament, dar voia să aibă un Parlament al său.

Regele aflase că, mai demult, generalul ar fi avut întâlniri cu socialiștii și-și închipuia cam ce se vorbise acolo, deși Siguranța nu i-a putut aduce informații precise. Mai bine să-l aibă pe general de partea sa decât în contra sa, câtă vreme partidul liberal e respins de opinia publică.

Il chemă, stătu cu el de vorbă, se înțelese cu el. I-au fost prezentate regelui alte câteva legi pe care nu vru să le semneze : legea rurală, legea asociațiilor muncitorești. Guvernul, care mirosise ceva în legătură cu manevrele generalului și care nu mai avea îndoieli asupra intențiilor regelui, vru să forțeze mâna acestuia. Presentă, ca din inițiativă parlamentară, legile pe biroul Camerei.

A doua zi fu concediat și i se dădu lui Averescu mandat să formeze noul guvern.

— Trădare ! urlară aliații de până ieri. Parlamentul va refuza să lucreze cu guvernul acesta.

Averescu și miniștrii săi ascultară, ironici, invectivele. Pe urmă el făcu domol, un gest, scoase din buzunar o hârtie și citi, malițios, decretul prin care deputații și senatorii erau concediați.

Se înființase un minister al Muncii și la conducerea lui venise Trancu-Iași care era recunosător muncitorilor din Galați că nu i-au primit candidatura și că deci i-au tăiat pofta să se înscrie în partidul socialist. Ar fi însemnat să-și închidă cariera politică și să aibă neplăceri de tot felul. Vor vedea însă ei că au pierdut în el un prieten al lor, măcar că, intrucât îl privește, îi va primi când au să vină cu memoriile la minister.

Trimise cărți de vizită câtorva fruntași ai sindicatelor și ai partidului. Trimise și patronilor. Voia să-i împace pe unii cu ceilalți și-i pofti pe rând și le vorbi.

— Vă rog, spuse și unora și altora, să evităm conflictele. Țara are pentru întâia oară un minister al Muncii și eu sunt cel dintâi ministru al acestui departament. Doresc să fie armonie între muncă și capital. Vă rog să nu-mi faceți greutăți. I-am făgăduit generalului că, atâta vreme cât am să mă găsesc aici, nu vor mai fi conflicte. Nu m'a crezut dar, cu ajutorul dumneavoastră, îi voi arăta că am avut dreptate.

Rădea săltându-și burta. Le oferi cafele și țigări.

Conducătorilor de sindicate le făcu cu ochiul și le spuse după ce se încredință că ușa cabinetului era închisă :

— Nicio grijă. Am să știu cum să-i strâng pe patroni să vă aprobe revendicările. Sunt democrat, sunt aproape socialist și eu. E epoca democrației. Numai să nu cereți prea mult și mai cu seamă să nu mai faceți greve. Memorii — da. Veți veni la mine cu ele, vom mai sta la tocmeală, românește : Mai dă române, mai lasă, jupâne — și apoi nicio teamă. Dacă nu-i conving pe patroni, mergeți cu ei la arbitraj și acolo îi frec eu.

Patronilor le-a făcut tot astfel cu ochiul. Lor nu le-a mai vorbit dela birou ci s'a așezat cu ei pe canapele și i-a bătut pe umeri și pe burtă.

— Mă cunoașteți, le-a spus. Știți că sunt omul legii și al ideii de ordine. Generalul a venit să facă ordine. S'a isprăvit cu grevele. Tocmai că i-am chemat la mine și pe sindicaliști și le-am pus în vedere : Gata ! — le-am spus. S'a isprăvit cu grevele ! Aveți un minister, aveți un ministru. Veniți aici când vreți ceva și, dacă am să fiu de acord cu cererile voastre, îi voi ruga pe domnii patroni să aibă înțelegere. Sunt democrat — le-am spus — însă nu admit anarhia. Vă dau pe mâna ministrului de Interne. Vă rog și pe dumneavoastră, domnilor reprezentanți ai capitalului, să mă ajutați. Când nu vă înțelegeți cu ei, veniți la mine. Ii bag la arbitraj și-acolo îi frec eu.

La Interne era Argetoianu care avea de multă vreme reputația că e cu gura mare. Se lauda cu boieria lui, însă înjura ca un surugiu beat. In Cameră spusese odată, la supărare, că pleacă de aco'lo fiindcă acolo nu e parlament — e bordel. A plecat din incintă și s'a dus la bufet. Avea diferende în special cu Iorga

căruia îi dăduse porecla de „femeia cu barbă“ și care, iritat, îl amenința cu umbrela și-l numea mocofan. Trecuse pe la liberali, pe la conservatori, se certase cu toți. Era acum aghiotantul lui Averescu pe care îl ducea de nas și-l iniția în toate cele rele. „Nu sunt democrat!“ declara cu mândrie explicând că nu este deoarece „democrația pute“.

Voia, ocupând departamentul Internelor, să-și creeze faima de om cu mână tare.

Il chemă la el pe noul membru al partidului socialist, Lupu Costache.

— Ascultă, pușorule — i se adresa morfolind între buze un chiostec de trabuc — te-am chemat să-ți spun o vorbuliță și s'o spui pe urmă la club hahamilor de-acolo. Te cunosc, mă cunoști. Știi că sunt prieten cu tată-tu care o făcu fiartă la bătrânețe cu Mackensen. Tu ești tânăr. Vezi să n'o feștești cu socialiștii tăi și să vă torn la gherlă. Din rapoartele Siguranței constat că-i tragi cu extremismul, cu revoluția, cum că bate la ușă. Faci în discursurile și în articolele tale pe antimilitaristul, așa că, ascuțită-mă pe mine, ofițerii și-au pus în gând să te desnoade. Las-o mai domol. Eu înțeleg, nu ți-a plăcut armata și d'aia ai tras chiulul mobilizării; nu-ți place nici acum, fiindcă militarii te turnară la Văcărești. Mă, eu înțeleg multe. N'ai făcut rău cu înscrierea la muncitori, cu toate că, acum, dacă erai liber, te luam secretar-general. Dar nu-i înșuruba prea tare, căci cu mine nu-ți merge. Când tu ai spus că revoluția bate la ușă, unul dela voi a vorbit cum că ea este la Antrepozite. Mai domol, monșer, căci eu vreau să am liniște. Greve, manifestații — mergeau cu Brătianu, cu Văitoianu. Au mai mers și cu Vaida. Atunci mai turnam și eu și generalul, unde! emn peste foc. Dar aia era treabă de opoziție. Acum facem treabă de oameni la guvern. Spune-le ălora dela voi să se

astâmpere. I-am spus și generalului: Vrei să ai liniște? lasă-mi mână liberă, nu te amesteca. Moșulică s'a lăsat și el de republică și de alte bazaconii care au fost bune la timpul lor ca să-l sperie pușintel pe Neamț și să-l pună la colț pe Brătianu. Dar acum e cazul să le arătăm noi ce însemnează autoritate și ordine. I-am spus și lui Trancu să nu-mi umble cu abțibilduri. Unde e un conflict de muncă și n'o scoate la capăt — să-mi dea telefon. S'a înțeles, pușorule? Dacă nu s'a înțeles, schimb macazul și vă turtesc.

Mâna lui se văzu în reprimarea grevei pe care o făcură, la Petroșani, minerii. Aceștia și cei din alte funduri de pământ așteptau de șapte luni de zile rezolvarea unui memoriu cu privire la salariu și alimente. Comitetul lor era purtat cu vorba așa că, văzându-l neputincios să smulgă ceva celor trei guverne care se perindaseră în vremea asta, muncitorii nu mai vrură să se ducă la lucru. S'au solidarizat cu ei minerii dela Aninoasa, Lonea și Petrila.

Argetoianu i-o luă înainte lui Trancu, dădu ordin armatei să tragă și să facă arestări, pe urmă îi spuse colegului său:

— Am băgat frica în ei. Acum e rândul tău. In-groapă-i pe cei care au murit, spune-le o vorbă de muștrare celor dela spital, scoate-i din închisoare pe agitatorii pe care i-am turnat, împarte-le niște făină căci se pare că întradevăr nu aveau ce crăpa și vezi ce este cu memoriul lor. Să nu te prind însă că-mi faci demagogie prea multă, căci dai și tu de dracu.

În ziua când minerii declaraseră grevă, consiliul de miniștri era pus în fața unui memoriu al ceferiștilor care cereau majorarea alocației de scumpete.

— Lăsați-i pe mâna mea! se grăbi Argetoianu să-și ofere serviciile.

— Aici e mai greu, spuse primul-ministru. Dezorganizăm întregul aparat al Statului. Este de resortul domnului Trancu-Iași să găsească soluții și să câștige timp.

Soluțiile ministrului Muncii nu i-au împăcat pe muncitori, însă el a câștigat aproape patru săptămâni în care vreme a întocmit un jurnal și, pe temeiurile lui, a redactat o lege ce-i lega pe toți muncitorii nu numai pe ceferiști, de mâini și de picioare ¹⁾).

Ca să adoarmă neliniștea oamenilor dela Calea Ferată, a vizitat atelierele, strângând mâini în dreapta și în stânga, făcând glume cu lucrătorii, bătându-i pe umăr și închizând ochii cu șirătenie. Nicio grija. Este de-ai lor. L-a convins pe general. Mai trebuie să-i convingă pe alții din guvern. „Sunt cam babalâci“ — spuse râzând cu multă poftă. „Și cam reacționari“ — adăugă ducând apoi degetul la gură pentruca vorba să rămână între ei, să n'o ducă muncitorii mai departe. „Uite ce e — glăsuia într'un grup — cu alocația e

¹⁾ Jurnalul Consiliului de Miniștri mai sus amintit merită o subliniere deosebită, pentru că acest jurnal reprezintă baza legii Trancu-Iași referitoare la reglementarea conflictelor de muncă — curând după aceea legiferată de parlament și împotriva căreia muncitorii se opun cu îndârjire. Anularea acestei legi a fost de altfel unul din punctele esențiale ale ultimului remis guvernului în ajunul grevei generale. Cauzele formulării acestui jurnal — și apoi legii denumită Trancu-Iași — au fost determinate de dorința guvernului de a se împotrivi luptelor duse de muncitori. E începutul de regrupare, pentru a trece apoi la ofensivă, a forțelor conducătoare ale României oficiale după o perioadă de ezitări, în care se găseau imediat după război. Această regrupare, determinată de dorința de a pune capăt ofensivei muncitorești, a fost încurajată și de situația externă. (*M. Roller: 1920. Contribuție la istoria socială a României*).

mai greu, căci se scumpește viața. Nu e mai bine să vă dăm alimente la prețurile din 916 ?“

Grupul se mărea cu mulți alți muncitori și toți laolaltă își făceau socoteli în gând, pe urmă se întrebau din ochi. Ministrul părea să aibă intenții bune, dar putea el să le garanteze că vor primi hrana întradevăr la timp și cât le trebuia ? Se invoiră fiindcă el îi ruga și-i încredința pe cuvânt de onoare.

Însă, în răstimp de aproape o lună văzură că nu au căpătat de om decât un kilogram de zahăr, unu de orez, două de carne și cam o pâine pe săptămână.

S'au dus în delegație la minister dar, de data aceasta, ministrul le arată că este ocupat, că nu poate să facă vorbă multă cu ei.

Se miră când i se spuse că aprovizionarea a mers atât de prost și găsi îndată o soluție :

— Uite ce e : vi se vor da alimente numai dumneavoastră, celor din Capitală. Pe cei din provincie să-i lăsăm deocamdată. Acolo traiul este mai ieftin.

— Noi am făcut acțiune pe toată țara, îi răspunseră, supărați, muncitorii. Suntem solidari cu tovarășii noștri.

— Eh, solidari ! le-o întoarse ministrul. Asta e vorbă pentru gazete și pentru întruniri. Să fim oameni de înțeles. Pentru toți nu se ajunge.

— Domnule ministru, îi comunică delegația, noi am pus bază pe cuvintele dumneavoastră și am așteptat îndeajuns. Nu mai vrem și nu mai putem să răbdăm. Muncitorii care ne-au trimis sunt hotărâți să facă grevă.

— Biine, domnilor, biine ! Imi pare rău. Însă cunoașteți jurnalul consiliului de miniștri care spune... Să auzim ce spune... (Luă de pe birou un „Monitor Oficial“, îl răsfoi, se opri la o pagină :) „Orice in-

cetare colectivă de lucru este interzisă în toate întreprinderile...”

— Nicio lege nu ne poate interzice dreptul la o viață mai bună.

— Eu mi-am făcut datoria. Fără supărare, faceți ce știți. Uite, mă spăl pe mâini. Dacă încetați lucrul, veți sta de vorbă cu colegul dela Interne.

— Ei vezi, șefule, că tot la mâna mea ai venit? spuse colegul dela Interne colegului dela departamentul Muncii. Lasă-i că le fac un masaj românesc, dacă n'ai putut să-i duci cu vorbe armeneste.

Atelierile încremeniseră. Cartierul cefeștilor era împănăt cu patrule care pătrundeau prin case și-i ridicau pe muncitori și-i duceau între baionete la lucru. Dar îmbrânciți acolo, oamenii nu puneau mâna pe mașini și pe scule. Atunci li se puse în vedere că, dacă în trei zile nu reiau lucrul, vor fi concediați. Nu se intimidă niciunul. O delegație a cefeștilor din Ardeal se prezentă guvernului cu declarația că se solidarizează și ei cu cei din București.

La vreo săptămână după declararea conflictului, guvernul publică un comunicat care, își închipuia el, îi va speria pe muncitori :

Toți oamenii aparținând unuia din contingente mobilizabile vor fi chemați prin ordine în regulă de către regimentul 1 și 2 C. F. Toți acei care nu contează în cadrele armatei vor fi rechiziționați. Pentru asigurarea ordinii se alcătuesc două companii prevăzute cu 4 puști mitraliere, un pluton mitraliere (cu 1000 de cartușe și 200 de granate). Cei care vor încerca să împiedice pe lucrători a veni la lucru, vor fi deșertați Curții Marțiale.

Greva a continuat cu toate acestea cincizeci de zile, ea împletindu-se în cursul lunii Mai cu alte greve

care îl făcură pe ministrul Muncii să-și piardă capul și pe ministrul Interneilor să-și muște pumnii.

— Dați-mi voie să pun mitralierele în ei! cerea el bosumflat când se țineau consiliile de miniștri.

— Ne aprindem paie în cap, îl calma Averescu. Discută, la întrunirile lor, să facă o grevă generală. Lucru primejdios pentru noi.

— Poate să fie și pentru ei! răspundea cu plictiseală Argetoianu.

Au fost în grevă lucrătorii dela fabrica de zahăr din Giurgiu și tăbăcarii dela Bacău. În București, două întâmplări au pus pe gânduri guvernul, iar alte trei îi neliniștiră pe muncitori.

Tipografii dela Imprimeriile Statului, încetând lucrul, nu au vrut să părăsească atelierile, așa cum făcuseră altădată lucrătorii dela Confecții. „Se ocupă întreprinderile; simptom grav!” au exclamat miniștrii.

Pentru evacuarea muncitorilor au trebuit să fie aduse acolo câteva companii.

La regie, femeile au cerut și ele un ajutor ca să poată face față scumpetei. Direcția răspunse că întreprinderea este în pagubă și că preferă să închidă atelierile. „Nu!” au declarat muncitoarele. „Le luăm pe seama noastră și o să vedeți că vor da beneficii”.

Tot cu armata au fost scoase din întreprindere.

Însă, în luna Mai, patronii fabricilor de metalurgie, Vulcan, Wolf și Lemetru, declarară locaut din senin. Fapta lor avea un înțeles pe care muncitorii l-au lămurit îndată: era semnalul ofensivei exploatatorilor.

Acum, da, putea cu drept cuvânt tovarășul Mitică să spună că burghezi de pe trotore și dela balcoane aveau figuri plouate. El și alții puteau să declare că ziua aceasta cu cer senin, cu lumină de aur, este a muncitorilor. La guvern erau oameni care nu-i iubeau și care erau răi, însă nu erau proști. Ei n'au încercat să pună piedici zilei de Întâi Mai, dându-și seama că n'ar fi reușit. Vremurile când printr'o hotărîre a poliției, muncitorii trebuiau să renunțe la sărbătoarea lor, când, dacă lipseau din fabrică sau din atelier, rămâneau fără pâine și, uneori, chiar fără libertate, erau ale trecutului. Ale trecutului erau și celelalte vremuri când sălilor de întrunire li se puneau zăvoare, când manifestațiile pe stradă se desfășurau încadrate de polițiști, când polițiștii turburau petrecerea cinstită a oamenilor muncii într'o grădină, la marginea orașului.

Cine putea să fie într'atâta de tare sau de necugetat încât să oprească voința batalioanelor numeroase, avântate și dârze, de muncitori, de a sărbători împreună cu frații, cu tovarășii lor din lumea întreagă, ziua care era simbolul luptelor, jertfelor și izbânzilor?

Guvernul măsurase puterea și hotărîrea clasei muncitoare din România în luptele pe care ea le-a dat

și continua să le dea. Încă odată pumnul păros al ministrului de Interne a fost nevoit să se desfacă, deoarece primul-ministru și miniștrii ceilalți i-au declarat că interzicerea serbării ar fi o imprudență.

— Dar tolerarea întrunirilor, a manifestațiilor și a fluturării steagurilor roșii pe străzile orașului, nu e o imprudență? După rapoartele pe care le-am primit, nu vom avea lumină și nu vor circula tramvaiele, mașinile, trăsurile. Nu vor lucra instituțiile publice, nu vor fi deschise magazinele. În toată țara la fel se va întâmpla.

— Știu. Am aflat și eu, clătină Averescu din cap dând glasului o intonație din care să priceapă Argetoianu că tot atâta de informat este și el, șeful guvernului. Câtă armată crezi că ți-ar fi necesară, și câtă poliție, ca să împiedici manifestația? Și ești sigur că izbutești? Eu am altă idee, glăsui el după o pauză. Să decretăm noi ziua aceasta — o zi oficială. Da, da. În tradiția românească, Întâi Mai e ziua de Armindeni. O declarăm sărbătoare legală, turnând astfel apă în vinul roșu al revoluției. Se va chema că oamenii nu lucrează — nu fiindcă au ascultat de chemarea socialiștilor, ci fiindcă guvernul le-a dăruit repauzul. Nu este bine? Vom publica în sensul acesta un comunicat în ziare.

Viclenia n'a prins, ziua de Întâi Mai păstrându-și caracterul de sărbătoare muncitorească. De desfășurare a forțelor clasei care își cerea cu tot mai multă vigoare dreptul la o viață mai bună. De solidarizare cu Revoluția Socialistă, victorioasă în țara care se întindea pe a șasea parte a globului și cu proletariatul de pretutindeni.

Străzile erau străbătute de grupuri, de coloane care, cu steaguri în frunte, se îndreptau spre sala unde

urma să aibă loc întrunirea și de unde va porni apoi manifestația. Numai ei, muncitorii, însuflețeau orașul. Nu circula un vehicul, nu se înălța dăra fumului deasupra niciunui horn de uzină sau fabrică, nu era un oblon ridicat. În centru, dinapoia ferestrelor sau la balcoane, răsăreau figuri neliniștite care, la apropierea unui cortegiu, se trăgeau repede înapoi.

Armată era. Poliție era. Dar și una și alta se îngnesuiseră prin ganguri și prin curți.

În sala de întrunire puteau să încapă câteva mii de inși. În grădină, alte câteva mii. Piața și străzile înconjurătoare cuprindeau de zece ori pe-atâta.

Dela punctele de întâlnire, din cele patru părți ale orașului — puhoi.

Unde fuseseră toți aceștia până acum? Cum de răsunase neascultat, ani și ani de zile, cuvântul care cerea pentru ei făurirea unui destin mai bun?

Veneau, veneau.

Fiecare grup, fiecare convoi, era primit cu urale entuziaste.

Veneau cântând, cu ochii iluminați, tineri, bătrâni, femei.

Demult nu mai era un loc în sa'ă, demult, în grădină, lumea se înnăbușea. Demult, piața și străzile înconjurătoare erau un furnicar.

Și totuși veneau alții, cu steaguri și pancarte, în marș disciplinat, cântând.

Demult începuseră, în sală, cuvântările. Demult, și în grădină. Pe garduri, pe un scaun, pe umeri puși de bunăvoie la dispoziție, se improvizau oratori și discursuri. Mulțimea asculta și n'auzea nimic, sau auzea frânturi de cuvinte. Însă aproba cu bătăi din palme care păreau grindină de mitralii.

Intrunirea s'a încheiat târziu.

Incepu aranjarea cortegiului. Operație grea. Dar,

în cele din urmă, cortegiul se urni. O echipă de bicicliști. Pe urmă, corul. Apoi steagul partidului. În urmă, syndicatele cu drapele și cu pancarte.

Carul alegoric era la mijloc. **Munca**, întruchipată de o lucrătoare frumoasă, în veșmânt alb, cu o eșarfă roșie, zâmbea, fericită, intimidată; alături de ea era simbolizat **țăranul**, iar în partea de dinapoi un lucrător cu bluză albastră, cu mânecile bluzei suflecate, bătea într'o nicovală fără să ostenească.

În urma carului se înșirau alte syndicate cu lozinci, tineri care alcătuiau alt cor, alți muncitori, și multe, multe steaguri. Când se credea că mulțimea s'a terminat, se iveau alte grupuri tot în rânduri aliniate, câte patru în rând.

Veneau, veneau.

Tovarășul Mitică mergea în frunte, mândru, cu steagul secțiunii. Privea în dreapta și în stânga, spre lumea care acum năvălise de pretutindeni și înțesase trotoarele. Vedea, la balcoane, chipuri cărora le tre-cuse frica de mai înainte, dar care păstrau pe ele posomorirea. Iși sucea gâtul căutând să-și dea seama cât e de lung convoiul. Se adresa tovarășilor din spate cu o constatare: „Uite ce ochi face prefectul la Cercul Militar.... Suntem în bulevard și coloana e încă în dosul Poștei...”

Prin dreptul farmaciei Tünger, Mitică întoarse iarăși capul și observă cu multă bucurie că încă nu se văd ultimele rânduri ale manifestanților.

„E mai multă lume decât la treispe Dechembrie”, gândi.

Vru să împărtășească gândul său unuia care mergea în rând cu el. Dar privirile i se întunecară căci recunoscu în individ pe cel care spionase atunci la club.

Dădu, printre dinți, drumul unei vorbe urâte. Agentul se pierdu în mulțime.



Tovarășul Mitică glăsuște cu tine și parcă și-ar vorbi singur. Dela o vreme îți se pare că a uitat că sunteți împreună. Dacă te-ai ridica — gândești — și-ai pleca binișor, el n'ar băga de seamă și-ar vorbi mai departe. Ideile îi vin în minte și cuvintele îi ies din gură fără să se împerecheze unele cu altele. Se încălecă, se alungă, revin, se încălesc, astfel că-l urmărești cu greu și te vezi nevoit să-l aduci la locul de unde pornise, ori să-i amintești că n'a mântuit un gând sau un cuvânt. El zice: „Da, așa e“, zâmbește cu aer vinovat și caută să nu mai rupă firul ghemului pe care-l depăna.

Figura lui e astăzi umbrată de o gravitate pe care nu i-o mai cunoscuseși. În vorbirea lui e o notă — ai putea spune: de neliniște și mâhnire.

— Imi place și nu-mi place, glăsuște scuturând ușor capul și făcând cu mâna ca și cum l-ar supăra o muscă. Eu, de Întâi Mai, când am văzut la întrunire atâta lume și pe urmă la manifestație și la Bordei, ziceam: A venit vremea noastră. Unde e tovarășul Frimu, ziceam în mine, și tovarășul Ștefan Gheorghiu, să vază și ei ce vedeam eu și să se bucure... Ce ar fi cugetat ei? Că n'au muncit degeaba, că muncitorii

s'au deșteptat și, când li se vorbește de socialism, nu se mai sperie, nu mai întreabă: ce este aia? Când e vorba de pâinea lor, de viața lor, nu mai umblă cu ploconeală și nu le mai e frică: dacă jupânul ne dă afară, dacă își bagă nasul poliția, dacă noi începem treaba cu un memoriu ori cu o grevă și ai noștri din atelier ori din fabrică nu merg cu noi? Oamenii, frații noștri, s'au schimbat. „Legile, zic ei, sunt rele; să le facem mai bune pentru noi. Până când să ne tot călărească șmecherii care nu muncesc nimic, și vor să ne fie stăpâni, să-i ținem din munca noastră iar noi să ne alegem cu praful de pe tobă? Ei au poliția care ne burdușește și armata care trage în noi și pușcăriile în care ne aruncă să mucezim. Apoi nu!“ cugetă muncitorii acum, și asta-mi place. „Să se isprăvească odată cu trândăvia și asuprirea“, zic ei. „Avem syndicate, avem partidul nostru. Să ne înscriem, să ne luminăm și, atunci când suntem uniți, altfel sună vorba stăpânilor. Dacă le ținem piept, n'au incotro; se trag ei de-a'ndaratelelea. Am câștigat când am fost mai tari. Am câștigat și atunci când au pus pușca în noi și ne-au luat cu arcanul ca să ne bage în pușcărie pentru că ne-am dat seama că între noi și ei bătălia este pe viață și pe moarte“. Cine a apucat să citească broșurile noastre, a înțeles că aceasta se numește luptă de clasă. Incep să aibă conștiință de clasă. Imi place. Nu le place șefilor dela guvern și din celelalte partide. A intrat frica în burghezie. Eu mă bucur când o văz cum se bătaie și zice că muncitorii și-au luat nasul la purtare. Să și-l ia ei ca să cază în felul ăsta, nasul burjuilor. Mișcarea s'a mărit. Avem nouăsprezece deputați acum. Avem sedii în toată țara și mereu vin alți și alți muncitori la noi să-i primim și să-i ajutăm. Vin și alții care nu-mi plac și pe care tov. Frimu i-ar fi ținut la ușă. Ce au ăștia cu clasa muncitoare și cu

socialismul? Unii fac pe moderații, alții pe extremiștii dar îi simți că sunt șmecheri și că mâine, dacă se schimbă treaba, o iau la sănătoasa, ba ne mai dau și picioare în spate, cum s'a mai întâmplat cu vechea mișcare. „Hai la socialiști, zic ei, că e rost să ajung deputat, căci vremea e cu socialiștii. Dacă se întoarce roata, mă întorc îndată la burghezia mea.” Asta nu-mi place. Nu-mi place nici că ai noștri dela conducere — vorbesc de cei vechi — au cam rămas în coadă. Le-au luat-o muncitorii înainte, căci muncitorii au înțeles că dela burjui nu pot să se aștepte la nimic bun. Conducerea noastră tot vrea să-i ție în loc, să nu se supere prea tare burghezia, să nu tabere pe mișcare. Ea tot crede că umblând cu binișorul — mai un memoriu după alt memoriu, mai o chestie la Parlament, mai un telefon la miniștri — își face datoria. În loc să se bucure că mișcarea crește, a intrat la idei. Le spune mulțumitor : „Mai cu binișorul ; mai domol cu cererile voastre ; mai lăsați grevele ; dece le faceți fără să ne întrebați pe noi ? Dece, când vă spunem să vă mulțumiți cu cât ați căpătat, mergeți mai departe”. Nu-mi place, tovule. Păi, tovarășii din Rusia, dacă umblau cu fe-reală, cu gândul să nu se supere unii și alții, generalii, moșierii, fabricanții, poliția, mai făceau revoluția ? Păi, ei i-au tras pe muncitori de mânecă și le-au spus: mai cu ușurelul, cu binișorul ? Ori, dimpotrivă, au mers în fruntea lor și au strigat : Mai departe ! Ai văzut că muncitorii noștri încep să se întrebe : „Ce fel de conducători avem dacă ne spun că nu trebuie să-l supărăm pe dușmanul care, când îi vine bine, ne dă el la moalele capului ? În loc să bage curajul în noi, bagă frica în noi”. De-ai-a câteodată nici nu-i mai întrebă când e vorba de o acțiune. O fac după cum îi taie capul și le spune sufletul lor și-i îmboldește foamea. La noi în mișcare s'au mai făcut greșeli. Și în

mișcarea veche și în asta nouă. Până când ? Mai cu seamă acum să nu se facă fiindcă acum, dacă ne-o pocni stăpânirea, păi multă vreme o să fim lați. Ea îl are la putere pe Averescu, și Averescu, îl are aghiotant al lui pe Argetoianu. Ei ne-o coc mai bine decât Brătianu și Mârzescu — știi dumneata când... Dece se lungesc grevele ? Fiindcă vor muncitorii ? Nu. Fiindcă guvernul e mai căpățanos și — ori umple fabricile cu soldați, ori îi poartă pe oameni cu vorba pe la comisiile de arbitraj, că doar o intra în ei descunjarea și doar i-o birui flămânzirea. Ținea a' tădată o grevă trei patru zile, o săptămână. Ține acum o lună, două luni. Ce însemnează asta ? Că guvernul și-a pus în cap să ne culce la pământ. Și-a zis : ori eu, ori ei și dinspre partea lui cugetă bine. Dece nu cugetăm și noi la fel și nu zicem : ori clasa muncitoare, ori burghezia ? Muncitorii nu se lasă și duc și ei o grevă când îi dau drumul, până îl trec nădușelile pe Trancu și până i se urăște lui Argetoianu... Bravo lor ! Inșă le vine greu, căci patronii și directorii și miniștrii, care au spionii lor, le dau peste nas : „Voi ați trecut și peste conducerea voastră — le spun ei — care știm că ea a fost contra acțiunii voastre. Cu ea ne înțelegem mai ușor decât cu voi”. Ei, vezi, asta nu-mi place. Eu mă întreb singur ca prostul : „E bine așa ?” Imi dau răspunsul singur : „Nu e bine”. Am și vorbit cu tovarășii mai mari, și ei m'au repezit că să nu le dau lecții, că să-și vază fiecare de lungul nasului și că — ce ? mișcarea trebuie să fie legală. Chestia asta, după cum am citit și am mai auzit când am venit întâia oară la mișcare, o cânta și Nădejde cu generoșii lui. Pe calea legală să mergem — ziceau ei, și-i țineau pe muncitori în loc. Când muncitorii vorbeau pe limba lor și voiau să facă după interesul lor, șefii de atunci le spuneau : anarhiști. Tot așa le spuneau și burjuii de pe

vremea aceea. Acuma — ce le spun muncitorilor, gazetele și reacționarii ? Bolșevici ! Tot așa le-o trântesc în față, muncitorilor, și unii din conducerea noastră. Păi, ce sunt bolșevicii ? Păi, ori dărâmam burghezia, cum ne-a învățat tata Marx, ori umblăm cu căldărușa pe lângă ea să ne dea de pomană ce-o vrea și cât o vrea. Mai bine, atunci, să ne vedem de treabă, ori, mai bine, să le-o spunem dela obraz tovarășilor din fruntea noastră : „Sunteți cu noi, tovarăși, ori vreți să vă dați bine cu ei ? Ați uitat că la treișpe Decembrie v'au jugănit și pe voi la poliție și la Văcărești și, când le-o veni apa la moară, o să vă ia iarăși la trei păzește ? Acum încep să vă laude că sunteți moderați și dau în muncitori“. Nu-mi place. Am citit ce-a spus odată Bebel : când te laudă dușmanul, însemnează că ai greșit, că mergi pe drumurile lui, nu pe drumurile clasei muncitorești. Eu zic că ai noștri de aici, se lasă duși de tovarășii dela conducere de dincolo, care sunt reformiști. Mie nu-mi place Flueraș, nici Jumanca și nici Grigorovici care s'au învățat să facă socialism așa ca să nu-i supere pe reacționarii din Ungaria și din Austria sub care au trăit. Școala lui Kautski. Și vor să facă socialism, acum, care să nu supere pe Brătianu, pe Averescu și pe alții dela noi. Tot cu legile, cu legalitatea sunt și ei, și-i țin pe muncitorii de acolo la o parte de tovarășii de aici care, zic ei, cei de aici merg prea la stânga și sunt cam bolșevici. Avem trei partide în loc de unul singur și, când aici se ia o hotărîre, ei stau la tocmeală dacă s'o urmeze ori nu. Păi, burjuii noștri vor altceva decât ca să fim împărțiți, noi de-o parte, ei de altă parte ? Contra lor sunt și muncitorii de acolo, care ei spun că n'au scăpat de grofii dela Pesta și dela Viena ca să intre argați la boierii din București și să-i bată prefectii noștri cum îi băteau prefectii unguri și nemți. E bine că ei muncitorii, vorbesc o limbă, dar nu-mi

place că șefii vorbesc pe altă limbă. Nu le place revoluția rusă și că să nu ne luăm după ruși, cum că ei sunt contra democrației. Care democrație ? A muncitorilor, ori a stăpânilor ? Păi, nu democrația lui Brătianu l-a băgat în pământ pe tovarășul Ștefan Gheorghiu care îl purtau pe drumuri și-l scoteau dintr'o pușcărie ca să-l vâre în alta ? Pe tovarășul Frimu cine l-a băgat în pământ ? Și pe tovarășii dela treișpe Decembrie și pe cei din Galați dela treișpe Iunie 916, cine i-a omorit ? Sindicatele noastre și cluburile noastre, cine le-a devastat și le-a închis mereu, și beciurile poliției cine le umplea, cu cine le umplea ? Pe tovarășul Vecsler cine l-a împușcat pe front ? Dar democrația lui Averescu și-a lui Argetoianu ce face acum ? N'a tras și ea, de cum a venit, în minierii de la Petroșani ? N'a venit cu legea care pedepsește grevele și n'a umplut fabricile cu armată ? Nu-i închide mereu pe tovarășii noștri și nu le face procese ? Nu-mi place când se spune că trebuie să fim pentru democrația asta. Nu ! Trebuie să fim pentru democrația muncitorilor. Dacă tovarășul Ștefan și tovarășul Frimu trăiau, nici ei n'ar fi zis altfel. Este ? Cum să nu fie ! Este... Pe urmă, ce facem cu țărani ? Nu ne ducem la ei ? Nu-i chemăm la noi ? În Rusia, dacă muncitorii au putut să puie mâna pe putere, e că au mers cu oamenii săraci dela țară, că s'au pus în fruntea lor și au zis : Haidem împreună împotriva bogăților ! Lucrul ăsta l-am auzit când stăteam de vorbă cu tovarășii ruși dela Iași. L-am citit și în manifestele lor. Noi parcă n'am avea țărani. Păi, la o adică, pe cine ne biziim ? Pe ei cine să-i lumineze și să-i ajute ? La 907, tot așa am făcut. N'am venit în ajutorul lor. Adică n'a venit conducerea care era atunci, căci muncitorii dela Pașcani, din Prahova și alte locuri au fost de partea țarilor. N'au umblat cu vorbe pe după salcâm, cum zicea tov. Gheorghiu, și nici n'au căutat să vopsească

oul cu lapte bătut — cum ne spunea tot el. „Azi trebuie să vă ajutăm noi, au spus muncitorii către țărani; mâine o să ne ajutați voi până când ne-om uni și-om da peste cap hardughia stăpânilor“. Asta îmi place. Mi-a plăcut când am citit că și la 88 când se răsculaseră țărani, tot așa s'au purtat muncitorii. Nu-mi place acum când ai noștri uită să se apropie de țărani săraci, să-i câștige pentru cauza noastră care este și a lor. Să vedem: i-ar mai conveni lui Averescu să se dea la noi cum se dă dacă ar ști că mergem cu frații dela țară mână în mână? Așa — îl lăsăm pe Mihalache și-i lăsăm și pe chiaburii lui să-și poarte cu minciuni și să-i scoată la întruniri boierești. Il lăsăm pe general să-și aducă invalizii la el și să-i pue, cum s'a întâmplat la Giurgiu, să tabere pe noi. Ce-o mai fi, tovule, om vedea, și nu mi-e frică de-o fi mai rău căci spinarea muncitorului e ca toba: duce la tăvăleală. Drumul care să-l scoată la lumină îl va nimeri el. Știe de pe acum care este drumul acesta, însă îl mai încurcă alții. „Nu pe aici — i se cântă, nu drept și nu prea repede. Mai încoa, mai pe ocolite și mai încetișor“, i se spune. Unii conducători trăiesc parcă pe vremea lui Pasvante și vorbesc cum vorbeau Nădejde și Morțun. Chiar dacă nu fac parte din burghezie, cântă în struna ei și îi fac treaba ei. Parcă lumea n'a trecut prin război și parcă toții din Rusia nu ar fi arătat muncitorilor din toată lumea pe ce cale să meargă dacă vor să clădească și la ei acasă, socialismul. Casă bună, aștia dela noi — ce să le mai spun numele, căci îi știi — vor să ducă mai departe cu burghezia. Să ducă, dar să nu mai încurce drumul celor care știu una și bună: că și'n car și'n căruță nu se poate. Ori slujești cauza muncitorilor și-i duci la luptă și biruiești cu ei, ori te lași călărit de dușman. Mi-e necaz pe mine că nu mă pricep să vorbesc la tribună sau să scriu la gazetă așa cum mi-este

gândul. Nu sunt tare la teorie. Dar poate că nu e nevoie de teorie multă ca să vezi și să înțelegi, ca să-i faci și pe alții să vază, să priceapă, încotro merge lumea care vrea să fie pace, dreptate și bună stare. Incotro trebuie să se uite clasa muncitoare dela noi și de peste tot, ca să tragă învățăminte: spre tovarășii ruși, spre revoluția pe care au făcut-o. Unii sunt de pe acum pentru afiliere. „Să ne afiliem, zic ei, la Internaționala a treia căci a doua a dat faliment“. Alții — și aceștia au în mână conducerea — spun: „Nu. Rămânem cu a doua, căci a treia e pentru dictatura proletariatului“. Păi, ce-a spus Marx cu care ei umblă mereu în brațe: că fără dictatura proletariatului, clasa muncitoare nu poate să-și facă revoluția ei și să-și apere cuceririle ei. Citesc și iar citesc „Manifestul Comunist“ și, măcar că e greu, văz că dreptatea este acolo. Mai sunt unii care umblă cu duhu' blândeții. Ar merge cu cei dintâi însă nu se hotărăsc să se despartă nici de ceilalți. Mi-e necaz pe mine când bag de seamă că nici eu n'am tăria să iau o hotărîre.

Cât a ținut vara din 920, guvernul n'a voit să aprobe nimic din ce i-au cerut cu temei, muncitorii. Se vedea că face întradins ca să-i împingă la desnădejde.

Se încredințase că, între ei și cei care îi conduceau, neînțelegerile erau din ce în ce mai mari. Muncitorimea mergea înainte, ei rămâneau în urmă. În adunări, muncitorii arătau că așa nu mai merge. Burghezia și-a pus în minte să dea bătălia și să-i întoarcă la robia de altădată. Să-i silească la muncă fără pâine, la viață cu mâinile în cătușe, cu capul între umeri. Să se miște cu pușca și cu baioneta soldatului la spate.

Deaceea au trecut oamenii prin război ca, acum, dreptul la îndestulare să-l aibă îndestulații din totdeauna? Tot flămânzi și desbrăcați sunt copiii de muncitori, pâinea tot puțină este pe masa lor. Ca și în trecut li se cere muncitorilor să aibă călcâile lipite și pălăria în mână când stau de vorbă cu patronul, cu comandantul întreprinderii, cu șefii gărzilor militare, cu prefectul și chiar cu'n comisar. Când li se aruncă vorbe grele în față, n'au dreptul să răspundă căci santinelele îi împresoară numai decât.

Nu e fabrică, nu e atelier din care să nu lipsească muncitori. Ei sunt la pușcărie. Cum simt că s'au sfătuit

să facă un memoriu, patronii închid porțile întreprinderii și-i aruncă pe oameni în stradă. Le convine, căci îi despăgubește Statul pe urmă dându-le comenzi la prețurile pe care le cer ei. În întreprinderile militarizate nu mai e chip să se sufle o vorbă de protest.

— Unde vreți să ajungem? caută conducătorii să-i potolească. Vedem și noi că burghezia este în ofensivă și deaceea trebuie să dăm înapoi. Nu putem să ne batem cu ea.

— Dece? strigă oamenii și acoperă glasurile dela tribună.

— Trebuie să ne ascultați pe noi! se supără conducătorii lor.

— Nu vă mai ascultăm! răcnesc muncitorii. Dați-vă la o parte dacă vă este frică.

— Asta e anarhie! își ies din sărite ceilalți.

— Aha, așa ne spune și guvernul. Așa spun și patronii.

— Nu vedeți că nu se mai poate scoate nimic din partea guvernului? Greva dela Steaua-Română a ținut patruzeci și opt de zile și am pierdut-o. La uzina electrică din Câmpina muncitorii au mers cu petroliștii și-au să piardă și ei. Minerii se luptă de luni de zile și nu sunt luați în seamă. Ce este de făcut?

— E de făcut ceva! li se răspunde. Toată muncitorimea să facă grevă pentru ca guvernul să vadă că nu are dreptul să-și bată joc de noi. Să băgăm frica'n el!

Hotărîrea care începe să-și facă drum în toate adunările bagă până una alta frica în conducători. Se ridică împotriva grevei generale iar când hărmălaia îi silește să coboare dela tribună, nu mai ies din birouri. Ocolesc întâlnirile cu masa muncitorilor. Se simt mai la larg cu delegațiile restrânse care se prezintă la ei ca să le spună că au fost gonite dela minister, că un memoriu le-a fost respins, că undeva iar este un locaut, că la

Calea Ferată sunt zeci de arestări. Le primesc și le copleșesc cu muștrări :

— V'am spus. Ne-am făcut datoria. N'aveți simțul răspunderii.

— Bine, dar...

— Treaba voastră. Uite, acum e o dandana cu niște manifeste clandestine.

— Dacă guvernul le cenzurează ?

— Ei, și ? Noi nu aprobăm tactica bolșevicilor. Suntem pentru acțiunea legală.

— Dar ce face guvernul — este legal ?

— Asta e necuviință. Am terminat. Plecați !

În Parlament și la gazetă, conducătorii dojenesc guvernul că prea întinde coarda. „Muncitorii sunt împinși la disperare”, se tânguesc. „Nu-i mai putem opri. Nu mai putem să fim mijlocitori între ei și autoritatea de Stat“.

Muncitorii obiectează :

— Așa își înțeleg ai noștri datoria ? Treaba lor e să fie oameni de legătură între burghezie și noi, în loc să se găsească în fruntea noastră și să ne îndemne să mergem mai departe ?

Lupu Costache e trimis la Argetoianu să-i spună că întrece măsura și că-i împinge pe muncitori la fapte de a căror răspundere conducerea se leapădă.

— Să-i oprească, mă ! îi pune în vedere ministrul. Altminteri dă de dracu. Ți-am mai declarat odată : eu vă turtesc. Aud că se vorbește de greva generală. Să n'o faceți. E spre binele vostru.

— Bine, dar...

— Te tocmești cu mine, pușorule ? Vezi că ești încondeiat și tu. Mai ai timp să ieși din corabia lor până nu ia apă.

— Ce să le spun ?

— Ce vrei.

În legătură cu un manifest clandestin a făcut Siguranța o captură în jurul căreia guvernul a bătut toba mare. Soarta hărăzită muncitorului arestat a fost în scurtă vreme și-a altor muncitori, ea reluând firul început în anii războiului cu Max Vecsler pe front

Harnic, potolit, ursuz aproape, secretarul chelnerilor lucra toată ziua, cu capul băgat într'un registru. Era conștiincios, astfel că n'avea timp de discuții și de vorbă de clacă. Venea cu o geantă în care ținea arhiva sindicatului și pleca tot cu ea, neavând un sertar sigur în care să-și incuie hârtiile.

Într'o seară fu văzut că privește în juru-i și caută ceva. În jurul său, ca de obicei — forfotă de tovarăși. Se uita la ei, privea iar pe deasupra biroului și pe dedesubt. Dădu înlături ușa unui dulap.

Nu găsea geanta pe care poate că i-o luase cineva din greșală.

Căută și prin alte încăperi, dar degeaba. Își șterse fruntea cu o batistă căci, fiind tuberculos, transpira totdeauna. Scrise apoi cu creion albastru pe-un petec de hârtie : „Tovarășul care a luat din greșală o geantă a tov. secretar dela Sindicatul chelnerilor e rugat. s'o înapoieze“.

Lipi înștiințarea pe ușă și plecă.

A doua zi nu veni la serviciu. Însă, a doua zi, reportaje cu titluri mari comunicau o lovitură a Siguranței care dăduse de urma întregii afaceri a manifestelor. Cel care le tipărise și le împărțise era secretarul sindicatului chelnerilor, iar complicitii lui fuseseră arestați și ei în cursul nopții.

Gazelele relatau admirativ chipul în care Siguranța săvârșise descoperirea. Un muncitor — în realitate agent — furase geanta în care, pe lângă hârtiile sindicatului și evidența membrilor lui, mai era o listă cu vreo patruzeci de nume. Erau numele subscriitorilor

pentru ajutorarea muncitorilor din închisori, cu precizarea sumelor date de fiecare : 5, 10, 15, 20 lei și așa mai departe.

Ce reprezentau numele ? Grupul răspânditorilor de manifeste. Ce reprezentau cifrele ? Numărul manifestelor răspândite de fiecare. Era limpede.

Imaginația Siguranței nu s'a oprit aci. S'a arătat gazetarilor că în servieta secretarului chelnerilor fuseseră găsite încă două documente pe care le ticluiseră oamenii Siguranței : un plan de stat-major privitor la mișcarea trupelor și o ordine de bătaie pentru luarea cu asalt a fabricilor.

Timp de o săptămână ziarele au publicat amănunte de roman-foileton.

În vremea aceasta, conspiratorul fu bătut crunt pentru a spune ce fonduri și instrucțiuni primise de aiurea.

El tăcu. Înțelesese că, și dacă vorbea, ar fi fost tot degeaba.

Îl loviră în piept și în cap. Sângele țâșni pe gură, prin urechi. Trupul vlăguit, ars de febră, se închirici.

Omul tăcu. Svâcnea scurt, iar ochii lui se uitau, întunecați, cu ură, la călăi.

Dela Siguranță a fost dus la Jilava, de aici adus iar înapoi.

După câteva zile era transportat de la închisoare la Consiliul de Război. El nu mai putea să umble și nici să se țină pe picioare, astfel că-l purta duba, iar la instrucție îl sprijineau de umeri, doi soldați.

Raportul Siguranței îl descria ca pe un element foarte periculos, iar justiția militară era de aceeași părere căci individul nu voia nici în fața ei să vorbească.

Urmară importante și secrete consfătuiri între Consiliul de Război, Siguranță și Ministerul de Interne. Prizonierul n'a mai fost chemat la Instrucție. I se dădu

la infirmeria închisorii un petec de hârtie și un plutonier îl sili să-și pună pe ea iscălitura.

Spre seară fu ridicat din nou pentru a fi dus la instrucție. Dar, cu toate că el se clătina pe picioare, nu-l mai transportară cu duba ci, pe jos, cu un soldat și-un sergent.

În ziua următoare, autoritățile publicară un comunicat prin care se arăta că „faimosul agent bolșevic, Leonte Filipescu, pe când era transportat dela Jilava la Consiliul de Război, a încercat să fugă de sub escortă și a fost împușcat“.

Pentru ca îndoială să nu existe se arăta că, făcându-se o percheziție cadavrului, s'a găsit în haine un petec de hârtie prin care arestatul dădea de veste unui prieten că are intenția să evadeze din închisoare sau să fugă de sub escortă la cel dintâi prilej.

Guvernul găsisese mijlocul să scape de unii dintre muncitorii care se bucurau de încrederea tovarășilor lor și erau mai hotărâți în luptă : îi trimitea la „urmă“. Putea să fie un lucrător la Căile Ferate, de exemplu, cu o vechime de zece, douăzeci de ani. Se cerceta locul unde s'a născut. Se născuse departe undeva, într'un sat. Era trimis acolo, deși de acolo plecase de când era copil și acolo nu mai avea pe nimeni, nu avea niciun rost. Cu muncitorii din Ardeal și Banat, treaba era mai simplă : îi declara cetățeni unguri și-i expulza, dându-i pe mâinile lui Horthy.

Cazuri din întâia și a doua categorie au fost multe.

Cu deosebire teroarea se întinse în noile provincii. Tiranii de acolo lucrau și din ordin dela centru dar și de capul lor. Primarul Vidrighin din Timișoara a anulat în August contractul colectiv al muncitorilor comunali. Ceferiștii de aci au fost concediați. Industriașii n'au mai vrut să ia în seamă nici măcar arbitrajul. Atunci, la Timișoara izbucni greva care se declară îndată și la Arieș, la Lugoj, la Anina, la Caransebeș. În întregul Banat.

O lovitură nouă li se dădu muncitorilor din noile provincii, în Septembrie, prin desființarea autonomiei

caselor de boală. Un val de proteste împotriva acestei provocări se ridică, trecând peste zăgazarile stării de asediu. Pretutindeni, și de către toți muncitorii, se ceru, împotriva conducătorilor, greva pe întregul cuprins al țării.

Comitetul Uniunii minerilor fu nevoit să se prezinte la începutul lunii Octombrie, guvernului, cu un memoriu în care arăta, de data aceasta fără ocol, că, dacă nu sunt rezolvate cererile cuprinse în el, muncitorii vor recurge la acțiune ¹⁾.

De aproape un an oamenii dela Brad așteptau să li se dea ajutoarele de hrană și îmbrăcăminte recunoscute prin contract colectiv. Societatea se împotriva spunând că este în deficit fiindcă Statul nu-i plătește aurul luat. Treaba ei. Treaba lor. Cât a fost vara, muncitorii au trăit cu cireșe, pere și mere pădurețe. Ce vor face în iarnă ? În iarnă — le-a pus în vedere societatea — mai mult de jumătate vor fi concediați.

De un an și jumătate, 12.000 de muncitori dela salina, din minele de metal și dela topitoriile Statului sunt și goi și flămânzi. La Murăș-Uioara, muncitorilor care au întreat : „Până când să îndurăm foamea ? Până când să fim batjocoriți ?“, autoritățile le-au răspuns punându-i pe jandarmi să-i împuște.

Până când ? — întrebau acum muncitorii de pretutindeni și răspundeau simțind că sunt la capătul răbdării :

¹⁾ „Înaintând aceste cereri, vă încunoștiințăm că conferința muncitorilor mineri ne-a împuternicit ca, dela predarea acestui memoriu, să așteptăm 8 zile pentru rezolvarea acestei chestiuni. În caz contrar, muncitorimea minieră dela uzinele metalice și saline va declara grevă generală și de nu se vor lua măsuri urgente pentru rezolvarea chestiunilor, va urma greva de solidaritate a muncitorilor minieri dela minele de cărbuni“.

— E de ajuns !

Conducătorii nu mai avură încotro și înștiințară guvernul că greva generală este de neînălțurat dacă, până la 20 Octombrie, nu se recunoaște dreptul de asociație și reprezentare a muncitorilor în întreprinderi ; dacă guvernul nu retrage armata din uzine, fabrici, ateliere, dacă nu interzice direcțiilor și patronilor amestecul în organizarea muncitorilor și nu-i reintegrează pe cei concediați ; dacă nu desființează starea de asediu, cenzura, curțile marțiale ; dacă nu renunță la sistemul expulzării și al trimerilor la urmă ; dacă...

Guvernul nu răspunse, ca și când ochi, urechi și glas n'ar fi avut pentru a vedea, a auzi ce i se arată, ce i se spune, și pentru a vorbi. Inșă deveni public ordinul comandantului trupelor din Moldova care arăta cam în ce fel gândește stăpânirea să răspundă mulțimilor. Comandantul punea în vedere soldaților că, atunci când se vor produce manifestații, ei să nu mai tragă în aer, ci în plin. „Bunii trăgători se vor pune în primul rând” — recomanda generalul Lupescu și tot el preciza cătă muniție trebuie să aibă fiecare detașament : 100 cartușe de fiecare pușcă și 5000 de cartușe pentru fiecare mitralieră ; un tun blindat cu 100 de proiectile ; un tanc cu 5000 de cartușe. „Cavaleria va avea sulite — continua să lămurească ordinul. La nevoie se vor întrebuița și aparatele de svărlit flacări și gaze asfixiante și bombe de tranșee”.

Cei din urmă au plecat dela sediu Mitică, secretarul metalurgiștilor și un tovarăș chelner care era și el membru în Comisia Locală. Era târziu. Se așternuse în cuprinsul încăperilor o liniște cu totul nefirească după încordarea și hărmălaia care ținuseră până mai acum două ore.

Când, ieri, s'a aflat că mecanicii și fochiștii și întregul personal dela tracțiunea Căii Ferate au făcut grevă în toată țara, simțământul a fost, în rândurile conducerii, de constrângere, iar în rândurile muncitorilor de ușurare. Nu se mai putea da înapoi.

Cum să fie tâlmăcită fapta mecanicilor care până atunci nu erau afiliați Comisiei Generale a Sindicatelor și nu făcuseră în repetate rânduri cauză comună cu muncitorii dela Ateliere ? Mecanicii se socoteau mai presus de aceștia, și erau potrivnici sindicatelor roșii. Se aflau sub influența Direcției iar organizația lor avea un caracter galben.

Mai întreprinseseră acțiuni dimpreună cu lucrătorii dela Ateliere dar, dacă porneau laolaltă cu aceștia, se desprindeau de ei după ce responsabilii asociației lor cădeau la înțelegere cu Direcția — și cădeau de cele mai multe ori. Greul îl duceau Atelierele care conti-

n-au, în numele principiului de solidaritate muncitorească, să sprijine și interesele personalului Traefiumii.

Iată că, acum, peste capul celor din conducerea lor, mecanicii își însușesc memoriul — ultimatum prezentat guvernului de organizațiile roșii, îi atrag după ei pe fochiști, pe frânari și declară greva generală mai înainte de a se fi dat de către partid și sindicate semnalul să fie începută. Se duc la organizația lucrătorilor ceferiști, fraternizează cu ei și fac legământ ca, de aci înainte, să meargă împreună în toate împrejurările.

În afară de un tren condus de militari, alte garnituri n-au mai plecat din garile orașului. Alte trenuri n-au mai sosit.

Fruntașii care au întocmit, iscălit și înaintat guvernului rezoluția cu privire la greva generală, se aflau într-o grea situație fiindcă porniseră fără tragere de inimă la o faptă ale cărei răspunderi îi speriau. Îndărăt nu au putut să dea căci mulțimile nu mai voiau să rabde lipsurile, umilințele și teroarea. Nădăjduiau însă că, până în cele din urmă, generalul și miniștrii lui se vor lăsa înduplecați și vor accepta câteva din punctele memoriului. Vor accepta măcar să înceapă tratative care ar oferi puțința de renunțare la hotărîrea luată și de ieșire din încurcătură cu obrazul curat.

Au venit la centru, din felurite locuri, reprezentanți ai organizațiilor, să ceară lămuriri. De la centru se duseră în câteva orașe mai mari, fruntași pentru a lua informații și a da directive. Informațiile arătau că, pretutindeni, muncitorii așteaptă ziua și ceasul bătăliei. Sunt pregătiți. Însă directivele căpătate îi cam nedumereau.

— Când începe greva? întrebau delegații.

— Veți afla.

— Ce facem cu lumina, cu pâinea? Trebuie să oprim orice activitate?

— Se înțelege, li se răspundea.

— Bine, dar noi n'am pregătit păturile celelalte ale populației ca să fie alături de noi sau, cel puțin, să nu fie în contra noastră. Dacă brutăriile nu vor da pâine, dacă lumea va rămâne în întuneric, mica burghezie și chiar lumea săracă au să fie nemulțumite.

— E adevărat. Trebuia să convingem opinia publică să nu ia în nume de rău acțiunea pe care o începem. Noi luptăm, în fond, pentru bunăstarea tuturor elementelor productive. Am uitat. N'a mai fost timp.

— La noi o să fie cam greu să facem față și nemulțumirii acestor pături.

— Uite ce e: lăsați-i pe brutari să lucreze.

— Dar lumina? Avem spitale și...

— Să meargă și lumina.

— Dacă însă uzina lucrează, dacă brutăriile rămân deschise, atunci greva nu mai e generală. Ce facem cu muncitorii ceilalți când au să vadă că...

— Ei, prea multe întrebări puneți și voi! Prea complicați lucrurile!

— Pe câtă durată are să fie greva?

— Fără termen.

— Dar...

— Hai să vorbim deschis, însă rămâne un secret între noi. În primul rând, nu știm dacă vom ajunge până la grevă. Suntem aproape siguri că guvernul cedează. După câte am aflat, generalul și Argetoianu au fost cuprinși de panică. Păstrăm legătura cu ei. În fiecare zi ai noștri se duc la Prezidenție și la Interne să afle rezultatul, dar și Averescu și Argetoianu se ascund, ceea ce înseamnă că memoriul i-a speriat. Însă, chiar dacă începe greva generală, ea n'o să țină mult. Într-o zi două, generalul va începe tratative cu noi.

Totul e să facem o demonstrație bună. Voi sunteți în stare să o faceți ?

— Suntem.

Zile după zile s'au dus la Preziidenție și la Interne, după răspuns, câțiva dintre cei care înaintaseră memoriul. Au crezut că vor fi primiți de primul-ministru sau de ministru atunci când s'au prezentat prima oară. Veneau în numele unei clase cu dreptul de a fi ascultată. Au așteptat, lângă telefon, să fie chemați în ziua aceea sau în cea următoare.

Cândva, când generalul avusese nevoie de ei, primiseră cu bunăvoință emisari ai acestuia.

S'au înfățișat pe urmă la cabinetul șefului de guvern și al principelui său aghiotant, dar un slujbaş mărunț i-a oprit la ușă, comunicându-le :

— Domnul prim-ministru, domnul ministru, n'au rezolvat cererea dumneavoastră.

În cele din urmă luară cunoștință de rezoluția uscată a primului-ministru : respingea cu amenințări memoriul muncitorilor.

Se des'ânțui greva mecanicilor de la Calea Ferată. Muncitorii de pretutindeni s'au bucurat; mai cu seamă că nu se așteptaseră ca tocmai aceștia să facă începutul. Se temuseră, dimpotrivă, de o defecțiune. Foarte bine. Guvernul poate să vadă că nu numai sindicatele internaționale, bolșevice cum li se spunea, au nemulțumiri serioase. „Să-i dăm drumul și noi“ — cereau.

Conducătorii își dădeau seama că mecanicii nu pot să fie lăsați singuri în luptă. Guvernul îi poate înfrânge și, în cazul acesta, demoralizarea va cuprinde întreaga masă a muncitorilor. S'ar putea însă ca guvernul să le satisfacă fără întârziere revendicările pentru a avea mâinile libere și a lovi mai tare în ceilalți. Dar — cugetară până la urmă ei — greva personalului de trac-

țiune poate să intimideze guvernul care, văzând starea de spirit din rândurile oamenilor muncii, va porni pe calea tratativelor.

Guvernul răspunse prin măsura mobilizării și rechiziționării greviștilor, dându-le un termen de 24 de ore pentru a se prezenta la Regimentul de Căi Ferate. Se prezentară numai trei muncitori. Impotriva celorlalți au fost trimise, noaptea, detașamente militare să-i ridice de acasă și să-i aducă la serviciu cu sila. Mulți nu au fost găsiți căci avuseseră prevederea să se ascundă. Cine a fost prins, a refuzat să lucreze, cerând să fie repartizat unității de care depindea. Pe locomotivă și în vagon nu se urcă.

În ajunul zilei de 20 Octombrie, un membru al conducerii izbucni în sfârșit să ajungă la ministrul Internelor.

— Cred că nu mai avem nimic să ne spunem, i-o luă înainte, plin de aroganță, acesta. Sunt informat că de mâine începe bătălia. Ne vom bate.

— Mai e timp ca greva să fie oprită. Noi o privim ca pe o calamitate pentru muncitori, pentru țară.

— Dece n'o opriți ?

— Depinde de guvern. Concesii cât de mici din partea dumneavoastră ar putea să...

— Nicio concesie. I-am comunicat în mai multe rânduri lui Lupu Costache, prietenul dumneavoastră, că nu glumim. V'a spus ?

— Ne-a spus. Însă pe muncitori nu-i mai putem opri. Dacă ați accepta să începem tratative...

— Nimic. Renunțați în primul rând la grevă.

— Este cu neputință chiar dacă am vrea — și noi am vrea.

— Vedeți că nu mai avem ce ne spune ? Am terminat.

Și azi și ieri secretarii sindicatelor și oamenii din Comisia Locală au umbat prin întreprinderi, au ținut adunări, au luat măsuri în vederea acțiunii care urmează să înceapă mâine. Li întâmpina hotărîrea dărză a muncitorilor care, de data aceasta, nu-i mai apostrofau.

— Așa, da! Ne place! Bine că v'ați dat seama și voi că nu mai merge cu așteptarea și milogeala. Bravo vouă! spuneau.

Pe urmă întrebau:

— Ce facem mâine? Intrunire? Manifestație? Venim la club?

— Nimic. Toată lumea rămâne acasă. Nu trebuie să dăm guvernului motiv de provocare.

— Ei, și acasă ce facem?

— Așteptați până se isprăvește greva.

— Când?

— Mult nu ține. O zi sau două.

— Și cum se isprăvește?

— Cu succesul nostru. Guvernul va trebui să ne dea câștig la ce-am cerut.

— Și dacă nu ne dă?

— Mergem înainte.

— Dar dacă mâine provoacă el? Dacă ne ia de-acasă ca din oală?

— Măi, tovarăși, nu vă ia. Nu îndrăznește.

— Bine, fraților. Dacă spuneți voi așa, așa să fie. Noi credem însă că tocmai mâine, fiindcă este grevă generală, s'ar fi convenit să facem niște intruniri, niște manifestații, să trosnească. Să luăm piuitul lui Averescu și burgheziei.

Tovarășul Mitică fusese trimis la depoul Tramvaielor să vadă în ce ape se scaldă setebistii și să le dea și lor instrucțiuni. Se scaldau în ape foarte fierbinți.

Găsi ca la o sută, împrăștiați prin curte.

— Li ardem mâine o grevă, cum i-am mai arsl glăsuiră câțiva, adunându-se în jurul tovarășului care venea dela club. Mâine, toată lumea — cu trampicioarele! Niciun vagon nu iese.

Păreau în foarte bună dispoziție. Unul care vorbise ceva mai de aproape izbi nasul lui Mitică cu un abur de țuică. În jurul depoului se aflau câteva cârciumi la care tramvaiștii făceau deobicei stații mai scurte sau mai lungi.

— Convocăm o intrunire, să mai vorbim?

Deși lui Mitică îi plăcea totdeauna să țină cuvântări, mai avea astăzi mult de lucru la sediu, astfel că-i păru bine când oamenii din curtea depoului răspunseră:

— Nu mai e nevoie, tovarășe. Comitetul le-a pus tuturor schimburilor în vedere ce trebuie să facă. Adică să nu facă nimic. Să stea mâine acasă, boierește.

— Bine, tovarăși.

— Ne-am certat cu unii din ai noștri care au vrut să ia și manive'ele cu ei. Ziceau: să fie siguri că nu iese niciun vagon împins de soldați, de studenți.

— Nicio teamă, le împărtăși tovarășul Mitică încrederea sa. Poate doar Averescu să facă pe vatmanul.

— Mai rău să-l vedem! se inveseliră oamenii.

Era târziu. Numai ei trei rămăseseră la club. Ei trei și moș Petrovan, intendentul care dormea acolo.

Bătrânul îndrepta birouri'le strâmbate, așeza la locul lor scaunele, băncile, împingea câte un sertar care căsca afară. Aștepta să plece și tovarășii aceștia ca să poată să măture.

Era liniște înăuntru și o liniște nefirească și'n stradă. Se retrăseseră mai devreme și vagoanele. Se terminase mai devreme spectacolul la teatru. Berăria de peste drum de teatru și cârciuma de peste drum de

club trăsese ră ob'oanele și ele. Nici dinspre calea Victoriei nu se auzea mișcare de trăsuri și mașini.

Stăpâniți de un simțământ de apăsare, de îngrijorare, pentru ce va fi mâine, clienții localurilor și plimbăreții centrului s'au grăbit să se ducă pe la casele lor.

Toată ziua au venit astăzi la sediu delegați de prin fabrici, de prin ateliere. Au venit și-au plecat. Au fost câteva ședințe scurte. Cei din comitete au cutreierat și ei întreprinderile să mai vadă odată la fața locului ce gândesc și ce spun muncitorii și deasemenea să adulmece dacă nu cumva patronii ori directorii și-au băgat coada în rândurile lor — să-i ademenească ori să-i amenințe. Nu! Iși băgaseră capul în pământ și coada între picioare. Cei mai mulți n'au ieșit din birouri și au plecat de vreme cu hârțoage la subțioară.

Seara, conducerea partidului și a sindicatelor a mai ținut o consfătuire, luând cunoștință de ultimul și zadarnicul demers care fusese făcut la minister. Prin urmare, nu se mai putea schimba nimic.

— Fie ce-o fi. Să-i dăm drumul! rosti un muncitor din Comisia Generală.

— Alea jacta est! spuse un intelectual din Comitetul Executiv și tălmăci dictonul pentru tovarășii care nu știau carte multă: Zarul e aruncat!

Se ridicară. Inșă, cineva își aminti ceva:

— N'am numit un comitet restrâns, care să păstreze contactul cu masele. Poate se întâmplă ceva.

S'au așezat la loc, deoarece propunerea a' dat loc la discuții.

— Ce se poate întâmpla?

— În toate acțiunile revoluționare, în afară de conducerea oficială, se mai numește una, se numesc eventual mai multe. Cade o echipă, îi ia locul cealaltă.

— Ne înveți pe noi? i se răspunse cu ironie.

— Oricum..

— Deformări bolșevice. Te-ai molipsit și tu de la ruși. Nu e cazul.

— Ei, nu se știe! stăruia cel care formulase propunerea.

— Să nu exagerăm. Noi facem grevă, nu revoluție. Plictisiți, acceptară totuși să numească o echipă de câțiva dintre fruntașii care nu iscăliseră memoriul și erau astfel în afară de orice nepăcere. Printre aceștia se găsea Lupu Costache asupra căruia nu făcu nimeni nicio obiecție.

— E bun. Are legături personale.

— Am numit și noi în câteva întreprinderi echipe duble, ținu să se laude un conducător sindical.

— Bine, bine! Sunteți grozavi, îl luă peste picior cineva din conducerea politică.

Se ridicară iarăși. Nu mai aveau de data aceasta nimic de discutat.

— Mâine îmi fac și eu sărbătoare. Dorm mai mult, glăsui unu' dintre ei, obosit.

— Stați! sări altul. Ce facem mâine? Cum ne întâlnim? Unde? Când?

— Aici, dar mai târziu, răspunse cel care își propunea să rămână ceva mai mult în pat.

— Știu că o vom întinde la picior mâine, glăsui cineva în timp ce se îmbrăcau. Nici tramvai, nici trăsuri, nici mașini...

— Noi suntem deprinși. Nu ne cade rangul. Să-i vedem pe burghezi.

— Da, ție ție-ușor, căci nu stai în Ferentari ca mine.

Mitică, secretarul metalurgiștilor și tovarășul chelner porniră fiindcă le dădea de înțeles și moș Petrovan că-l incurcă la curățenie.

— Așa, tovilor, o făcurăm și p'asta! spuse metalurgistul. Ce-o mai fi, om vedea. Greu mi-a fost prin fabrici cu măsura asta a noastră ca lumea să rămână acasă. Nu-mi place comunicatul din gazetă¹⁾. Muncitorii ziceau: „Dece să stăm acasă și să nu fim cu toții împreună? Dece tocmai mâine să nu vorbim și să nu manifestăm mai tare ca să ne audă guvernul și burjuii?”

— De! Eu știu? Poate că au dreptate și tovarășii noștri, își dădu chelnerul cu părerea. Dar mă gândesc că șefii noștri au experiență și, poate, vor fi știind mai mult. Li auzeam că guvernul, într'o zi, două, se dă bătut. Mi se pare că e chiar o înțelegere cu Averescu: „Făceți grevă — ne-a spus — ca să pot să-i silesc și eu, pe rege și pe Brătianu, să nu se împotrivesc. Am vrut să vă satisfac mai de mult, dar m'au împiedicat ei“. Se zice că tot așa le-a spus și ministrul dela Comunicații, ceferiștilor: „Aveți dreptate, dar nu mă lasă liberalii dela Calea Ferată. Făceți și voi ce știți“. Doar nu le-a spus pe față: „Făceți grevă ca să pot să vă aprob memoriul“. Naiba s'o ia de politică. E cu multe încurcături.

¹⁾ Textul comunicatului: „Tovarășii muncitori, Consiliul General al Partidului și Comisiile generale ale Sindicatelor din toată țara, față de teroarea care domnește în întreaga țară, față de disprețul pe care guvernul îl arată în fața întregii clase muncitoare, luându-i orice drept la viață, a dat guvernului un ultimatum. Cerințele noastre sunt aproape neînsemnate față de nevoile mari ale muncitorimii. În toate țările din lume, aceste cerințe au fost satisfăcute de decenii. Lupta mare în care intrăm acum ne-a fost impusă de guvern; de zeci de ori am bătut la ușile lui și am fost dați afară sau înșelați. Răbdarea trecând orice margine, recurgem la singura armă pe care o avem cu noi: greva generală. Greva nu încetează până când cererile noastre nu vor fi satisfăcute. În timpul grevei toată lumea stă acasă, nu se face nicio manifestație, pentru a nu se face jocul provocatorilor“.

Tovarășul Mitică nu avea chef, de vorbă, astfel că nu-și dădu părerea. Numai când tovarășul chelner s'a bucurat la gândul că, mâine, burghezii n'au să aibă nici berării, nici restaurante și localuri de noapte, deoarece nu va fi cine să-i servească, el își aminti de întâlnirea cu tramvaiștii.

— Iar de mers au să meargă cu trampicioarele! spuse repetând gluma setebistului care își clătise cerul gurii cu țuică.

— Nici nouă n'o să ne meargă bine, rosti secretarul metalurgiștilor. Cel puțin mie, căci o să umblu toată ziua pe la fabrici să văd ce mișcare este pe acolo.

— Ce ar putea să fie?

— Nu știu. Patrule. Comisari. Vreau să văd și cum arată orașul când muncitorii nu mai vor să lucreze pentru alții. Am să vin și eu la club.

— La club venim și noi, glăsuiră ceilalți.

— Să ne vedem cu bine.
Se despărțiră.

Mitică se trezise prea devreme ca să se scoale din pat și să pornească. Se simțea însă ca pe ghimpi. Ceasul — să fi fost cinci. Încă întuneric afară. Dormeau copiii și dormea și nevasta care se trezi apoi auzindu-l pe el mișcându-se. Ea dormise prost, cu visuri rele; era neliniștită și îmbufnată.

— Parcă te văz că dai și azi de naiba! îi spuse femeia. Of, că nu vă mai astâmpărați, fi-v'ar mișcarea afurisită! Vecinele se uitau ieri la mine ca la dracu — parcă am eu vreo vină că n'o să fie pâine. Brutarii din mahala au și scumpit-o ieri. O parte au ascuns-o. Lumea săracă nu știe ce aveți de gând. Faceți greva pentru ea ori contra ei? Și-a umplut butoaiele cu apă. Băcanii s'au umplut cu bani căci au scumpit mălaiul, făina și cartofii. Cine a putut, a cumpărat. Cine nu, vă injură, vă ocărăște...

Vorbea cu voce scăzută, să n'o audă copiii, cu supărare și cu amărăciune.

— Parcă văz că te înhață și o să bat iar, cu lunile, drumul la pușcărie.

— Te-am rugat eu să vii? bombăni cu gândul în altă parte Mitică și-i păru rău pe urmă.

Cearța putea să înceapă ca de atâtea ori, iar el era

pe de-o parte bucuros astăzi, pe de altă parte neliniștit. Ce-o să fie? Cum o să iasă greva? Se dădea o bătălie mai grea și mai hotărâtoare decât toate de până atunci.

Ii păru rău că i-a vorbit astfel femeii care, cu toate că-l cicălea și nu-l înțelegea, dusesese în atâtea rânduri, când el era închis, greul copiilor și pe deasupra, nici pe el nu-l uitase. A venit săptămâni și luni la poliție, la Văcărești, la Jilava, la Curtea Marțială, trudită, plânsă, cu legăturica în mână. Dela rudele care o certau, de pe unde făcea treabă de servitoare, dela străini, cerea, cerșea bani, lucruri de-ale mâncării și de îmbrăcăminte pentru bărbatul ei. Urca dealul, bătea drumurile dimpreună cu celelalte femei ale tovarășilor, certându-se cu ele, pentru că nu se putea stăpâni și ocăra, față de ele, sindicatul, partidul. Nimic nu putea s'o împiedice însă, nici vremea rea, nici pantofii ruși, nici împotrivirile polițiștilor și ale temnicerilor pe care îi făcea cum îi venea la gură, de-a ajunge la el. Vorbea puțin când îl vedea, temându-se că, dacă vorbeste mai mult, uită și se ceartă cu Mitică și acolo. Vorbea puțin și pentru că simțea lacrimi în gât văzându-l cu ochii în fundul capului, uscat ca o scândură, uneori cu vânătăi pe față și pe mâini. Iar l-au bătut, păcătoșii, bate-i-ar boala și nu s'ar mai scula!

Cicăleala o începea când lui i se dădea drumul și din nou se ducea la mișcare.

Ea se acăță de vorba care îi scăpase bărbatului, vru să se pornească, însă el făcu o mișcare trudită cu mâna, oftă, și o podidi atunci plânsul.

— Păzește-te! îi spuse cu voce muiată când el coborî din pat și începu să se îmbrace. Ar fi mai bine să te ascunzi. Du-te la cineva... la nașa...

— N'o să fie nimic; n'avea teamă, căută el s'o liniștească. Ai să vezi...

Se lăsase ceața spre ziuă, dar acum ceața se risipea.

Când Mitică ieși în poartă, văzu strada pustie. E drept că era încă devreme, dar la ora aceasta, în alte zile, se simțea mișcare prin curți, se vedea mișcare pe drum. Bărbații porneau după treburi, gospodinele plecau după cumpărături, copiii se îndreptau spre școală. Dacă astăzi era grevă, și nu se lucra nicăieri, nu erau deschise prăvăliile, școlile nu țineau cursuri, zăbovea toată lumea în așternut. „Le-am făcut sărbătoare” — gândi Mitică a cărui fire căuta orice prilej pentru a goni toanele rele atunci când le avea.

Iși făcu la repezeală planul:

„Trec prin Barieră până în Colentina să văz cum stau lucrurile la Ciriak, la Voina și la Stella. Cum s'au purtat turnătorii și săpunarii noștri. Trec, pe urmă, pe la depou, să văz cum sunt înșirate vagoanele pe șosea și în curte. În drum am să văz ce e și pe la mori: la Assan, la Olmazu. Am să umblu cât au să mă ducă picioarele. Pe urmă — la club. Poate să fie treabă și pe acolo. Să auz ce face și guvernul. Te pomenești că până în prânz dă telefon la mișcare să începem lucrul, că i-a venit mintea la cap. Nu-i merge cu clasa muncitoare“.

Întâlni în drum spre Obor vreo două mutre îngândurate și vreo două femei. Văzu la o băcănie un oblon lăsat pe jumătate. Văzu o brutărie cu oblonul coborât până jos. „E bine“, își spuse el. „Așa trebuie să arate orașul. Ori e grevă generală, ori nu e“.

Il săgetă deodată un junghi în piept și se posomorî. Nu-i venea să creadă ce vedea: în colț, la stația de trăsuri, o trăsură. Era vorba că nu ies nici trăsurile. Ieri venise la sediu secretarul sindicatului birjarilor care spunea că dacă Argetoianu dă ortuț popii cât ține greva, n'o să aibă nici dric.

— Măi frate, măi neică, așa ne-a fost vorba? glăsui Mitică apropiindu-se de birjarul care moțăia pe capră.

— Ce poțtești? il întrebă acesta cu ton ursuz.

— Păi, nu ești în sindicat?

— Ia lasă-mă în pace.

— Nu știi că azi e grevă, că...

— Haide, vezi-ți de drum! Ce tot îmi dai cu greva? Imi cumpără greva mâncare pentru cai?

Mitică se depărtă, clătînând din cap cu dispreț și compătimire pentru inconștiența omului de pe capra trăsorii. Clătînând capul și simțind milă pentru soarta acestuia când tovarășii lui îl vor prinde și îl vor scărmana.

Un junghi și mai puternic îl străbătu ajungând în șoseaua Ștefan cel Mare și văzând două vagoane de tramvai care veneau unul dintr'o parte, celalt din cealaltă direcție. Așteptă încordat până când ele trecură pe lângă el, nădăduind că poate sunt conduse de soldați sau studenți așa cum se mai întâmplase și altădată. Era prost și așa, dar setebiştii n'au să se lase și au să le oprească. Însă vagoanele aveau vatmani în față și încasatori pe platforma din spate.

Ei, drace!

Se opri în stație și mai așteptă cu speranța că altele n'au să mai treacă. Uite, că și pe calea Moșilor mergeau vagoanele! Simți că se mișcă pământul de sub el, că nedumeririi îi urmează descurajarea. Cum se poate? De birjari — să mai zici, căci ei abia și-au făcut sindicat și n'aveau conștiință de clasă. Învățați cu sărut-mâna și cu mâna întinsă. Dar setebiştii care făcuseră de atâtea ori greve, care se încăieraseră în atâtea rânduri cu poliția și jandarmii? Nu fusese el ieri, spre seară, la depou și nu-i găsisse pe muți din ei acolo, pregătiți pentru ziua de azi?

Sări într'un vagon în care nu se aflau decât doi pasageri. Toate tramvaiele pe care le văzuse până atunci circulau cu pasageri puțini.

— Măi, tovarășe — se adresă vatmanului care îl recunosc — ce făcrați, măi frate ?

— Cu ce ? îl întrebă acesta prefăcându-se că n'a înțeles întrebarea.

— Cu greva. N'ați hotărit și voi că astăzi e grevă generală ?

— Ba da, răspunse omul incurcat, dar am făcut-o tiartă. Ne-a păcălit direcția. A cumpărat pe câțiva dintre noi și i-a trimis azi noapte pe la casele noastre, cum că nu mai e grevă, că guvernul s'a înțeles cu mișcarea și că sindicatul a dat ordin să venim la lucru. Am văzut pe urmă că ne-a tras pe sfoară.

— Dece mai umblați cu vagoanele ?

— Păi, ce să facem ? Am incurcat-o — s'o lăsăm acuma incurcată. Cu noi, și fără noi, greva merge și așa.

Venise în vremea asta și incasatorul în față.

— Are dreptate, întări acesta. Ce să ne mai încercăm de doamne-ajută ? Parcă setebiştii sunt buricul pământului ?

Mitică sări din mersul vagonului cu un simțământ de desgust și obidă.

A trecut pe la fabricile din Colentina și pe la mori. Pustiu. Numai patrulele treceau, plictisite, în sus și în jos prin vecinătatea lor. Aici, da, se cunoștea că muncitorii au știut să-și facă datoria.

În drum spre club, tovarășul Mitică încercă să alunge norii îngrijorării spunându-și că, la urma urmei, soarta grevei și a clasei muncitoare nu atârână numai de birjari și de tramvaiști. Bine că nu merg fabricile, atelierile, că locașurile sunt închise...

Îl așteptau pe bulevard și pe calea Victoriei alte

necazuri. Mergeau taximetrele și erau deschise cafelele, berăriile, restaurantele. Văzu prin ferestrele cafenelelor clienți bându-și cafeaua și în celelalte localuri îi văzu pe chelneri așezând și ștergând mesele, punând pe ele farfurii și pahare în așteptarea consumatorilor.

Unde e tovarășul cu care plecase aseară dela club să privească și el cu ochii lui ce-i era dat lui Mitică să vadă ?

Când s'a apropiat de club, a văzut în fața lui — armată.

— Domnu ! Domnu ! Inapoi ! — strigă un soldat cu arma pe umăr și Mitică nu mai socoti cu cale să-l întrebe : dece ?

Înțelesese.

Porni înapoi în neștire, se opri lângă Teatru, ocoli prin Oteteleşanu, dădu în Sfântul Ionică și iarăși se opri, gândind că va avea poate norocul să se întâlnească cu vreun tovarăș și să se sfătuiască.

Încotro să se ducă ?

Peste vreun ceas era în fața Atelierelor dela Calea Ferată, pe trotuarul din partea cimitirului. În dreptul Atelierelor și în curtea lor vedea armată multă. Pe stradă trecea lume puțină cu capul între umeri, cu privirea furișată spre militari. Îl recunosc un ceferist.

— Hai încoa, îi șopti apucând pe-o stradă lăturalică. Merge bine dar este groasă.

— Cum adică ? îl întrebă Mitică.

— Merge bine căci n'a intrat niciun muncitor la lucru. Nici funcționarii n'au venit la serviciu, îl lămuri tovarășul. Dar e groasă, căci se fac arestări cu duiumul. Spre Bucureștii-Noi umblă de azi noapte patrulele prin case și pe străzi și acață pe cine întâlnește. E ceferist, nu e ceferist — îl umflă. Am scăpat ca prin urechile acului și umblu brambura. Ne-am risipit toți ca vrăbiile.

Mă gândeam să mă duc în oraș, la club. Poate dau acolo de vreun tovarăș din comitet ca să vedem ce facem.

Cu tovarășul ceferist a umblat Mitică hoinar aproape toată ziua și au fost până în Filaret, dând târcoale fabricilor de pe acolo. Armată — și aci ca la Calea Ferată. Il întâlni pe secretarul metalurgiștilor, care umbla cu gulerul ridicat, cu bărbia în guler.

— Aseară după ce ne-am despărțit și am ajuns acasă, mă aștepta un comisar în poartă, destăinui acesta. Noroc că l-am văzut mai de departe, așa că am luat-o la sănătoasa și am dormit la un frate al meu. Azi l-au înhățat și pe el. Pentru la noapte trebuie să-mi caut alt culcuș. E bucluc. S'au pus cu ciomagul pe noi. Ne-au închis sediul.

— Știu.

— Ne-au oprit ziarul. I-a arestat pe șefi.

— Nu mai vorbi!

— Da, am aflat. Și auziți cum : le-a trimis procurorul citații să vină la parchet. S'au dus singuri, ploc, în loc să se ascundă. Facem revoluție, fir'ar a dracului, și ne culcăm acasă și când procurorul ne chiamă — ne prezentăm îndată. Păcat de muncitori, căci ei s'au ținut și se țin bine. Ii culege însă și pe ei de acasă, de pe stradă, ca pe brabeți, căci așa le-am spus noi și așa ne-au spus nouă deșteptii noștri : lumea să stea acasă. Uite pe un tovarăș dela Vulcan. Hei, pst!

Omul trecea pe partea cealaltă, pe lângă garduri, cu mâinile vârâte în buzunar, cu șapca trasă peste sprâncene. Se sperie, înălță capul și vru s'o ia la fugă.

— Tovarășe, sunt eu ! Nu mă cunoști ? strigă secretarul metalurgiștilor și atunci muncitorul se opri.

— Hai pe ulicioara asta, g'ăsui el. Pe aici umblă mereu sticleți.

Erau patru acum, dar pe ulicioara în care intraseră nu putea să-i ia nimeni la ochi.

— Uf ! spuse muncitorul dela Vulcan. Bine că mai întâlnii și eu niște tovarăși. Ne-am topit toți. Ce se aude, fraților ? Se puse stăpânirea pe noi cu toroipanul, dar și noi i-âm făcut-o. Parcă ne spuneai, tovule, nouă metalurgiștilor — se adresă cu ironie și amărăciune secretarului — că n'o să fie lată. Ei, ce zici ? Nu era mai bine dacă astăzi chiuiam niște'uș prin oraș, să-i speriem pe boieri, în loc să ne fie frică și de umbra noastră cum ne este acum ? De dimineață am vrut noi, dela Vulcan și dela Haug, să pornim după tramvaie și după șoferi ca să intre în mama lor, în gaură de șarpe. Te-am căutat și, fiindcă nu te-am găsit, a vorbit unul de al nostru cu un grangur al mișcării la telefon. Ne-a spus să nu care cumva să facem una ca asta, că e pârjol. Atunci ne-am văzut fiecare de treabă, și pe mulți îi găsești în beci la prefectură. De pe la prânz se arestează în cartier pe capete. Mă gândesc ce o fi acum în țară...

Ce a fost în ziua aceea și în zilele următoare în țară s'a aflat mai târziu.

Opt zile nu s'a înălțat un fir de fum din coșurile fabricilor dela Ploiești și Câmpina. Schelele dela Moreni, Băicoi și Buștenari și Țintea, muriseră. Prahova lui Ștefan Gheorghiu s'a ținut bine. Armata ocupase Casa Poporului din Câmpina, dar, când au primit dela București cuvânt să reînceapă lucrul, muncitorii au pus condiția eliberării adăpostului lor. Armata a trebuit să plece de acolo.

Prevăzătoare, autoritățile din Iași au arestat cu două zile înainte de izbucnirea grevei întregul comitet al sindicatelor. Cu toate acestea când, în dimineața de 20 Octombrie, la ceasurile 9, au fluierat sirenele, muncitorii dela Calea Ferată, dela R. M. S., dela Tramvaie, dela Uzina electrică, textiliștii, brutarii, morarii, croitorii, cismarii, vânzătorii din prăvălii, tipografii, chelnerii și birjarii porniră pe la casele lor. Dar, îndată după aceea, soldații au pornit la vânătoare și au pus între baionete peste o mie cinci sute de muncitori care au fost duși la Siguranță, la Prefectură, la Comenduirea Pieții și la Legiunea de Jandarmi. Pretutindeni au fost bătuti de sbiri. Cu santinele în coastă au trebuit

să se urce pe vagoane apoi mecanicii și să intre în aleliere lucrătorii dela Calea Ferată. Intre santinele au pus în mișcare tramvaiștii, tramvaiele. Brutăriilor li s'au dat ostași dela Manutanța armatei. Și cu toate acestea, timp de trei zile, zece mii de muncitori se împotriviră prigoanei.

La Galați, greva a fost totală în port, la calea ferată, la șantierul Fernic, la celelalte fabrici, la mori. N'au circulat tramvaiele, trăsurile, au fost închise restaurantele. Conducătorii locali ai muncitorilor conveniră însă cu autoritățile ca orașul să nu fie lipsit de apă, de pâine, de lumină. Dela centru li se spusese că e vorba de o simplă demonstrație fără durată lungă și fără consecințe. I se va spune „grevă generală“ ca să facă efect mai mare, să sune mai frumos. Nu e nevoie să fie neapărat generală. Guvernul va ceda. „Și cât s'o ținem?“ „Cel mult trei zile. Nu se știe dacă va fi nevoie și de atâta“. Autoritățile știau și ele dela conducătorii muncitorilor lucrul acesta. Li se spusese la fel și muncitorilor, astfel că atmosfera era calmă, senină. Comitetul secțiunii partidului și comitetul sindical s'au adunat, liniștiți, dimineața, la sediu, unde constatară că lucrurile merg bine și și-au dat întâlnire din nou după amiază. După amiază s'au întâlnit într'adevăr — însă la închisoare. Acolo au dat cu ochii de câteva sute de muncitori care fuseseră în vremea aceasta arestați.

În Ardeal și în Banat, muncitorii din fabrici și din mine au stat opt zile în grevă cu toate că, la douăzeci și patru de ore după declararea ei, Flueraș și Jumanca îi îndemnaseră prin oamenii lor, să reintre la lucru, cu toate că din primele ceasuri ale grevei poliția și jandarmii i-au arestat pe capete.

Așa, sau cam așa, s'a întâmplat, în zilele acelea, în toată țara. Peste două sute de mii de muncitori și-au făcut datoria. Au înfruntat lipsurile și amenințările și

pușcăria și maltratările. Nu mai avea cine să-i îndrumeze căci mai-marii lor nu s'au priceput să ia măsurile de prevedere pe care le impunea o acțiune ca aceea la care au pornit. Rămăși fără îndrumători, i-a îndrumat conștiința de clasă, i-a întărit în încercarea grea prin care treceau spiritul lor de luptă. Păcat că le fuseseră stânjenite mișcărilor. „Toată lumea stă acasă” — li se spusese. „Nu se admit manifestații”. De acasă i-au luat prigonitorii care nu i-au putut sili însă, nici cu patul puștii și nici cu baioneta, să se întoarcă în atelier, în fabrică, să coboare în mină, să se urce pe locomotiva vagoanelor de tren.

S'a aflat, mai târziu, cu indignare, că bătrânul Grigorovici nu a îngăduit muncitorilor conduși de el să facă decât o demonstrație de o zi. El aruncase trucidătorilor de dincoace insulta că sunt înapoiați și anarhiști în chiar momentele când aceștia și cei de peste munți primeau în piept izbitura guvernului. Când se înverșunau să reziste. Când în toate închisorile țării nu se putea svârli un ac, de cât de mulți zăceau pe paie mucedde, pe ciment înghețat. Când răcnetele de durere ale schingiuiților pătrundeau dincolo de zidurile groase. Când în beciul poliției de la Bacău, doctorul Aroneanu era strangulat de-un maior.

Despre multe s'a aflat mai târziu. Și despre lășitățile. „Noi n'am vrut greva. Ne-au silit muncitorii”, se apărau cei care avuseseră ani în șir posturi de răspundere precum și cei care, la tribună, sunaseră luni în șir din trompeta mare a revoluției. Aruncau acum vina pe oamenii mărunți. Iși luau angajamente că se vor cuminti. Atunci s'a retras din mișcare Lupu Costache și s'a înscris în partidul lui Averescu, scriind și el despre „falimentul socialismului”.

S'a aflat despre cazuri de eroism și jertfă. Douăzeci de zile au stat în greva foamei cinci lucrătoare dela Regia din Iași.

Pumni tari ca piatra au bătut în masa prefectilor, a coloneilor și a generalilor care cereau muncitorilor socoteală că făcuseră grevă. Răspundeau fără frică: „Ne chinuiți acum și ne batjocoriți. Va veni ziua noastră”.

La fel răspundeau judecătorilor și tot astfel primeau sentințele grele de condamnare: „Mergem cu fruntea sus la pușcărie. Intr'o zi, porțile lor au să se deschidă pentru noi și au să se închidă în urma voastră”.

Lucrătoarele de la Regia din București fuseseră alungate din locuințe. Aveau locuințe la fabrică. Guvernul le pedepsea pentru că la greva generală nu a lipsit niciuna și pentru că și în alte împrejurări și-au apărat cu vrednicie dreptul la trai mai bun și la o viață demnă.

Au năvălit jandarmii în cocioabele pentru care plăteau chirie grea și le-au aruncat boarfele în stradă. Era frig. Ele zăboveau cu copiii în preajma lucrurilor svârșite claie peste grămadă, în fața porților păzite de soldați. Plângeau unele, blestemau altele, se închiseseră celelalte într'o tăcere mută.

Părea ulița o alee de cimitir sărac, părea mormantul de lucruri un mormânt oropsit.

Mai întâi, după grevă, mii și mii dintre muncitorii care nu fuseseră arestați, au fost concediați. Se răzbu-
nau patronii, se răzbu-
nau guvernul. Cei mai mulți dela
Calea Ferată. Mulți dela Arsenal, dela Pirotehnice. Se
vorbea să fie aduși în locul lor muncitori din Austria,
țara care se sbătea în lipsuri și în haos.

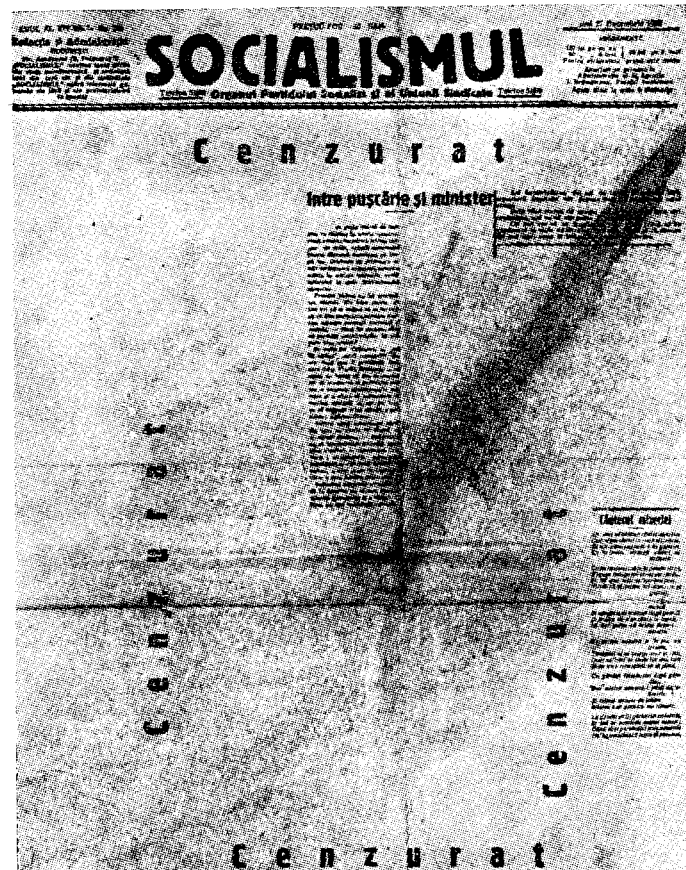
Când, pe urmă, s'a dat voie gazetei să apară, cen-
zura tăia din coloanele ei apelurile pentru ajutorarea
intemnițaților și a izgoniților dela lucru. O singură
dată ea a putut să smulgă călușul din gură și să arunce
un strigăt de alarmă :

Nu mai putem striga nici ajutor.

*Intocmai ca un bandit care te silește să-l lauzi în
timp ce te buzunărește pentru a distra atenția lumii,
dar în momentul când strigi ajutor îți pune călușul în
gură, tot așa cenzura pe ziua de ieri ne-a suprimat che-
marea de ajutorare a familiilor celor arestați și fără lucru.*

Apărea ciuntită, așa cum o vedeți în pagina de-
alături.

Pe urmă, până în primăvară, au curs în toată țara
procesele. Nu a fost oraș în care tribunalele militare să
nu aibă câteva pe rol. Câteva mii de muncitori au fost



condamnați. Câteva zeci de mii de ani de închisoare au căpătat.

La București, conducătorii au fost împărțiți în câteva serii și judecați tot astfel. Guvernul nu voia ca procesul să aibă răsunetul pe care l-ar fi căpătat dacă îi judeca în bloc. S'au apărat câțiva cu demnitate. Unul, însă, purtător de cuvânt în Cameră, a protestat că e pus de-a-valma cu ceilalți, că nu se ține seama de vina și de trecutul fiecăruia; s'a desolidarizat de ceilalți și a plâns. Pe el judecătorii l-au achitat.

Intr'alt proces, unul s'a lepădat deasemenea de tovarășii săi, declarându-se umanitarist, tolstoian și socialist evanghelic.

Au venit ca martori în proces primul-ministru, ministrul Internelor și cel al Muncii. Din confruntări a ieșit la iveală un fapt care a aruncat o lumină turbure asupra acestora dar și asupra unor frunțași ai muncitorilor. Cu un an înainte de greva generală, când la guvern era Văitoianu, ei se întâlniseră și într'o locuință și în cabinetul unui restaurant de lux pentru a duce acțiune comună. Averescu oferise un portofoliu ministerial socialiștilor pentru ziua când va cuceri puterea. Argetoianu era atunci pentru republică. Generalul, numai pentru înlocuirea dinastiei cu un prinț englez. Pe urmă s'a declarat și el republican. Și unul și altul cereau însă frunțașilor socialiști să-i îndemne pe muncitori la greva generală, asigurându-i că, dinspre partea lor, contează pe concursul câtorva regimente și pe al invalizilor.

Destăinuirile nu i-au scăpat pe conducători de condamnare. Inșă ele au pricinuit nedumerire și mâhnire printre muncitori. Deaceea, va să zică, erau ținuți în frâu. Deaceea suferințele și răbufnirile lor erau înăbușite. Fără știința lor aveau loc întâlniri cu dușmanul. Cu el s'au păstrat legături în împrejurările cele mai

grele pentru aruncații pe drumuri, pentru batjocoriții de patroni și de autorități, pentru bătuți, pentru întemnițați. Când se punea în discuție problema orientării mișcării pe drumul intransigenței revoluționare, când se afirma solidaritatea proletară și împotrivirea față de uneltirile guvernanților care, făcând jocul imperialiștilor, arătau dușmănie patriei socialismului biruitor, cuvântul era luat elementelor îndrăznețe. Pe recunoștința vrăjmașului se bizuiau cei care le spuneau: „Mai așteptați. Nu vă dați la acțiuni nelegale. Vom mai prezenta un memoriu. Vom mai face o interpelare. Vom mai sta noi de vorbă cu primul-ministru, cu ministrul Internelor“. Chiar atunci când nu s'a mai putut răbda, când frunțașii nu s'au mai putut împotrivi mulțimilor și greva generală s'a hotărât, ei încă au legat mâinile muncitorilor și le-au astupat gura cu ordinul: „Toată lumea, acasă“!

Toată lumea acasă — pentru că armata și poliția să-i aresteze mai ușor și în număr mai mare. Toată lumea acasă — pentru ca guvernul să nu se neliniștească prea mult și prea tare și să nu se supere. Poate, poate, în amintirea întâlnirilor din trecut, Averescu și Argetoianu vor binevoi să mai stea de vorbă, să se arate mărinimoși...

Iarna era uscată, cenușie, cu zăpadă puțină și, din cauza aceasta, orașul părea iarăși murdar și trist. Imbufnate, descurajate, înrăite păreau făpturile omenești pe drumuri, în tramvaie, în fața brutăriilor. Se vorbea cu glasul scăzut, cu priviri furișate înlături, temătoare de urechi care ar fi putut să iscodească, de insul cu nutră de guzgan care, cum se întâmpla deseori, spunea arătând sub reverul hainei o insignă : „Urmează-mă !“

Lângă el, pe platforma vagonului de tramvai, doi oameni stătuseră de vorbă.

— Uite — rostise unul celuilalt, arătând gazeta pe care o avea în mână — afaceri și afaceri. N'avem pâine și lemne, căci pungașii capătă permise de export pentru făină de grâu și de seară și pentru cherestea, ca să aducă sulimanuri și parfumuri pentru femei. Scrie aici, în ziar. E unul Schuller dela Bacău, mai mare peste bandă. Prieten cu Averescu din vremea războiului.

— Urmează-mă ! șuieră printre dinți cineva care se făcuse până atunci că privește pe geam.

— Dece ? Unde ? Cine ești dumneata ?

Ochii omului care vorbise văzură placa albăstrie sub reverul hainei celuilalt.

— Fără scandal, căci va fi mai rău ! murmură agentul. Coboară după mine.

Alți vreo doi pasageri prinseseră ceva în auz, simțiseră ceva. S'au făcut niznai. Au intrat în vagon.

Aveau în fața lor un sfert de vin apos la culoare și câte un covrig. Ronțâiau din covrig și sorbeau din pahar. Erau nebărbieriți amândoi. La o masă de alături, cu un țoi de țuică și cu mâna la falcă, stătea un mușteriu pe care ceilalți nu-l luaseră în seamă.

— Tai frunză câinilor, glăsui unul. Nu-mi vine să mă mai duc pe-acasă.

— Și mie la fel, rosti celalt. Nevasta, copiii, cu gura pe mine. Tovarășii dela atelier strâng pentru noi, sâmbăta, ceva și ne ajută. Câți au rămas ? Vreo cincizeci. Vreo cincizeci suntem și noi, ăștia pe care patronul ne-a dat afară. Cât câștigă ei ca să ne mai țină și pe noi în spinare ?

— Douăzeci de lei am putut să capăt și eu săptămâna trecută. La noi la Calea Ferată suntem dați afară vreo șase mii. Și încă listele de ajutor trebuie să se facă pe ascuns. Altfel, pe cine-l prinde că subscrie pentru șomeri, e și el dat afară.

— Se zice că acum lucrările au fost date unor particulari. Statul nu mai e în stare. Nu mai are bani.

— Da, au luat concesiă niște ingineri. Niște hoți : Enacovici, Malaxa — așa mi se pare că-i chiamă. Să te ții, învârteală.

— Cine să-i mai oprească dacă pe noi ne puseră cu botul pe labe ? Invârteți, peste tot. Nu văzuși că și Societatea Tramvaielor a urcat tariful ?

— E o chestie pe care am citit-o : că la Societatea orfanilor de război s'au cheltuit două sute de mii pentru orfani și aproape trei milioane pentru lefurile celor din comitet. Și-au cumpărat opt automobile.

— Halal de țară !

— Dacă ne-apucărăm să facem o treabă și n'am

făcut--o cum trebuia... Nevastă-mea îmi zice : na sin-dicat ! na grevă !

— Apoi că și cu mă gândesc să mă las de mișcare; decât cu șefii pe care i-am avut, măi bine stau acasă.

— Nu se mai isprăvește, măi frate, cu procesele ! Mereu le toarnă muncitorilor, în spinare, doi ani, trei ani, cinci ani.

— Și zece ani ! Așa nu mai merge...

— Ce nu mai merge ?

— Adică nu trebuie să mai mergă cum a mers la mișcare. Măntorc și zic : nu, să nu ne dăm la o parte, dar să cerem socoteală nătângilor care nu ne-au-dus pe drumul pe care trebuia. Să se aleagă apele. Cine e cu muncitorii de adevărat să nu-i mai fie frică de bur-ghezie, să nu mai umble în două luntii. Cine nu — să curețe drumul.

— Și eu gândesc la fel.

N'au văzut când se ridicase omul de alături și ieșise din cârciumă. Dar când ajunseseră aici cu vorba și se îndreptau spre teighea să plătească, intrară doi jandarmi însoțiți de mușterii de adineaurei.

— Urmați-mă ! spuse acesta și întoarse cu degetul gros reverul paltonului.

Erau cutre în ateliere și'n fabrici, recrutate dintre belivi, leneși și cartofori. Iși încondeiau tovarășii de muncă și duceau, seara, lista la direcție. Aceasta o în-mâna ofițerului care avea comanda companiei sau plu-tonului de soldați din cuprinsul întreprinderii. Lista o scriau spionii la closet : ce-a vorbit cutare, cum a amenințat cutare că iarăși au să ridice muncitorii capul și atunci n'o să le mai mergă stăpânitorilor. Noaptea, doi, trei muncitori, sau mai mulți, erau ridicați de acasă din pat. Altora li se comunica a doua zi, dimi-neața când veneau la lucru, că sunt concediați.

Caiafele făceau și alte mârșavii : strecurau în hai-nene sau paltoanele de care oamenii se desbrăcau când se-apucau de treabă, manifeste provocatoare sau o șu-rubelniță sau o altă piesă din atelier. La poartă, la ple-care, portarul avea ordin să oprească pe unul sau pe altul. În gheretă, militarii sau funcționarii dela birou le făceau percheziție și oamenii îngălbeneau văzând că din buzunarele lor se scoate un obiect sau o tipăritură de care nu aveau habar.

— Aha, faci clandestinism ! i se spunea unuia.

— Aha, ești hoț ! răsuna învinuirea ticăloasă în urechile altuia.

Muncitorii ajunseseră să se teamă, unii de ceilalți. În cine puteau să mai aibă încredere dacă aceia care făceau gălăgie mai mare, injurând guvernul și direcția, căutând să toarne untde'emn peste jarul nemulțumiri-lor, nu pătimeau nimic ? Li vedeau zornăind bani mulți în buzunare și ghiftuindu-se la cârciumă cu mâncare și băutură scumpă. Au început să se pună la pândă, și pe unii denunțatori i-au prins, i-au luat în pumni.

Însă „listele negre“ continuau.

Mult se ticăloșise viața și stăpânirea dacă în Ar-deal 47 de preoți erau șefi de poliție care îi închideau pe muncitori iar pe de altă parte încasau taxe speciale de la cârciumi și dela case de toleranță.

Zile în șir slujbașii unor instituții din București au lucrat în frig deoarece se ridicase păcura dela depozi-tele lor pentru-ca astfel un tren regal să plece la Con-stantța și să-l aducă pe prințul George al Greciei care venea să se însoare cu prințesa Elisabeta.

Școlile se închiseseră neavând lemne. Epidemiile bântuiau cu deosebire printre copii.

Era o coadă la un depozit de lemne. Mai mult de patru, cinci căpătaie nu se dădea nimănuia dintre cei

ce dărdăiau acolo — și acelea erau verzi, ude, pline de noduri. Lemn de salcie sau de salcâm care, când îl bagi în foc, sfârâie, dă fum dar nu căldură.

— Arză-i focul pe cine știu eu! se porni o femeie. Iși bat joc de lumea săracă. N'are cine să mai vâre frica în ei de când i-au băgat în pușcărie pe muncitori.

O trase de broboadă unul, uscățiv, care se învârtea pe margine :

— Urmează-mă !

— Ce? Unde? țipă la el femeia.

— Poliția ! spuse uscățivul care era și el jerpelit, punând mâna pe ea.

Întâi a sărit cu mâinile spre ochii lui, femeia : „Poliția, hai? Janghinosule! Păduchiosule!“ Apoi au tăbărit pe el bărbații și femeile cealalte. Bărbații îl injurau : „Mama ta, și aici v'ăți băgat?“ Femeile îl ocărau și-l plesneau peste față : „Nu mai poate omul să scoată o vorbă de voi păcătoșilor, puturoșilor!“

Era grea viața pentru lumea săracă și în alte locuri. Erau în Anglia 800.000 de șomeri. Erau în America vreo două milioane. Era în Austria grevă generală la căile ferate. În Ungaria lipseau cărbunii: când mergeau fabricile nu aveau cu ce să meargă trenurile, iar când porneau acestea — se opreau fabricile. Pușcăriile lui Horthy erau pline de muncitori așa cum erau pline pușcăriile din România lui Averescu.

În zilele acelea frunțile capitaliștilor de pretutindeni se posomorîră și ale muncitorilor se înseninară. Wrangel fusese aruncat în mare, iar Lenin rostea la un congres :

Putem astăzi să lucrăm cu mai multă siguranță la munca de reconstruire economică. Însă trebuie să rămânem la pândă și să fim gata să facem față unor eventuale agresiuni. Trebuie să întărim capacitatea combativă a Armatei Roșii.

Localurile fuseseră date iarăși muncitorilor, dar în ele era frig și o atmosferă apăsătoare. Agenții poliției se învârteau primprejur, notându-i pe cei care veneau și plecau. Intrau și în cuprinsul lor, fără grijă de a se tăinui. Se așezau în bancă, la ședințe și, fără teamă, însemnau pe hârtie ce se vorbea. Ia-i de piept și gonește-i dacă îți dă mâna și dacă voiai să te înhațe ei la ieșire, iar sediul să fie iarăși închis! Vânzătorii de gazete din țară aveau ordine din partea polițaiului să scrie pe-o hârtie numele celor care cumpărau foaia muncitorească.

Ședințele aveau loc cu muncitori puțini ale căror figuri purtau semnele îngrijorărilor, lipsurilor, nemulțumirilor care mocneau în suflet. Unii trecuseră după grevă prin închisori, o săptămână, trei, o lună, două luni. Alții fuseseră tot de atunci alungați dela lucru. Cei care nu erau concediați, se gândeau că ar putea să fie.

Simțământul înfrângerii era covârșit de amărăciunea că lupta au pierdut-o din pricina greșelilor pe care le-au făcut. Nu ei. Conducătorii lor. Dar au poate și ei vina că i-au lăsat pe aceștia să-i poarte pe căi strâmbe și ocolite. Nu! Așa nu mai poate să meargă.

Trist e că, atunci când vor să lămurească lucrurile, se găsesc încă unii care le închid gura. Nu sunt recunoscute răspunderile, ori, dacă sunt recunoscute, se spune:

— Le vom discuta mai târziu. Nu e acum momentul. Ne-au trimis vorbă tovarășii fruntași din închisoare, să așteptăm. Ei spun că, așa cum s'a făcut, s'a făcut bine.

Sărea din bancă un muncitor înnegrit de necaz:

— Să așteptăm, tovarășii? întreba el. Până când? S'a făcut bine cum s'a făcut? Să ne fie de nas! Adevărat că nu ne-a băgat guvernul pe toți în pușcărie. Poate unde nu avea loc. Ne bagă pe rând: le dă drumul la unii și intră alții. E și asta o chibzuială. Nu ne dă pe toți afară dela lucru. Ne dă pe rând. Azi e concediată o parte, pe urmă e primită cu capul în jos și e concediată alta. Așa — ca în toți dintre noi să intre frica de burghezie. Scrie, tovarășe agent, scrie, căci așa ajunserăm: să vorbim despre ale noastre, cu poliția între noi. Mai bine este la pușcărie căci acolo putem să vorbim noaptea, în dormitor, fără să ne audă cine nu trebuie. Asta se chiamă libertate! Asta se chiamă democrație! Ducă-se dracului democrația asta și spele-se pe cap cu ea cine vrea să aibă bube pe cap!

— Tovarășe, te rugăm să nu strigi așa. Vino la chestie.

— Nu sunt la chestie? Dar la ce naiba sunt? Nu e cazul să vedem încotro mergem de-acum încolo ca, dacă refaceți mișcarea, să nu mai ajungem cu ea de râpă? Nu vedeți câți suntem? După 13 Decembrie dădeau muncitorii navală, măcar că puseseră stăpânii mitralierele pe ei și umpluseră atunci închisorile. Dar aveau incredere că le întărim sufletul și brațul și-i ducem pe drumul mântuirii. Nu frica îi ține acum la o parte, ci sila de câte au văzut și-au auzit aici, de câtă

vorbă s'a măcinat aici ca, din ea, să iasă apă chioară și fum și vânt. Una li se vorbea și alta se făcea. Se zicea: să luptăm în contra burgheziei, dar în ce fel? Așa — ca să n'o speriem și să n'o supărăm. Muncitorul când zice: hai să mergem la luptă — înțelege să se ia de gât cu al împotriva căruia vrea să lupte și să-l dea de pământ și să pue genunchiul pe pieptul lui. Ori dușmanul — ori e! Șefii noștri mai mari și după ei, șefii mai mici care se luau ca papagalii după ei cum sunteți și dumneavoastră care stați la tribună...

— Tovarășe, îți luăm cuvântul!

— Ia să mai isprăviți cu ifosele astea! Mi-a dat destul peste gură, la greva generală, poliția, de mi-a mutat fălcile, ca să vă las și pe voi să-mi mai dați... Ne ziceau conducătorii noștri, ne ziceați voi: să nu ieșim din legalitate, să nu provocăm, căci suntem mișcare legală și trebuie să ducem acțiune legală; să umblăm cu pălăria în mână după drepturile noastre și, dacă ni se arde una după ceafă, s'o înghițim, nu s'o dăm înapoi. Șefii ziceau: răbdați, căci și noi răbdăm — adică ei. Și pe noi ne poartă cu vorba — ziceau — când facem un memoriu, când ne ducem la tratative, când le cerem să ne primească un ministru ori altul. Cine-i punea să rabde rușinea, să se roage, să stea la ușă — când noi eram la spatele lor și nu trebuiau decât să dea iureș cu noi? Dar ei se trăgeau la spatele nostru. În loc să meargă în frunte, stăteau la coadă.

— Te rugăm să nu vorbești așa.

— Bai vorbesc fiindcă mâine n'am să mai pot vorbi. Mâine scăpați de mine, căci îl văd pe tovarășul dela poliție că-i trage cu plaivazul și nu mai oste-nește. Scrie, șefule, scrie, frumosule, tot ce-ai! Numai să nu-ți scrântești mâna și să nu vi se scrântească odată gâtul...

— Nu te lega de el! Mai bine măsoară-ți cuvin-

tele căci vezi că ne găsim într'o situație specială. Ni s'a dat autorizație pentru deschiderea sediilor și pentru ținerea ședințelor cu condiția să...

— Dece ați primit? Asta e altă umilință și asta îi ține departe pe muncitori. Tovarășii ruși așa au dus lupta până la revoluție?

— Știm noi unde vrei să bați dumneata. Te rugăm să treci la altele.

— Ei n'au umblat cu petiții în băț. Când nu puteau să lucreze la lumina zilei, lucrau...

— Tovarășe! Tovarășe, ți-am ridicat cuvântul. N'ai voie să mai spui o vorbă.

— Lăsați-l să vorbească! se ridicau atunci alți muncitori din sală.

— E comunist. Să se ducă la bolșevicii lui. Noi suntem mișcare leg...

— Mișcare legată, nu legală. Cu botniță. Cu sgardă.

Schimbul de vorbe avusese loc între unii muncitori din sală și comitet. Dar și din comitet doi sau trei coboriseră acum dela tribună trecând de partea grupului care protesta.

— Tovarășii au dreptate, strigau și ei. Nu mai mergem împreună cu voi. Să vă dați demisiile. Muncitorii nu mai au încredere.

— Ședința se ridică! aducea la cunoștință președintele, cu obrazul roșu sau alb de furie și se scula dela masă dimpreună cu ceilalți care rămăseseră la tribună.

Informatorul poliției se sculase de pe bancă și o sbughise din sală ca din pușcă. Avea material îndejuns pentru ziua aceea.

In urma comitetului au plecat o parte din muncitori. Altă parte, dimpreună cu cel care cuvântase până

atunci, dimpreună cu cei care se retrăseseră din conducere, au mai rămas și au mai vorbit.

Lumina palidă a becului din tavan clipoci de două ori și se stinse.

— Rușine! Au scos siguranțele la contor! răcniră cei care fuseseră lăsați în întuneric. Să plecăm, tovarăși.

Tovarășul Mitică dormise vreo trei săptămâni pe unde putuse. A venit pe urmă acasă dar, după două zile, comisarul din cartier l-a arestat și l-a înaintat Prefecturii de unde, după o săptămână, fu pus în libertate. Cu toate că era membru în comitetul Sindicatului croitorilor și în Comisia Locală, polițiștii nu l-au găsit pe listele pe care le aveau.

— Căutați bine, le-a spus el. Nu să-mi dați drumul acum și să mă încasați mâine.

— Haide, șterge-o! Nu-ți mai da aere, îl luă un inspector la vale. Pe cine trebuia să-l turnăm la hârdău, l-am turnat. Ia să se mai uite odată un comisar în tablouri. Poate îl vom fi scăpat din greșală. Să se uite și el, căci văd că-i place să stea la pușcărie.

Peste umărul unui comisar plictisit urmărea și Mitică colile mari cât niște cearșafuri, liniate cu creionul, pline cu nume felurite. Peste multe din ele erau trase dungi cu cerneală albastră. Zări multe nume de cunoscuți.

— Ce e cu ăștia tăiați?

— Sunt la răcoare.

— Și ăștia alții?

— Vrei să le știi pe toate. N'am pus încă mâna pe ei.

Inima lui Mitică bătu deodată repede și simți în corp furnicături. Iși văzuse numele, brăzdat însă cu o linie albastră — nici vorbă, dintr'o greșală a polițiștilor. Dar tăcu.

— Nu e, domnule inspector, glăsui comisarul îndoind listele.

— Haide, ia-o din loc! îi spuse acesta lui Mitică și Mitică ieși cu simțimânte nelămurite.

Altul ar fi fost desigur bucuros de întâmplarea aceasta norocoasă. El nu era. Ba chiar s'a întrebat, ieșind pe poartă, dacă n'a făcut rău tăcând în momentul când s'a găsit pe listă. „Să se mai păcălească și sticleții odată!“ gândi el. „Dar purtarea mea a fost de muncitor conștient?“ se întrebă. „Aveam dreptul ca să fug de răspundere? Bine — însă n'am citit nicăieri că trebuie să intru de bunăvoie în gura lupului. Numai tovarășii noștri, când i-a chemat procurorul, în loc să se ascunză, s'au dus“.

Nu era nici împăcat, nici ne'mpăcat cu sine. Și simțimintele care îl stăpâneau erau turburi, nelămurite. Printre ele însă — își dădea bine seama — nu mijea bucuria.

Cu mirare îl văzu nevastă-sa rămânând până după sărbători mai mult pe lângă casă. De când trăiau ei împreună, de ani și ani, o întâmplare ca aceasta nu i-a fost dat să vadă. Lucra, ba un palton, ba o haină, se ducea cu ele la atelierul unde se tocmise și se inapoia. Spărgea un lemn pentru foc, dădea la o parte zăpada. Nici treburile astea nu le făcuse Mitică până atunci. Pe urmă, ori se lungea pe pat cu mâinile sub cap, luat de gânduri, ori amorțea la masă cu o broșură sub ochi.

Ai fi zis că tânjea.

— Ce e cu tine? I-a întrebat femeia, nedumerită și chiar neliniștită.

— Nu e nimic.

— A dat Dumnezeu și v'a astâmpărat guvernul.

— Ești o proastă.

— Voi ați fost deșteptii pământului. Eu știu, cu mintea mea, că cine se apucă de-o treabă, ori o face cum trebuie, ori se lasă de ea. Neisprăviții! Parcă lumea nu vorbește... Lumea zice că acum a intrat zăzania în voi.

— Zice prostii.

Mitică venea din când în când la club, însă nu

mai avea voia bună de altădată. Se așeza într'o bancă, își băga capul între umeri, tăcea și asculta. Când tovarășii îi vorbeau, răspundea în silă, printre dinți, ca și cum l-ar fi durut măselele. Nu s'a mai dus la comitetul sindicatului croitorilor, deși era chemat. „Am să vii” — spunea când i se anunța o ședință, însă nu se ducea. Mai lămurit a fost când a comunicat că nu mai vrea să facă parte din Comisia Locală, dar nelămuriti de hotărîrea lui au rămas cei de acolo.

— Nu mai vreau. Gata! Lăsați-mă în pace! le-a retezat-o el.

— Tu care ești tovarăș conștient... Acum când trebuie să refacem mișcarea... mai încercară ei.

— Vai de așa refacere! a apucat să spună și atunci tovarășii îl bănuiră că a trecut și el de partea celor care se răfuiau cu conducerea veche și l-au lăsat în pace.

Când se mai întâmplase ca tovarășul Mitică să vină la club și să nu se aplece în treabă, să nu-i provoace la discuții pe tovarășii, să ia parte la o ședință și, dacă nu se înscria la cuvânt, cel puțin să nu pună o întrebare, să nu facă o întrerupere?

Toate ședințele erau înveninate și discuțiile erau totdeauna aprinse. Oamenii se împărțeau în trei tabere: unii care făceau critică aspră greșelilor făcute până atunci, alții care le răspundeau: „Asta duce la sciziune”, alții care încercau să potolească neînțelegerile. Nu izbuteau, ba își atrăgeau fulgere dintr'o parte și din cealaltă, astfel că dădeau din umeri cu dezolare și, ori se cufundau în muțenie, ori lunecau pe ușă.

Mitică era de față și parcă n'ar fi fost. Nu schimba nici măcar o privire cu vecinii din bancă. Dacă tâmbălăul creștea, se ridica și el și se strecura afară, ușurel. Câteva zile iar rămânea acasă.

Era prin Martie, într-o după amiază cu cerul ca leșia. Prin birouri lucrau câțiva funcționari dela partid și câțiva secretari de syndicate. Într-o încăpere era o ședință de comitet. In sala de întrunire stăteau de vorbă câțiva muncitori fără treabă. Alți câțiva zăboveau lângă scară.

— Mergem, tovule? te întreabă Mitică după ce s'a învârtit pe-aco'lo.

— Mergem.

Ați rămas în stradă, la intrare.

— Urit e aici, glăsuște Mitică. Atunci când e lume, se lasă cu ceartă. Când nu e -- e pustiu.

— Ce e de făcut? îl întrebi.

— Nu știu.

— Nu e o treabă nici să ne lăsăm prinși de descu-rajare.

— Nu e. Ceva ar trebui să facem. Să ne mișcăm. E rău că muncitorii nu se mai mișcă, dar au și ei dreptate.

— Ar trebui să capete iarăși încredere în noi.

— Da, însă, cum? Adică eu știu cum, însă îmi vine greu să mă hotărâsc. Le vine greu și altora. Știi ce trebuie tovule? Să ne facem curaj și să spunem: hai să ne despărțim; nu ne mai înțelegem; unii vor să meargă cum s'a mai mers și a fost rău; alții vor să apuce pe drumurile adevărate care sunt grele, dar care ne duc la desrobire. Nu e așa?

Se aude sgomot în jos, pe strada Sfântul Ionică, Parcă ar fi un cântec. Ciuliți urechea.

— Stai! rostește Mitică și te prinde de braț. I-auzi!

In lumina fumurie a zilei se zărește un grup. A- jung până la voi cuvintele:

Hai la lupta cea mare...

— Tovule, vin incoace niște muncitori! spune Mi- tică. De când n'am mai văzut o coloană și n'am mai auzit cântecul... Bine că n'am plecat...

Grupul care s'a apropiat nu e mare: să tot fie vreo patruzeci de inși. Printre ei și câțiva copilandri.

*Țărani și lucrători noi suntem
Partidul mare muncitor —*

cântă muncitorii în momentul când ajung în strada Câmpineanu și o străbat, iar tovarășul Mitică bate din palme și strigă vesel: „Bravo!“ cum striga altădată când vedea coloanele dela Arsenal, dela Regie, dela Calea Ferată.

— Bravo, tovarăși! îi întâmpină el. Cine sunteți?

— Dela o tâmplărie de pe Izvor, îi răspund ei. Am făcut grevă.

— Onoare vouă! Să mergem sus.

Cu el în frunte urcă oamenii scările. Cu ei se simte el înviorat și fericit cum se simțea pe vremea când, ca o gazdă primitoare, îi întâmpina pe muncitorii care veneau aici de pretutindenii.

Secretarii de prin birouri au ieșit repede la auzul tropăiturilor pe trepte. Era pe fețele lor nedumerire și îngrijorare.

— Ce e cu dumneavoastră, tovarăși? îi întreabă.

— Sunt tovarăși tâmplari. Au făcut grevă. Muncitori conștienți — răspune entuziasmat Mitică.

— Nu te întrebăm pe tine, se răsti la el un secre- tar. Lasă-i pe dânșii să ne răspundă.

— Da, suntem dela un atelier din Izvor, glăsuți cineva dintre noii sosiți. Patronul a vrut să ne scadă salariile și noi am lăsat lucrul. Au lăsat lucrul și ucenicii.

— Cum se poate? se băgă în vorbă un funcționar

dela partid. Ați făcut rău. Trebuia întâi să se trateze. Să faceți un memoriu.

— Tovarășii au făcut foarte bine. Ei sunt muncitori conștienți, îl repezi Mitică. Eu, din partea Comisiei Locale...

— Nu te băga! strigară secretarii. Ai spus că te-ai retras.

Muncitorii tâmplari priveau și ascultau nedumeriți. Figurile li se posomoriseră.

— Noi credeam că dacă venim aici — bombănim vreo doi — altfel ne veți primi. Ce să tratăm? Ce să mai umblăm cu memoriu? Patronul este un ticălos care își bate joc de noi și mereu ne amenință. Am venit aici, că aici e casa muncitorilor. Ori nu mai este?

— Nu vorbi așa, tovarășe, ti luă împăciuitor unul dintre secretari. Hai să intrăm în sală, să discutăm. După greva generală știți bine că... Tovarășe Mitică, nu te amesteca! îi tăie el cuvântul când Mitică vru să deschidă gura încă odată.

Erați iarăși în stradă, la intrare, după ce Mitică se răfuisese cu toți secretarii și cu funcționarii dela partid în vreme ce tâmplarii intraseră în sală.

— Rușine! Așa îi primiți pe muncitori? strigase el. Birocraților! O să rămâneți cu hârtoagele voastre și n'o să mai calce picior de om aici. Ori o să vă gonească.

Era furios:

— Tovule, nu mai merge așa! îi spune clocotind. Acu m'am lămurit. M'apuc din nou de treabă. Tovarășii ăștia tâmplari mi-au dat din nou curaj.

Furioși au coborât treptele, peste vreo jumătate de ceas, tâmplarii. Vorbeau toți deodată pe trepte:

— Nu primim! Noi mergem înainte! Să ne slăbească! Nu mai dăm pe aici!

— Ba dăm! Ce, este casa lor?

— Să le fie rușine că ne învață să zicem sărut mâna porcului de patron.

— Bravo, tovilor! Așa, nu vă lăsați! îi îndemnă Mitică în timp ce ei se opriseră așteptând să se adune toți.

— Cum să ne lăsăm? rosti supărat unul. E dreptul nostru. E viața noastră.

— Fraților, strigă altul, să pornim așa cum am venit. Câte doi în coloană.

Mitică privi în urma lor.

— Haidem și noi, îi spuse.

Drumul vă era altul, dar ați coborât după ei pe Sfântul Ionică. Mergeau și-și vorbeau supărați, dar rândul nu-! stricau.

— Ia să vedem ce face mașina aia care vine în fața lor, vorbi ca pentru sine Mitică. Se oprește, se dă la o parte, ori... Altădată, hehei... L-au silit muncitorii și pe rege să se întoarcă. E drept că tovarășii ăștia sunt puțini.

Era în apropiere de strada Brezoianu. Mașina își încetini mersul, clacsonă. Muncitorii își încetini și ei mersul, chibzuind să se împrăstie, să se urce pe trotoar, sau... Câțiva dela urmă se urcară.

— Mergeți înainte, tovarăși! Păstrați coloana! strigă unul și atunci porni cu pasul avântat.

Șoferul mai clacsonă odată, apoi trase mașina înapoi și-o lipi de bordura dinspre partea cealaltă.

— Bravo! Semn bun! se bucură Mitică. Tovarășii aceștia nu se lasă.

— Un — doi... un — doi! dădu acelaș muncitor comanda. Să cântăm...

Trecătorii întoarseră capul, mirați, când grupul începu:

*Sculați, voi oropsiți ai soartei,
Voi osândiți la joame, sus!*

Erați acum pe trotuar, în dreptul rândurilor din față când grupul apucă la stânga pe Brezoianu. În momentul acela ați văzut lume la „Universul“. Era un grup numeros care venise dinspre bulevard cu un steag tricolor în frunte.

— Studenții! ai șoptit tu și a șoptit în acelaș timp și Mitică.

Erau studenți și liceeni și erau, pe de lături, oameni care se opriseră și priveau.

— Trăiască marele patriot! strigau tinerii cu ochii spre balconul ziarului.

La balcon se îngrămădiseră câteva persoane din poia unui bătrânel gras care, aplecat peste balustradă, făcea semne de mulțumire și de binecuvântare spre mulțimea de jos.

— Tineretul naționalist... — se auzi un muget și în clipa aceea, pe umerii mai multor tineri, răsări capul cuiva cu plete.

Discursul îl ținea pletosul acela care purta pe el o zeghe...

— ... este contra străinilor... hăhă... România Mare... conștiința națională...

Vorbitorul se oprise căci își pierduse șirul când în urechile tuturor răsunară cuvintele:

*Internaționala
Prin noi s'o făurim...*

Cânta mai departe grupul tâmplarilor care își înțetă pașii dar nu se gândise să tacă. Tăcu în clipa când, după un minut de zăpăceală în rândurile celorlalți manifestați, porniră strigătele:

— Bolșevicii! Jidanii!

Vorbitorul cu zeghe și cu plete sărise de pe umerii care îl țineau adineauri. Avea în mână un ciomag noduros:

— Pe ei! dădu porunca.

Strada era îngustă, astfel că bătălia s'a incins pe înghesuie. Lumea de pe trotoare s'a tras lângă ziduri, fără să se amestece. Balconul gazetei se golise. N'ai băgat de seamă când, de lângă tine, dispăruse Mitică, dar l-ai văzut în învălmășeală, de gât cu lunganul pletos în care l-ai recunoscut pe huliganul de demult, poetul Părcălabu. Curgeau pumnii, palmele și bastoanele. Pe urmă bastoanele au trecut din mâinile huliganilor în ale muncitorilor.

— Bravo! a strigat cineva urcat pe un burlan. I-a pus pe goană. Bine le face.

Studenții și liceenii fugeau în susul și în josul străzii, intrau prin curți și în gangul tipografiei, goneau pe Sărindar. Muncitorii roteau bastoanele.

— Bravo! Bravo! strigară și bătură din palme ca la teatru, mai mulți spectatori. Au fost mai puțini, dar mai tari.

— Câți să fi fost?

— Cine? Muncitorii? Vreo patruzeci.

— Și ceilalți?

— Păi, la vreo două sute.

Bătălia se terminase.

Muncitorii se strânseseră iarăși laolaltă, se incheiau la haine și se ștergeau pe frunte.

— Haidem, tovarăși! Formați coloana! spuse muncitorul care dăduse comanda și mai înainte, pe Sfântul Ionică.

Tovarășul Mitică era iar lângă tine. Pe obraz purta urma unor sgărieturi. În mână ținea un ciomag noduros.

— E bine. E în regulă. Să mergem, spuse el. Cio-

magul șefului — și-ți arată trofeul. Mereu mă întâlnesc cu el.

Gâfâia, dar era mulțumit.

— Mi-a venit încrederea la loc! te înștiinț. Așa să fim cum au fost muncitorii ăștia. Când primim o lovitură, noi să dăm două, nouă și nouăzeci și nouă. Să nu ne lăsăm. Intr'o zi vom învinge.

Era la câțiva pași înaintea voastră coloana. Oamenii călcau liniștiți și râdeau. Când ajunseră în dreptul bulevardului începură din nou să cânte.

SFARȘIT



Control 2

EDITURA DE STAT

EXTRAS DIN CATALOG

- M. Banuș* Fiiilor mei (poem)
A. Baranga Iarbă rea
E. Camilar Negura, vol. I și II
Ion Pas Zilele vieții tale
A. Toma Cântul vieții
(versuri alese)
M. Sadoveanu Caleidoscop
Zaharia Stancu Descult

ES

PREȚUL LEI 120